

ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech

anna hofschneiderová

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

blíže spravedlnosti!

ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech

anna hofschneiderová

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

blíže spravedlnosti!

Tato analýza Ligy lidských práv vznikla v rámci projektu
„Children offenders: out of the protection of criminal justice standards“
podpořeného grantem nadace **Open Society Institute**.

ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech

Anna Hofschneiderová, právnička Ligy lidských práv

Sazba — Dan Petrucha, www.ngo-grafika.cz

Foto na obálce — ISIFA

Edice — Analýzy

© Liga lidských práv, Brno 2014

ISBN 978-80-87414-19-4

Respektujeme principy ekologického úřadování, tiskneme na recyklovaný papír.

Publikace je v elektronické podobě zdarma k dispozici
na stránkách Ligy lidských práv — www.llp.cz.

ÚVOD	5
I. UNIVERZÁLNÍ ÚROVEŇ OCHRANY	7
I.1. Ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924	9
I.2. Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948	10
I.3. Deklarace práv dítěte z roku 1959	12
I.4. Mezinárodní pakty z roku 1966	14
I.4.1. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (MPOPP)	14
I.4.1.a) Zvláštní ochrana dětí v MPOPP	14
I.4.1.b) Obecná ochrana podle MPOPP	16
I.4.2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	26
I.5. Úmluva o právech dítěte z roku 1989	27
I.5.1. Základní principy Úmluvy o právech dítěte	28
I.5.2. Zvláštní principy Úmluvy o právech dítěte ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže	33
I.5.3. Povinnost státu vytvořit srozumitelný systém soudnictví ve věcech mládeže ..	34
I.5.3.a) Prevence	35
I.5.3.b) Systém opatření uplatnitelných během řízení a v řízení před soudy	35
I.5.3.c) Stanovení dolní a horní věkové hranice v systému soudnictví ve věcech mládeže	41
I.5.3.d) Záruky spravedlivého procesu	42
I.5.3.e) Opatření ukládaná dětem v návaznosti na vyslovení jejich odpovědnosti ..	47
I.6. Pekingská pravidla, Rijádská směrnice, Havanská pravidla a Vídeňská směrnice ..	48
I.6.1. Pekingská pravidla	49
I.6.1.a) Obecné principy	50
I.6.1.b) Předsoudní stádium řízení	53
I.6.1.c) Soudní stádium řízení a rozhodnutí	55
I.6.1.d) Ambulantní opatření	58
I.6.1.e) Ústavní opatření	59
I.6.1.f) Výzkum, plánování, formulace politiky a evaluace	60
I.6.2. Rijádská směrnice	60
I.6.3. Havanská pravidla	61
I.6.4. Vídeňská směrnice	62

II. RADA EVROPY A OCHRANA DÍTĚTE	65
II.1. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950	66
II.1.1. „Trestní obvinění“ ve smyslu Evropské úmluvy	67
II.1.2. Článek 3 ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže	71
II.1.3. Právo dítěte na osobní svobodu podle Evropské úmluvy	73
II.1.3.a) Vztah čl. 5 odst. 1 písm. a) a písm. d) Evropské úmluvy	74
II.1.3.b) Vztah čl. 5 odst. 1 písm. c) a písm. d) Evropské úmluvy	76
II.1.3.c) Článek 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy	78
II.1.3.d) Článek 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy	79
II.1.3.e) Článek 5 odst. 4 Evropské úmluvy	80
II.1.4. Právo dítěte na spravedlivý proces podle Evropské úmluvy	81
II.2. Evropská sociální charta z roku 1961 a Revidovaná sociální charta z roku 1996 ..	86
II.3. Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1987	87
II.4. Doporučení Výboru ministrů	88
II.4.1.a) Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách	88
II.4.1.b) Doporučení R (87) 20, o společenské reakci na kriminalitu mládeže	89
II.4.1.c) Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé	91
II.4.1.d) Doporučení Rec (2005) 5 ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních	94
II.4.1.e) Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením	95
II.4.2. Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem („ <i>child-friendly justice</i> “)	97
PŘEHLED DOKUMENTŮ	108
LITERATURA	110
OBECNÁ VYJÁDŘENÍ VÝBORŮ OSN	111
DALŠÍ DOKUMENTY	112

V letošním roce si připomínáme desáté výročí od přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Cílem tohoto zákona bylo především komplexně upravit problematiku dětí v konfliktu se zákonem, a to v rovině práva hmotného i procesního. Český právní řád se tak vrátil ke koncepci zavedené zákonem č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, který byl v roce 1950 bez náhrady zrušen. Hodnotovým základem nové právní úpravy se pak měl stát koncept tzv. restorativní neboli obnovující justice.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nezapře, že se jeho tvůrci zaměřili především na trestně odpovědné pachatele z řad mladistvých. Naopak zcela na okraji zůstala problematika dětí mladších patnácti let, ve vztahu k nimž zákon upravuje pouze obecné principy a poté až soudní stadium řízení. Přípravné řízení, tedy stadium řízení, jež je v rukou policejního orgánu a dozorujícího státního zastupitelství, zůstalo opomenuto.

Policejní orgán a státní zástupce tak v případě podezřelých dětí mladších patnácti let musí postupovat podle obecných norem trestního řádu, a to v části, jež upravuje tzv. prověřování. Tím však dochází k závažnému porušování procesních práv podezřelých dětí, především pak práva na obhajobu a práva dětí na zvláštní zacházení. Tato porušení jsou tím závažnější, že orgány činné v trestním řízení se ve své praxi odchylují od původní koncepce tvůrců zákona a proti podezřelému dítěti vedou přípravné řízení i v případě, kdy by již u dospělého nebo mladistvého pachatele musely zahájit trestní stíhání. V konečném důsledku je tak v přípravném řízení shromážděn takový důkazní materiál, který sám o sobě může být soudem pro mládež shledán dostatečným pro dovození odpovědnosti dítěte za čin jinak trestný, jelikož soudní stadium řízení má ze zákona civilní povahu a uplatní se v něm nižší důkazní standard.

Další závažné porušení práv dětí mladších patnácti let lze spatřovat v povinnosti státního zástupce podat soudu návrh na uložení opatření bez výjimky v každém případě, kdy policejní orgán zjistí, že se dítě daného činu dopustilo, ale trestní stíhání je nepřijatelné pro nedostatek věku. V praxi se pak před soud často dostávají i dětské výstřelky. V souladu s lidskoprávními standardy by se však v případě dětí mělo co nejvíce uplatňovat mimosoudní řešení věci, a to i v případě závažných protiprávních činů.

Cílem této práce je přinést ucelený přehled závazných i doporučujících mezinárodních dokumentů, které se k problematice práv dětí v konfliktu se zákonem vztahují. Ty pak v souladu se zákazem diskriminace nutně dopadají i na děti mladší 15 let.

Věřím, že tato práce bude pro vás přínosem a užitečným pomocníkem na cestě k zajištění vyšší ochrany práv dětí v konfliktu se zákonem.

V Brně dne 30. ledna 2014,

Anna Hofschneiderová
právníčka Ligy lidských práv

I.

univerzální
úrověň ochrany

Zabýváme-li se problematikou ochrany práv dětí z pohledu mezinárodního práva, lze rozlišit dvě linie této ochrany, a to zvláštní ochranu dětí jako zvlášť zranitelných subjektů se specifickými potřebami na jedné straně a obecnou ochranu dětí vyplývající z jejich statusu lidské bytosti na straně druhé. Jakkoli se to může zdát do jisté míry paradoxní, je to právě první ze jmenovaných konceptů, který se na poli mezinárodního práva objevil jako první.

V důsledku první světové války, která s sebou přinesla velký počet válečných sirotků, pocítilo totiž mezinárodní společenství potřebu zakotvit a garantovat ochranu dětí právě jako zvlášť zranitelných subjektů.¹ Žádná ze dvou nově vzniklých mezinárodních organizací – Společnosti národů a Mezinárodní organizace práce, sice nebyla nijak zavázána k ochraně dětí v poválečné nouzi,² přesto již na prvním zasedání Shromáždění Společnosti národů byla tato otázka diskutována.³

Iniciativa vedoucí ke vzniku mezinárodního dokumentu, garantující ochranu dětí, či alespoň určité její aspekty, se však zrodila mimo obě jmenované mezinárodní organizace, a to především na půdě mezinárodních nevládních organizací. Nakonec to tedy byla Englantyne Jebbová, zakladatelka Save Children Fund ve Velké Británii, kdo v roce 1923 přišel s myšlenkou jednoduchého dokumentu o právech dítěte, „*který měl být morálně přijat všemi státy.*“⁴ Zrodil se tedy normativní koncept práv dítěte, avšak čekala jej ještě dlouhá cesta, na jejímž konci se z dítěte coby pasivního subjektu péče a ochrany⁵ stal subjekt aktivní, nadaný vlastními právy.

¹⁾ JÍLEK, D. *Práva dítěte v kontextu*. In JÍLEK, D. et al. *Studie o právech dítěte*. Brno: Česko-britská o. p. s., 2011, s. 25.

²⁾ Tamtéž, s. 25.

³⁾ Tamtéž, s. 26.

⁴⁾ Tamtéž, s. 26.

⁵⁾ Tamtéž, s. 18.

I.1 ženevská deklarace práv dítěte z roku 1924

V reakci na zkušenosti z první světové války přijala dne 26. září 1924 Společnost národů Ženevskou deklaraci práv dítěte⁶. Její text obsahoval celkem pět článků či bodů, přičemž z každého z nich lze dovodit jedno obecné právo dítěte. Konkrétně se jedná o tato práva:

- **právo dětí na prostředky** potřebné k hmotnému, morálními i duševnímu rozvoji
- **právo dětí na zvláštní pomoc** v případě, že hladoví, jsou nemocné, invalidní, delikventní či osiřelé
- **právo dětí na přednost** při poskytnutí pomoci v případě nouze
- **svoboda dětí od hospodářského vykořisťování**
- **právo na výchovu, která rozvíjí smysl pro sociální odpovědnost⁷**

Z uvedeného výčtu je zřejmé, že Ženevská deklarace vycházela ze silně paternalistického přístupu k ochraně práv dětí. Eugene Verhellen v této souvislosti poukázal na skutečnost, že ve vlastním textu Ženevské deklarace není ani jednou zmíněn pojem práva. Více než za deklaraci práv dětí tak Ženevskou deklaraci označuje za výčet povinností, kterými jsou dospělí vázáni ve vztahu k dětem.⁸ V tomto ohledu je však Verhellen poněkud nepřesný. Adresáty povinností z Ženevské deklarace nejsou obecně dospělí, kteří v tomto ohledu nemají mezinárodně právní subjektivitu, nýbrž právě a pouze smluvní státy Společenství národů.

⁶) Anglický text deklarace dostupný zde: <<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>>

⁷) UNICEF. The Evolution of International Standards on Child Rights. Dostupný z: <<http://www.unicef.org/rightsite/sowc/pdfs/panels/The%20evolution%20of%20international%20standards%20on%20child%20rights.pdf>>. Text anglického originálu zní: „*The declaration establishes children's rights to means for material, moral and spiritual development; special help when hungry, sick, disabled or orphaned; first call on relief when in distress; freedom from economic exploitation; and an upbringing that instils a sense of social responsibility.*”

⁸) VERHELLEN, E. *Convention on the Rights of the Child. Background, motivation, strategies. main themes.* 4. vydání. Antverpy: Garant, 2006, s. 65.

Ženevská deklarace není mezinárodní smlouvou, proto ani **nikdy nebyla** pro smluvní státy Společenství národů **právně závazná**. V roce 1934 Valné shromáždění Společnosti národů potvrdilo Ženevskou deklaraci a smluvní státy se současně zavázaly včlenit principy, na nichž je postavena, závazným způsobem do svých vnitrostátních právních řádů. Přesto význam Ženevské deklarace spočívá především v tom, že v systému mezinárodního práva poprvé **představila koncept dětských práv**, byť odvozených od povinností a odpovědnosti smluvních států.⁹

Ve vztahu k zaměření této práce je pak významná především ta skutečnost, že i Ženevská deklarace, která z hlediska svého obsahu upravuje pouze ty nejpalčivější problémy, zmiňuje v bodě 2. právě **i dětské delikventy**. Těm pak garantuje **právo na navrácení či nápravu**¹⁰, respektive na zvláštní pomoc při jejich nápravě či navrácení do společnosti. Jak již bylo výše uvedeno, nositelem této právně nezávazné povinnosti jsou **smluvní státy Společenství národů**.

I.2 všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948

Téměř ihned po druhé světové válce se mezinárodní společenství prostřednictvím organizace spojených národů (dále jen „OSN“) ke konceptu ochrany práv dětí jako zvláště zranitelných osob vrátilo. Současně však byly zahájeny práce na obecném mezinárodněprávním dokumentu univerzální ochrany lidských práv. Tímto dokumentem byla Všeobecná deklarace lidských práv, přijata Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948.¹¹

Bez ohledu na paralelně probíhající práce na dokumentu zaměřeném přímo na práva dětí, zakotvuje i Všeobecná deklarace lidských práv v čl. 25 odst. 2 **právo dětí na zvláštní péči a pomoc**, jakož i **právo všech dětí na stejnou sociální ochranu**, bez ohledu na jejich manželský či nemanželský původ.

⁹⁾ Tamtéž, s. 65.

¹⁰⁾ Viz anglický text Ženevské deklarace: „*The delinquent child must be reclaimed.*“

¹¹⁾ Anglický text Všeobecné deklarace lidských práv dostupný zde: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>. Český překlad dostupný zde: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>.

Neméně významná je však i obecná úprava základních lidských práv a svobod, s ohledem na zaměření tohoto manuálu pak především:

- čl. 1, zakotvující **rovnost** všech lidských bytostí v důstojnosti i právech
- čl. 2, upravující **zákaz diskriminace**, a to mimo jiné i na základě „jiného postavení“, tedy i **věku** osoby¹²
- čl. 3, garantující každému **právo na život, svobodu a osobní bezpečnost**
- čl. 5, upravující **zákaz mučení nebo krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu**
- čl. 6, zaručující každému **právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost**
- čl. 7, zakotvující **rovnost před zákonem a právo na stejnou zákonnou ochranu svých práv**
- čl. 8, zaručující **každému právo na účinný prostředek nápravy** před příslušnými vnitrostátními soudy
- čl. 9, upravující mimo jiné **zákaz svévolného zatčení či držení ve vazbě**
- čl. 10, zakotvující mimo jiné **právo každého**, kdo čelí „trestnímu obvinění“, **být spravedlivě a veřejně vyslechnut** nezávislým a nestranným soudem
- čl. 11 odst. 1, zakotvující **právo každého**, kdo čelí „trestnímu obvinění“, **být považován za nevinného, dokud není prokázána jeho vina** ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby
- čl. 12, garantující mimo jiné právo každého **nebýt vystaven svévolnému zasahování do soukromého života a rodiny**

¹²⁾K argumentaci, že i věk je „jiným postavením“, a tudíž zakázaným diskriminačním kritériem, viz Swizgebel proti Švýcarsku, rozsudek ESLP ze dne 10. 6. 2010, stížnost č. 25762/07, odst. 85.

- čl. 28, zakotvující právo každého na to, aby **vládl takový sociální a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody stanovené v této deklaraci byly plně uplatněny**

S přijetím Všeobecné deklarace lidských práv tedy došlo k tomu, že v jednom dokumentu byla vedle sebe zakotvena **práva dítěte na zvláštní péči** (čl. 25 odst. 2) a **na spravedlivý proces** (především čl. 10 a čl. 11 odst. 1). Tuto skutečnost lze vnímat jako výraz **interdependence (vzájemné závislosti) a nedělitelnosti základních práv a svobod**, tedy doktríny, ke které se dnes mezinárodní společnosti, po přechodném období striktního rozlišování občanských a politických práv od práv hospodářských, kulturních a sociálních, opět vrací.¹³ Budeme-li tedy níže poukazovat na právo dětí na zvláštní procesní záruky v řízení vedeném pro podezření ze spáchání činu jinak trestného, jsou tyto stejnou měrou výrazem práva dítěte na spravedlivý proces, jakož i jeho práva na zvláštní péči či ochranu, v rovině procesní pak vyjádřeného jako **právo na řízení přizpůsobené věku a vyspělosti dítěte**.

Ani Všeobecná deklarace lidských práv nebyla přijata ve formě právně závazné mezinárodní smlouvy. Úprava v ní obsažená tak měla dlouhou dobu pouze povahu tzv. soft law. Dnes již s ohledem na dobu, která uplynula od jejího přijetí, a počet členských států OSN, nabyla status právně závazného mezinárodního obyčeje.¹⁴ S ohledem na skutečnost, že Česká republika ratifikovala oba později vypracované Pakty, jakož i Úmluvu o právech dítěte (viz níže), není otázka právní závaznosti Všeobecné deklarace o lidských právech pro závěry publikované v této práci tolik významná.

I.3 deklarace práv dítěte z roku 1959

Jak již bylo uvedeno výše, OSN navázala v konceptu zvláštní ochrany dětí na předválečnou Společnost národů. V roce 1946 označila OSN Ženevskou deklaraci za vhodný

¹³ Viz např. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 3, odst. 8.; Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 9, odst. 10.; Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 5. odst. 17 a 18.

¹⁴ Viz např. BAILEY, P. *The Creation of the Universal Declaration of Human Rights*. Dostupný z: <<http://www.universalrights.net/main/creation.htm>>.

základ úpravy práv dětí, který však musí s ohledem na měnící se společenské podmínky i přístup k dětem nutně doznat určitých změn a rozšíření.¹⁵ Proces přijímání nového dokumentu, upravujícího výlučně práva dětí, však pozdržela příprava obou Paktů (viz níže).¹⁶ Konečný text Deklarace práv dítěte byl tedy přijat Valným shromážděním OSN až 20. listopadu 1959.

Deklarace práv dítěte vychází nejen ze Ženevské deklarace, ale výslovně navazuje též na Všeobecnou deklaraci lidských práv. Celý text je členěn do deseti článků, či spíše zásad, přičemž s ohledem na zaměření této práce, jsou nejvýznamnější:

- zásada 1, zaručující práva upravená v Deklaraci **všem dětem bez rozdílu**, mimo jiné i na základě „postavení“ dítěte
- zásada 2, upravující **právo dítěte na zvláštní ochranu a zájem dítěte jako nejvyšší měřítko** zákonodárné činnosti v této oblasti
- zásada 5, zakotvující **právo dítěte, které je fyzicky, duševně nebo sociálně postiženo, na zvláštní zacházení, výchovu a péči**, jak to vyžaduje jeho zvláštní postavení
- zásada 6, garantující mimo jiné **právo dítěte vyrůstat v péči svých rodičů**, pokud je to možné

I z Deklarace práv dítěte je patrný silně paternalistický přístup k ochraně práv dětí. Přesto však, na rozdíl od Ženevské deklarace, tato výslovně stanoví, že jednotlivé zásady nejsou nic jiného, než práva dítěte.¹⁷

Z hlediska zaměření tohoto manuálu je stejně významná jako výše citované zásady, též část Preambule, v níž se OSN hlásí **k potřebě zvláštních záruk, péče a zvláštní právní ochrany dětí**, která vychází z jejich duševní i tělesné nezralosti. Nutno dodat, že tato zvláštní právní ochrana, stejně jako zvláštní ochrana upravená v zásadě 2, není

¹⁵) VERHELLEN, E. *Convention on the Rights of the Child. Background, motivation, strategies. main themes.* 4. vydání. Antverpy: Garant, 2006, s. 65.

¹⁶) Tamtéž, s. 65.

¹⁷) Viz zásada 1: „Dítě požívá všech práv stanovených v této deklaraci. [...]“

nikterak limitovaná z hlediska oblasti svého uplatnění, a vztahuje se tak jistě i na děti podezřelé z delikventního chování.

Ani Deklarace práv dítěte nebyla pro členské státy právně závazná, nýbrž se přiřadila k již existujícím dokumentům z oblasti soft law.

I.4 mezinárodní pakty z roku 1966

První mezinárodní dokumenty o lidských právech přijaté na půdě OSN ve formě mezinárodní smlouvy, a tudíž právně závazné, byly Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen „MPOPP“) a Mezinárodních pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (dále jen „MPHSKP“). Tyto pakty byly Českou republikou ratifikovány a vyhlášeny jako vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

Oba pakty vycházejí z Všeobecné deklarace lidských práv. Více než z právně filozofických důvodů, nýbrž z důvodů politicko-pragmatických, byla původně jednotně upravená práva rozdělena na práva občanská a politická, která státy mohou garantovat bez dalšího okamžité, a práva hospodářská, sociální a kulturní, ve vztahu k nimž se státy zavázaly k jejich postupnému naplňování, s ohledem na dostupné zdroje, především materiální.

I.4.1 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (MPOPP)

I.4.1 a) Zvláštní ochrana dětí v MPOPP

Podobně jako Všeobecné deklarace lidských práv obsahuje i jinak převážně obecně zaměřený MPOPP jeden článek, věnovaný speciálně ochraně dětí. Konkrétně se jedná o čl. 24, jenž v odst. 1 zaručuje **právo každého dítěte na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu.**

Výbor pro lidská práva v této souvislosti poukázal na to, že právo dětí podle čl. 24 odst. 1 MPOPP v sobě zahrnuje **povinnost smluvního státu přijmout zvláštní opatření na ochranu dětí**, a to nad rámec opatření, k jejichž přijetí je zavázán obecně

podle čl. 2 MPOPP k zajištění, že každému pod jurisdikcí smluvního státu, svědčí všechna práva zaručená v MPOPP (viz níže).¹⁸

Výbor pro lidská práva současně přiznal státům ve vztahu k naplňování svého závazku, vyplývajícího z čl. 24 odst. 1 MPOPP, **poměrně širokou míru uvážení**, když zdůraznil, že tam, kde není zvláštní ochrana dětí upravena přímo v ustanoveních MPOPP, je na každém státě, aby sám určil, jaká opatření je třeba v tomto ohledu přijmout.

Čl. 24 odst. 1 MPOPP však sám stanoví základní omezení míry uvážení, jímž smluvní státy disponují, a to konkrétně **zákaz diskriminace** na základě zde uvedených kritérií. MPOPP upravuje zákaz diskriminace též v čl. 2 odst. 1, rovnost všech před zákonem a právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakékoli diskriminace pak v čl. 26. Zákaz diskriminace podle čl. 24 odst. 1 MPOPP se vztahuje výlučně na opatření přijatá právě v rámci čl. 24 MPOPP.¹⁹

Nelze odhlédnout od skutečnosti, že **výčet diskriminačních kritérií podle čl. 24 je chudší, než výčet obsažený v čl. 2 MPOPP**, a to konkrétně o kritérium „*politického nebo jiného smýšlení*“ a „*jiného postavení*“. Naopak navíc oproti čl. 2 MPOPP zmiňuje „*jazyk*“ dítěte.

Především absence široce interpretovatelného „*jiného postavení*“ může v systému českého soudnictví ve věcech mládeže, v němž se právní úprava subjektivních práv dětí mladších patnácti let výrazným způsobem liší od právní úpravy subjektivních práv mladistvých, s sebou přinášet určité interpretační a aplikační potíže. Věk by totiž byl podřaditelný právě a pouze pod kritérium „*jiného postavení*“ (viz níže). Domníváme se však, že autoři MPOPP vnímali „*dítě*“ jako jednotnou kategorii, v níž rozsah a obsah práv není diferencován v závislosti na věku. To ostatně nepřímo vyplývá i z obecného komentáře Výboru pro lidská práva, v němž Výbor zdůraznil, že **právo na zvláštní ochranu náleží každému dítěti** čistě na základě toho, že je nezletilé.²⁰

¹⁸⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření. 17, odst. 1.

¹⁹⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 17, odst. 5.

²⁰⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 17, odst. 4.

I.4.1 b) Obecná ochrana podle MPOPP

Výbor pro lidská práva zdůraznil, že skutečnost, že MPOPP upravuje v čl. 24 zvláštní ochranu dětí, neznamená, že by dětem jako jednotlivcům nesvědčila též ostatní práva v tomto dokumentu upravená²¹. Z nich jsou vzhledem k zaměření tohoto manuálu, nejvýznamnější:

- čl. 2 odst. 1, upravující **zákaz diskriminace**, mimo jiné i na základě „jiného postavení“
- čl. 2 odst. 2, zakotvující **závazek státu podniknout nutné kroky**, aby schválil taková zákonodárná nebo jiná opatření nutná **k uplatnění práv zaručených v Paktu**
- čl. 2 odst. 3, zaručující **právo na účinný prostředek nápravy**
- čl. 7, upravující **zákaz mučení nebo krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu**
- čl. 9, upravující **právo na svobodu a osobní bezpečnost**
- čl. 14, upravující **právo na spravedlivý proces**
- čl. 15, upravující **zákaz retroaktivity k tíži**
- čl. 16, zaručující každému **právo na to, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost**
- čl. 17, garantující mimo jiné právo každého **nebýt vystaven svévolnému zasahování do soukromého života a rodiny**
- čl. 26, zakotvující **rovnost před zákonem a právo každého na stejnou zákonnou ochranu svých práv bez jakékoliv diskriminace**

²¹⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 17, odst. 2.

Pro účely tohoto manuálu je třeba se podrobněji zaměřit na:

- a) právo na spravedlivý proces podle MPOPP
- b) zákaz diskriminace podle MPOPP

a) Právo na spravedlivý proces podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

Jak již bylo výše uvedeno, právo na spravedlivý proces je v rámci MPOPP upraveno v čl. 14, který se řadí k nejobsažnějším a nejpodrobněji členěným článkům celého Paktu. I tato skutečnost jen dokládá význam práva na spravedlivý proces jako „**klíčového nástroje ochrany lidských práv**“.²²

I z důvodu tohoto významu nedisponují smluvní státy MPOPP žádnou mírou uvážení, pokud jde o základní obsah procesních záruk obsažených v čl. 14.²³ Smluvní státy dokonce **nemají právo** se od základních zásad spravedlivého procesu **nijak odchýlit** ani pro případ úředně vyhlášené mimořádné situace, ohrožující život národa, a to navzdory tomu, že čl. 14 ve výčtu nederogovatelných ustanovení podle čl. 4 odst. 2 MPOPP, uveden není.²⁴

Pro další výklad práv upravených v čl. 14 MPOPP je v první řadě nutné věnovat pozornost pojmu „*trestní obvinění*“. Ten totiž v žádném případě nelze ztotožňovat s trestním obviněním tak, jak je definují vnitrostátní právní řády jednotlivých smluvních států. Naopak z různorodosti vnitrostátních právních úprav v tomto směru vyplývá potřeba **autonomního výkladu „trestního obvinění“ podle čl. 14 MPOPP**.²⁵ Výbor pro lidská práva vymezil, že aby mohl být skutek kvalifikován jako „trestný čin“ ve

²²) Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 2. „*The right to equality before the courts and to a fair trial is a key element of human rights protection and serves as a procedural means to safeguard the rule of law.* [...]“

²³) Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 4.

²⁴) Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 6.

²⁵) Podobně jako v případě výkladu „trestního obvinění“ ve smyslu čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (viz oddíl II.1.1).

smyslu MPOPP, respektive podezření z jeho spáchání jako „trestní obvinění“, je nutné se zabývat:

- a) je-li skutek postižitelný v rámci systému vnitrostátního trestního práva, **nebo**
- b) vyplývá-li „trestnost“ skutku z jeho vlastní povahy s přihlédnutím k účelu, povaze a závažnosti sankce, kterou lze za skutek uložit.²⁶

Domníváme se, že i odpovědnost dětí mladších patnácti let za činy jinak trestné naplňuje znaky „trestního obvinění“ ve smyslu čl. 14 MPOPP. Naše argumentace je podrobněji rozebrána v oddíle II.1.1. Osobám čelícím „trestnímu obvinění“ pak čl. 14 MPOPP zaručuje:

- **právo být spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem** (čl. 14 odst. 1)

Zatímco veřejnost soudního řízení, a v případě mladistvých i zveřejnění vynesenoho rozsudku, může být z důvodů upravených v čl. 14 odst. 1 MPOPP vyloučena, spravedlnost řízení před soudem musí být respektována za všech okolností. V souladu s názorem Výboru pro lidská práva je v trestním řízení jedním z atributů jeho spravedlnosti i **zásada ústnosti**.²⁷ V rovině dokazování je pak projevem zásady ústnosti, v souladu s níž má soud povinnost rozhodnout „na základě ústně provedených důkazů a ústních přednesů stran“.²⁸

- **presumpci nevin**y (čl. 14 odst. 2)

V procesní rovině pak z presumpce nevin y vyplývá povinnost příslušných orgánů prokázat vinu obviněného z „trestného činu“ bez důvodných pochybností, jakož i procesní zásada *in dubio pro reo*, v souladu s níž jakákoli důvodná pochybnost svědčí právě obviněnému.²⁹

²⁶⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 15.

²⁷⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 28.

²⁸⁾ ŠÁMAL, P. In MUSIL, J. et al. *Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 143.

²⁹⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 30.

- **právo být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž obviněný rozumí, o povaze a důvodu obvinění proti němu** (čl. 14 odst. 3 písm. a))

Smluvní státy MPOPP dostojí své povinnosti vyplývající pro ně z čl. 14 odst. 3 písm. a), pokud neprodleně po formálním vznesení obvinění informují obviněného písemně nebo ústně, za podmínky následného písemného potvrzení o skutkových základech obvinění i jeho právní kvalifikaci.³⁰

Podle názoru Výboru pro lidská práva je toto právo osoby čelící „trestnímu obvinění“ závislé právě na formálním vznesení obvinění.³¹ V systému českého soudnictví ve věcech dětí mladších patnácti let může tento přístup činit interpretační a aplikační potíže, a to s ohledem na nemožnost zahájit proti těmto dětem trestní stíhání. Domníváme se však, že odhlédnout od skutečnosti, že orgány činné v trestním řízení vedou proti těmto dětem prověřování i za situace, kdy by již ve vztahu k mladistvým či dospělým byli povinni zahájit trestní stíhání, by bylo přepjatě formalistické a že i právo podle čl. 14 odst. 3 písm. a) MPOPP je třeba vykládat materiálně, s přihlédnutím k jeho účelu.

- **právo na dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby a právo spojit se s obhájcem podle své vlastní volby** (čl. 14 odst. 3 písm. b))

Pro účely tohoto manuálu je významné především to, že pod dostatek možností (v anglické verzi „adequate facilities“) spadá též **právo na přístup ke spisu**, přičemž z hlediska rozsahu se nutně musí jednat o všechny podklady, které orgány činné v trestním řízení miní předložit soudu pro dovození odpovědnosti obviněného, nebo které na druhé straně dokazují jeho nevinu.³²

Z práva obviněného spojit se s obhájcem podle své volby pak vyplývá **právo na zajištění či umožnění okamžitého přístupu k takovému obhájci**.³³

³⁰⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 31.

³¹⁾ Tamtéž.

³²⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 33

³³⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 34.

- **právo být souzen bez zbytečného odkladu** (čl. 14 odst. 3 písm. c))

Toto právo obviněného se uplatní v každém stádiu řízení, tedy nejen v soudním řízení, ale i v přípravném řízení, případně v řízení o odvolání. Pro kvalifikaci „zbytečného odkladu“ je třeba se zabývat především složitostí případu, chováním obviněného a způsobem, jakým příslušné orgány v případě postupovaly.³⁴

- **právo na obhajobu** (čl. 14 odst. 3 písm. d)), a v jeho rámci pak zejména:
 - **právo obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce**
 - **právo být poučen o svých právech**
 - **právo zavazovat svého obhájce pokyny**
 - **právo být ve věci vyslechnut**
 - **právo odmítnout zastoupení obhájcem**³⁵

Výbor pro lidská práva zdůraznil, že právo odmítnout obhájce není a nemůže být absolutní. V souladu s jeho názorem, může být obviněnému **v zájmu zachování spravedlnosti** v určitých případech obhájce ustanoven **i proti jeho vůli**³⁶. V systému českého vnitrostátního právního řádu je výrazem tohoto ustanovení **právo obviněného na nutnou obhajobu**. Nutná obhajoba musí být poskytnuta bezplatně, pokud obviněný nemá dostatek prostředků na její zaplacení.

Obhajoba poskytnutá obviněnému obhájcem ustanoveným příslušnými orgány, **musí být skutečná, nikoli formální**. Na rozdíl od případu, kdy je obviněný zastoupen zvoleným obhájcem, **odpovídá stát v případě ustanoveného obhájce za jeho zřejmě neprofesionální či nekompetentní postup**, spočívající např. v jeho neúčasti u výslechu svědka, to však pouze za předpokladu, že soudci muselo být zřejmé, že se chování obhájce neslučuje se zájmy spravedlnosti. Stát bude rovněž odpovídat v případě, že soud nebo jiné příslušné orgány budou ustanovenému obhájci bránit v poskytování skutečné obhajoby obviněnému.³⁷

³⁴⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 35.

³⁵⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 37.

³⁶⁾ Tamtéž.

³⁷⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 38.

- **právo obviněného provést výslech nebo dát provést výslech svědků proti sobě a právo obviněného účastnit se výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako svědků svědčících proti němu** (čl. 14 odst. 3 písm. e))

Výbor pro lidská práva poukazuje na to, že čl. 14 odst. 3 písm. e) MPOPP není ničím jiným než aplikací **principu rovnosti zbraní**, přičemž jeho účelem je poskytnout obviněnému a jeho obhájci prostředky k uplatnění skutečné obhajoby. Toto ustanovení tak zaručuje obviněnému **právo požadovat výslech svědka**, jehož výpověď může být významná pro obhajobu obviněného, a **právo klást každému svědkovi při jeho výslechu otázky a zpochybnit jeho svědectví**, a to **v každém stadiu trestního řízení**.³⁸

- **právo na pomoc tlumočníka, jestliže obviněný nerozumí jazyku, nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu** (čl. 14 odst. 3 písm. f))
- **právo nebyt nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu** (čl. 14 odst. 3 písm. g))

Toto právo obviněného zakazuje, aby na něj byly orgány činnými v trestním řízení vyvíjen jakýkoli psychologický nátlak, ať již přímý nebo nepřímý.³⁹ S ohledem na zvýšenou ovlivnitelnost dětí⁴⁰ musí z tohoto ustanovení pro stát vyplývat ve vztahu k nim zvláštní povinnosti.

- **právo každého, kdo byl uznán vinným z „trestného činu“, aby rozsudek i důkazy byly přezkoumány vyšším soudem** (čl. 14 odst. 5)

Toto právo se nevztahuje pouze na prvoinstanční soudy, nýbrž v případě, že druhoinstanční soud shledá obviněného vinným za situace, kdy soud první instance vydal zprošťující rozsudek, podléhá právu obviněného na přezkum vyšším soudem právě i takové jeho rozhodnutí.⁴¹ Právu podle čl. 14 odst. 5 MPOPP však neodpovídá

³⁸⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 39.

³⁹⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 41.

⁴⁰⁾ Viz např. BEYER, M. Immaturity, Culpability and Competency in Juveniles: A Study of 17 Cases. *Criminal Justice Magazine*, 2000, roč. 15, č. 2, s. 28-29.

⁴¹⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 47.

opravný prostředek, jímž lze požadovat toliko právní přezkum napadnutého rozhodnutí, bez možnosti napadat též skutková zjištění nižšího soudu⁴², ani opravný prostředek, který se uplatní až po zahájení výkonu napadnutého rozhodnutí⁴³.

- **právo na náhradu v případě nezákonného odsouzení** (čl. 14 odst. 6)

Pro smluvní státy pak z tohoto práva vyplývá povinnost přijmout takovou zákonnou úpravu, která zajistí, že náhrada bude oprávněnému vyplacena v přiměřeném čase.⁴⁴

- **zákaz *ne bis in idem*** (čl. 14 odst. 7)

I čl. 14 MPOPP upravuje v odst. 4 **specifika práva na spravedlivý proces ve vztahu k dětem**, čímž v podstatě konkretizuje čl. 24 odst. 1 MPOPP a v něm obecně zakotvené právo dětí na zvláštní ochranu ze strany rodiny, společnosti a státu. V českém překladu čl. 14 odst. 4 MPOPP je užit pojem „*mladiství*“, což však může být s ohledem na úpravu obsaženou v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSM“), zavádějící. V anglickém textu se totiž v tomto ustanovení hovoří o „*juvenile persons*“, přičemž v souladu s názorem Výboru pro lidská práva by pod pojem „*juvenile*“ měly spadat **všechny osoby mladší 18 let**, a to přinejmenším ve všech otázkách souvisejících s trestní justicí.⁴⁵

V případě práva na spravedlivý proces je povinným subjektem zvláštní ochrany dětí **stát**, jemuž z pozitivního práva dítěte podle čl. 14 odst. 4 MPOPP vyplývá povinnost vytvořit takový systém soudnictví ve věcech mládeže, v němž bude **řízení přizpůsobeno věku dítěte**⁴⁶, jakož i **skutečnosti, že je žádoucí usilovat především o jeho nápravu**⁴⁷. Stát má současně povinnost stanovit **minimální věk, pod který by děti za porušení norem trestního práva neměly být stavěny před soud**, přičemž by měl vzít v úvahu **tělesnou a duševní nevypělost těchto dětí**.⁴⁸

⁴²⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 48.

⁴³⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 50.

⁴⁴⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 52.

⁴⁵⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 21, odst. 13.

⁴⁶⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 43.

⁴⁷⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 42.

⁴⁸⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 43.

I dětem musí být poskytnuty všechny základní procesní záruky tak, jak jsou upraveny v čl. 14.⁴⁹ V rámci zajištění jejich **zvláštní ochrany**⁵⁰ jsou však tato dále rozvedena, a to konkrétně na:

- právo být okamžitě informován o obvinění proti němu, přičemž je-li to vhodné, náleží toto právo též rodičům dítěte nebo jeho zákonným zástupcům
- právo na **zajištění vhodné/přiměřené pomoci** při přípravě a uplatnění své obhajoby⁵¹
- právo být **souzen co nejrychleji ve spravedlivém řízení**, za přítomnosti svého **obhájce, jiných vhodných osob a svých rodičů nebo zákonných zástupců**, pokud přítomnost rodičů nebo zákonných zástupců při jednání před soudem neodporuje nejlepšímu zájmu dítěte, který je nutno posuzovat s přihlédnutím k jeho věku a osobním poměrům
- právo, aby byl **institut vazby** v přípravném řízení a řízení před soudem **užíván výjimečně** a jen, pokud je to nezbytně nutné⁵²

Při zachování všech procesních záruk podle čl. 14 MPOPP by stát měl přijmout taková opatření, aby formální řízení vedené proti dítěti pro porušení norem trestního práva, mohlo být ve všech vhodných případech odkloněno. Za tímto účelem je podle Výboru pro lidská práva možné využít především mediaci mezi dítětem a obětí, sociální či psychologické poradenství, obecně prospěšné práce či výchovné programy.⁵³

⁴⁹⁾ Tamtéž.

⁵⁰⁾ Tamtéž.

⁵¹⁾ Co se rozumí takovou „vhodnou či přiměřenou pomocí“ vymezil Výbor pro práva dítěte. Viz níže oddíl I.5.3. d).

⁵²⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 42.

⁵³⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 32, odst. 44.

b) Zákaz diskriminace podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

O zákazu diskriminace bylo částečně pojednáno již výše v oddíle I.4.1 a), který se však zaměřoval především na zákaz diskriminace podle čl. 24 odst. 1 MPOPP. Na tomto místě bychom se rádi zaměřili na obecnou úpravu zákazu diskriminace podle MPOPP. Jak již bylo uvedeno výše, jedná se s ohledem na výrazně odlišnou úpravu práv dětí mladších patnácti let a mladistvých v českém právním řádu o velmi významnou otázku.

Diskriminací je ve smyslu MPOPP jakékoli rozlišování, vyloučení, omezení či zvýhodnění založené na:

- rase
- barvě
- pohlaví
- jazyku
- náboženství
- politickém nebo jiném smýšlení
- národnostním nebo sociálním původu
- majetku
- rodu
- **jiném postavení,**

kteří sleduje, nebo v důsledku kterého dochází k odepření přiznání všech základních práv a svobod všem osobám na rovném základě, případně k oslabení možnosti je-

jich výkonu pro určitou skupinu osob.⁵⁴ Skutečnost, že základní lidská práva a svobody se zaručují všem osobám na rovném základě, však neznamená, že s každou osobou bude v každém případě zacházeno identicky.⁵⁵ Naopak v zájmu zachování rovnosti musí státy v některých případech přijmout **pozitivní opatření**, aby kompenzovaly zvláštní zranitelnost některých subjektů. Taková opatření mohou spočívat i v přiznání **práva na zvláštní zacházení** v určitých věcech. Po dobu, po kterou toto zvláštní zacházení přispívá k vyrovnání faktických nerovností, se nemůže dostat do rozporu se zákazem diskriminace.⁵⁶

V souladu s názorem Výboru pro lidská práva představují zákaz diskriminace společně s právem na stejnou zákonnou ochranu **základní princip ochrany lidských práv**. Jeho význam podtrhuje i skutečnost, že je zakotven na mnoha místech MPOPP, nejobecněji pak v čl. 2 odst. 1 a čl. 26. Pro účely tohoto manuálu je nutné poukázat též na čl. 14 odst. 3 MPOPP, v souladu s nímž svědčí záruky, zde upravené, každé osobě čelící „trestnímu obvinění“, a to bez jakéhokoli rozdílu.⁵⁷

Zatímco čl. 2 upravuje zákaz diskriminace čistě ve vztahu k právům a svobodám upraveným právě v MPOPP, je dosah čl. 26 mnohem širší. Zakazuje totiž přímou i nepřímou diskriminaci v jakékoli oblasti regulované veřejnou mocí.⁵⁸ **Pro smluvní státy MPOPP pak z čl. 26 vyplývá povinnost, aby žádná jimi přijímaná právní úprava nebyla svým obsahem nebo dopadem diskriminační.**⁵⁹ Význam zákazu diskriminace podle čl. 26 MPOPP pak bude spočívat především v tom, že jeho aplikace není nutně vázána na jiné právo upravené Paktem. Na rozdíl od čl. 2 MPOPP či čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod tedy upravuje **samostatné právo nebýt diskriminován při výkonu veřejné moci**.

⁵⁴⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 18, odst. 7.

⁵⁵⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 18, odst. 8.

⁵⁶⁾ Viz mutatis mutandis Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 18, odst. 10.

⁵⁷⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 18, odst. 3.

⁵⁸⁾ Výbor pro lidská práva. Obecné vyjádření č. 18, odst. 12.

⁵⁹⁾ Tamtéž.

I.4.2 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Z ustanovení MPHSKP jsou pro účely této práce významné především:

- čl. 2 odst. 1, zakotvující závazek státu podniknout při maximálním využití svých zdrojů kroky hospodářské a technické **k postupnému dosažení plného uskutečnění práv** uznaných v MPHSKP, a to všemi vhodnými prostředky, **včetně přijetí zákonodárných opatření**
- čl. 2 odst. 2, upravující **zákaz diskriminace**, mimo jiné i na základě „jiného postavení“
- čl. 10 odst. 3, zakotvují **právo všech dětí a mládeže** na přijetí **zvláštních opatření** ze strany státu pro ochranu a pomoc **bez jakékoli diskriminace na základě** rodinného původu nebo **jiných podmínek**

Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva zdůraznil, že závazek států k postupnému dosažení plného uskutečnění práv upravených v MPHSKP nemůže být vykládán tak, že by z MPHSKP pro státy nevyplývaly závazky, které je nutno plnit okamžitě.⁶⁰ Za dva nejdůležitější závazky tohoto typu pak označil **zákaz diskriminace** při naplňování práv upravených v MPHSKP⁶¹ a závazek státu **podniknout kroky** k postupnému naplnění MPHSKP, které by měly být co **nejvíce promyšlené, konkrétní a cílené**.⁶²

Mezi prostředky, které stát může či by měl využít, aby dostal svému závazku podniknout kroky k postupnému naplnění práv, vyplývajících z MPHSKP, patří v souladu s čl. 2 odst. 1 i **přijetí zákonodárných opatření**, které je v mnoha případech dokonce **nevyhnutelné**. Mezi oblasti, kde v mnoha ohledech mohou být práva vyplývající z MPHSKP jen těžko realizovatelná bez přijetí příslušné zákonodárné úpravy, řadí Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva též **ochranu práv dětí**.⁶³ Výbor pro

⁶⁰) Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 3, odst. 1.

⁶¹) Tamtéž.

⁶²) Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 3, odst. 2.

⁶³) Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 3, odst. 3.

hospodářská, sociální a kulturní práva jinými slovy poukazuje na to, že zvláštní ochrana práv dětí v určitých oblastech nemůže být zajištěna, aniž by stát přijal příslušnou zákonnou úpravu.

Závazek státu k postupnému dosažení plného uskutečnění práv uznaných v MPH-SKP současně nelze vykládat způsobem, který by jednotlivcům v smluvních státech automaticky odpíral právo **dovolat se jich přímo před vnitrostátními orgány** (tj. tvrdil by, že tato nejsou self-executing).⁶⁴ Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva dokonce vytvořil demonstrativní výčet ustanovení MPH-SKP, která mohou být realizována okamžitě a jichž je tedy možno se v těch právních řádech, které to umožňují, dovolat přímo. Součástí tohoto výčtu bylo i **právo všech dětí na přijetí zvláštních opatření** ze strany státu **pro ochranu a pomoc** podle čl. 10 odst. 3 MPH-SKP.⁶⁵ Jinými slovy, v České republice se lze tohoto práva všech dětí dovolat před vnitrostátními orgány přímo, a to s ohledem na čl. 10 Ústavy České republiky.

I.5 úmluva o právech dítěte z roku 1989

Nejvýznamnějším univerzálním mezinárodněprávním dokumentem, který upravuje práva dětí a jejich ochranu, je bezesporu Úmluva o právech dítěte (dále jen „CRC“), přijatá Valným shromážděním OSN dne 20. listopadu 1989 v New Yorku.⁶⁶ Se 193 smluvními stranami dosáhla CRC dokonce největšího počtu ratifikací ze všech existujících lidskoprávních mezinárodních smluv⁶⁷, a v podstatě tak zavazuje téměř celý svět.⁶⁸

⁶⁴ Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 3, odst. 5.; Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 9, odst. 11.

⁶⁵ Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva. Obecné vyjádření č. 3, odst. 5.

⁶⁶ Úmluva o právech dítěte. Stav k aktuálnímu dni. Dostupný z: <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en>.

⁶⁷ UNICEF. *Convention on the Rights of the Child. Frequently asked questions*. Dostupný z: <http://www.unicef.org/crc/index_30229.html>.

⁶⁸ Pouze dva členské státy OSN CRC neratifikovaly, a to konkrétně USA a Somálsko. Více viz UNICEF. *Convention on the Rights of the Child. Frequently asked questions*. Dostupný z: <http://www.unicef.org/crc/index_30229.html>.

Význam CRC nespočívá pouze v tom, že poprvé na univerzální úrovni systematicky zakotvila právně závazným způsobem základní práva dětí, ale především že vnímá dítě již ne jako objekt paternalistické ochrany ze strany státu, komunity či rodiny, ale **jako subjekt nadaný vlastními právy, jakož i vlastní odpovědností**, vždy přiměřeně k jeho věku a vyspělosti.⁶⁹ Poprvé navíc normativně vymezuje, koho vlastně dítětem pro své účely míní.⁷⁰

CRC je na rozdíl od obou Paktů skutečně vystavěna **na principu interdependence a nedělitelnosti základních lidských práv a svobod**⁷¹, když vedle sebe obsahuje tzv. občanská a politická práva i práva hospodářská, sociální a kulturní.

CRC zakotvuje pouze minimální standard ochrany práv dětí.⁷² Všechny níže citované principy, práva dítěte a povinnosti státu tak představují pouze nezbytný základ, který by měl být zajištěn každým státem, který CRC ratifikoval. Smluvní státy se od tohoto standardu mohou odchýlit pouze v případě, pokud přijmou úpravu přísnější.

1.5.1 Základní principy Úmluvy o právech dítěte

CRC je vystavěna **na čtyřech základních principech**⁷³:

- **čl. 2 odst. 1, upravujícím zákaz diskriminace**

V souladu se zákazem diskriminace jsou státy povinny aktivně vyhledávat jednotlivé děti, jakož i skupiny dětí, ve vztahu k nimž musí přijmout zvláštní opatření, aby i tyto děti mohly plně realizovat svá práva zaručená CRC.⁷⁴

⁶⁹) UNICEF. *Convention on the Rights of the Child. Frequently asked questions*. Dostupný z: <http://www.unicef.org/crc/index_30229.html>; Viz též Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 18.

⁷⁰) Viz čl. 1 CRC: „Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, který se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.

⁷¹) Viz Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 5, odst. 6.

⁷²) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 91.

⁷³) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 5, odst. 12.

⁷⁴) Tamtéž.

Ve vztahu k systému soudnictví ve věcech mládeže pak ze zákazu diskriminace podle čl. 2 odst. 1 CRC vyplývá povinnost státu přijmout taková pravidla a jiná opatření, která zajistí, že **všem dětem** bude v tomto systému zajištěna **srovnatelná ochrana**. Za tímto účelem je stát povinen zajistit **vzdělávání všech odborníků**, tedy i policistů, státních zástupců a soudců pro mládež, kteří v systému soudnictví ve věcech mládeže s dětmi pracují.⁷⁵

Ze zákazu diskriminace podle čl. 2 odst. 1 CRC rovněž pro stát vyplývá povinnost poskytnout dětem, které v minulosti spáchaly čin jinak trestný či provinění, **dostačnou pomoc a podporu při jejich reintegraci**.⁷⁶

- **čl. 3 odst. 1, stanovícím, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí**

Z tohoto principu, či přesněji **procesního práva dítěte**⁷⁷, vyplývá pro zákonodárné, výkonné i soudní orgány smluvních států CRC **pozitivní povinnost zabývat se** při přijímání každého opatření či rozhodnutí otázkou, **jaký dopad bude toto mít na práva a zájmy dětí**⁷⁸, a zohlednit v konečném důsledku **jejich nejlepší zájem**⁷⁹.

Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje, že děti se od dospělých liší jak stupněm fyzické i psychologické vyspělosti, tak i emocionálními a výchovnými potřebami. Právě z tohoto důvodu musí stát přistupovat k dětem, které porušily či jsou podezřelé, že porušily trestněprávní normy, odlišně než k dospělým pachatelům. Z povinnosti státu zabývat se a zohlednit nejlepší zájem dítěte tak vyplývá povinnost **vytvořit pro děti vlastní, oddělený právní systém**, v němž budou řešeny jejich činy jinak trestné či provinění a který na místo tradičních principů represe a retribuice bude vystavěn na principu **rehabilitace a restorativní justice**.⁸⁰ Za tímto účelem je tedy

⁷⁵⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 6.

⁷⁶⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 7.

⁷⁷⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 70.

⁷⁸⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 5, odst. 12.

⁷⁹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 70.

⁸⁰⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 10.

stát povinen přijmout příslušné zákonné normy a postupy a vytvořit odpovídající orgány a zařízení, speciálně zaměřené na delikventní děti.⁸¹

Specializace uvnitř systému soudnictví ve věcech mládeže by se neměla týkat pouze policistů, státních zástupců a soudců, ale rovněž advokátů/obhájců či jiných zástupců těchto dětí.⁸²

Společně se zvláštními zařízeními, jako jsou např. denní nízkoprahová centra, by stát měl vytvořit i **dostupnou síť zvláštních služeb pro delikventní děti**, včetně probace, poradenství či dohledu.⁸³

▪ **čl. 6, zakotvujícím přirozené právo dítěte na život, jeho zachování a rozvoj dítěte**

Pojem „rozvoje dítěte“ je třeba vnímat **v co nejširším slova smyslu** tak, aby zahrnoval fyzické, duševní, morální, psychologické i sociální aspekty vývoje. Smluvní státy jsou pak povinny pro naplnění tohoto ustanovení přijmout opatření směřující k **zajištění optimálního rozvoje pro všechny děti**.⁸⁴

V oblasti soudnictví ve věcech mládeže pak lze z této obecné povinnosti státu dovodit tyto dílčí povinnosti:

- povinnost přijmout účinnou národní politiku a programy zaměřené na prevenci delikvence mládeže
- povinnost přijmout takovou národní politiku, v souladu s níž bude s delikventními dětmi zacházeno tak, aby byl podpořen jejich pozitivní vývoj, a v jejím rámci:
 - povinnost používat opatření zbavující dítě osobní svobody, a to včetně zajištění, zadržení, vazby a nepodmíněného trestu odnětí svobody, pouze jako krajní opatření a na nejkratší možnou dobu, protože zbavení dítěte

⁸¹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 90.

⁸²⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 92.

⁸³⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 94.

⁸⁴⁾ Tamtéž.

jeho osobní svobody má negativní dopad na jeho harmonický vývoj a významným způsobem ztěžuje jeho reintegraci⁸⁵.

▪ **čl. 12, zaručujícím právo dítěte, aby jeho názory byly respektovány**

Právo dítěte podle čl. 12 odst. 1 CRC zaručuje dítěti možnost **aktivně se účastnit procesu prosazování, ochrany a sledování dodržování jeho práv**.⁸⁶ Pro smluvní státy pak z tohoto práva vyplývají dvě konkrétní povinnosti, a to:

1. povinnost vytvořit takový právní systém, v němž bude dítěti umožněno vyjádřit svůj názor ve všech záležitostech, které se jej dotýkají a
2. povinnost věnovat těmto názorům patřičnou pozornost odpovídající věku a vyspělosti dítěte.⁸⁷

K účinnému naplnění povinnosti uvedené ad 1. je nezbytné, aby stát zajistil, že všechny dokumenty, jakož i všechna řízení, týkající se dětí, budou pro tyto děti **přístupná⁸⁸ a přizpůsobená jejich věku a vyspělosti⁸⁹**. Jinými slovy aby dítě mohlo relevantním způsobem vyjádřit svůj názor, případně se rozhodnout, že svůj názor nevyjádří⁹⁰, je třeba, aby bylo příslušnými osobami poučeno o předmětu, k němuž se má vyjádřit, o možném dalším postupu, případných rozhodnutí a jejich důsledků⁹¹, přičemž **i toto poučení musí být přizpůsobené věku dítěte⁹²**. Stejně tak by mělo být dítěti v jakémkoli řízení, jež se dotýká jeho zájmů, příslušným orgánem vedle přiměřeného poučení zajištěno:

⁸⁵) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 11.

⁸⁶) Tamtéž.

⁸⁷) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 19.

⁸⁸) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 5, odst. 12.

⁸⁹) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 34.

⁹⁰) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 22.

⁹¹) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 25.

⁹²) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 34.

- **že mu bude poskytnuta odpovídající podpora při uplatňování jeho zájmu⁹³**
- že jeho názor bude zjišťován osobou **s odpovídající kvalifikací** pro tuto činnost, přičemž stát by v tomto ohledu měl zajistit dostatečné vzdělávání či výcvik mimo jiné i pro:
 - právníky
 - soudce
 - policii
 - sociální pracovníky⁹⁴
- že jeho věku i vyspělosti bude přizpůsobena jednací síň i oblečení právníků a soudců, případně budou využita též jednocestná zrcadla a oddělené čekací místnosti v soudních budovách⁹⁵
- že bude informováno, jakým způsobem byl jeho názor v řízení zohledněn a jakou mu příslušný orgán přikládal váhu
- že mu budou přístupné opravné prostředky proti způsobu, jakým příslušný orgán postupoval při zjišťování nebo zohlednění jeho názoru⁹⁶

Jinými slovy řízení, jež se dotýká zájmů dítěte, by mělo být vedeno tak, aby umožnilo dítěti se jej **skutečně účastnit a svobodně vyjádřit svůj názor.**⁹⁷ To však v žádném případě neznamená, že by smluvní státy byly zbaveny povinnosti dodržet **základní pravidla spravedlivého procesu** jako je např. **právo dítěte na obhajobu a právo dítěte nahlížet do spisu.**⁹⁸

⁹³⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 16.

⁹⁴⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 49.

⁹⁵⁾ Tamtéž.

⁹⁶⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 48.

⁹⁷⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 60.

⁹⁸⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 38.

Právo dítěte být slyšeno se uplatní ve všech stádiích řízení, tedy **i v řízení přípravém**, kdy názor dítěte musí být **zjištěn a zohledněn policií a státním zástupcem**, a to aniž bylo jakkoli dotčeno **právo dítěte nevypovídat**.⁹⁹

1.5.2 Zvláštní principy Úmluvy o právech dítěte ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže

Vedle obecných principů upravuje CRC v **čl. 37 a 40 též principy zvláštní**, vztahující se přímo k otázkám soudnictví ve věcech mládeže.¹⁰⁰ Jsou jimi především:

- **právo dítěte, aby s ním bylo zacházeno v souladu se zachováním jeho důstojnosti a cti**

Přirozené právo dítěte na zachování jeho důstojnosti a cti požívá ochrany během celého řízení a jako takové musí být také orgány činnými v trestním řízení respektováno, a to od jejich prvního kontaktu s dítětem až do výkonu případně přijatých opatření.

- **právo dítěte, aby s ním bylo zacházeno takovým způsobem, který znovu posiluje jeho úctu k základním lidským právům a svobodám**

Jinými slovy i v systému soudnictví ve věcech mládeže musí být dítěti poskytnuto takové zacházení a výchova, která rozvíjí jeho úctu k základním lidským právům a svobodám. V souladu s názorem Výboru pro práva dítěte vyplývá jednoznačně z tohoto práva **povinnost státu garantovat a uplatnit v řízení proti podezřelému dítěti všechny záruky spravedlivého procesu, jak jsou upraveny v čl. 40 odst. 2 CRC**. V této souvislosti Výbor pro práva dítěte poukazuje na to, že od dítěte nelze v žádném případě očekávat posílení jeho respektu k lidským právům a svobodám, pokud orgány činné v trestním řízení, tedy policisté, státní zástupci a soudy pro mládež, jakož i probační úředníci, budou samy porušovat jeho základní lidská práva a dávat mu tak špatný příklad.

⁹⁹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 12, odst. 58.

¹⁰⁰⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 5.

- **právo dítěte na zacházení přiměřené jeho věku a podporující jeho reintegraci**

Toto právo dítěte se uplatní během celého řízení, tedy od prvního kontaktu dítěte s příslušnými orgány až do výkonu případných opatření, které byly ve vztahu k dítěti přijaty. Pro stát z tohoto práva dítěte pak vyplývá povinnost zajistit, aby všichni příslušníci či zaměstnanci příslušných orgánů, které s dítětem v systému soudnictví ve věcech mládeže jednají, měly **dostatečné znalosti v oblasti vývoje dítěte**.

- **právo dítěte, aby byly zakázány jakékoli projevy násilí ze strany příslušných orgánů při jednání s ním a aby těmto projevům bylo účinně předcházeno**

V souladu s tímto právem dítěte má stát povinnost přijmout účinná opatření, zabraňující tomu, aby dítě nebylo konfrontováno s žádnými projevy násilí ze strany příslušných orgánů, a to již od jeho právního kontaktu s těmito orgány, jakož i během výkonu vazby či opatření spojených se zbavením osobní svobody. Současně má stát povinnost zajistit, aby jakýkoli zaměstnanec či příslušník daných orgánů, který se násilného projevu vůči dítěti dopustí, byl za toto své chování činěním odpovědným.¹⁰¹

1.5.3 Povinnost státu vytvořit srozumitelný systém soudnictví ve věcech mládeže

V souladu s názorem Výboru pro práva dítěte musí stát v rámci nastavení srozumitelného systému soudnictví ve věcech mládeže věnovat pozornost¹⁰²:

- a) prevenci
- b) vytvoření systému opatření uplatnitelných bez nutnosti soudního řízení, jakož i opatření uplatnitelných jen a pouze na základě soudního řízení

¹⁰¹) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 13.

¹⁰²) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 15.

- c) stanovení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti, jakož i horní věkové hranice, do které se systém soudnictví ve věcech mládeže uplatní
- d) zárukám spravedlivého procesu
- e) opatřením zbavujícím děti osobní svobody, včetně vazby a nepodmíněného trestu odnětí svobody

I.5.3 a) Prevence

Otázka prevence se velmi úzce váže k právu dítěte na osobní rozvoj a výchovu k individuální i sociální odpovědnosti. Výbor pro práva dítěte zdůraznil, že jistě není v nejlepším zájmu dítěte, pokud dítě vyrůstá v takovém prostředí, kde je zvýšené riziko jeho zapojení do jakýchkoli kriminálních aktivit.¹⁰³

Smluvní státy CRC by pak v této souvislosti měly vytvořit a uplatňovat takové prevenční programy, které budou, mimo jiné, zaměřeny **na podporu zvlášť zranitelných rodin a zvláštní péči o ohroženou mládež**. Současně by měly vytvořit komunitní služby a programy, které budou odpovídat specifickým potřebám, problémům a zájmům dětí, především dětí delikventních, a které těmto dětem i jejich rodinám poskytnou **odpovídající sociální poradenství**.¹⁰⁴

V rámci předcházení delikvence mládeže jsou smluvní státy rovněž povinny poskytnout dostatečnou podporu rodičům dětí a jiným osobám odpovědným za výchovu při výkonu rodičovské zodpovědnosti, případně obecně práv a povinností vztahujících se k výchově dítěte. Taková podpora by pak měla být zaměřena především na posílení jejich sociálních kompetencí.¹⁰⁵

I.5.3 b) Systém opatření uplatnitelných během řízení a v řízení před soudy

Nutnost vytvoření systému opatření, ve kterém budou zastoupeny jak odklony, tak opatření ukládána v klasickém soudním řízení, vychází z práva dítěte na to, aby s ním

¹⁰³⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 16.

¹⁰⁴⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 18.

¹⁰⁵⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 19.

bylo zacházeno způsobem, který napomáhá jeho znovuzачlenění do společnosti a jeho zapojení do prospěšného působení ve společnosti (čl. 40 odst. 1), a z práva dítěte na to, aby opatření, v důsledku nichž dochází ke zbavení jeho osobní svobody, byla užívána pouze, je-li to nevyhnutelné (čl. 37 písm. b)).¹⁰⁶

Pro smluvní státy CRC pak v této souvislosti vzniká povinnost přijmout takový systém soudnictví ve věcech mládeže, v němž bude zastoupena široká škála opatření uplatnitelných ve vztahu k dítěti, aby mohlo být v každém jednotlivém případě zajištěno, že s dítětem bude zacházeno v souladu s jeho nejlepším zájmem a přiměřeně jeho poměrům i protiprávnímu činu, kterého se dopustilo. Tato opatření by měla zahrnovat:

- péči, vedení a dohled
- poradenství
- dohled probačního úředníka
- pěstounskou péči
- výchovné a vzdělávací programy
- a jiné alternativy k ústavní péči¹⁰⁷

Odklony

Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje, že odklony, tedy vyřízení věci bez nutnosti soudního řízení, by měly být ve vztahu k dětem uplatňovány všude tam, kde se takový postup jeví jako vhodný a žádoucí.¹⁰⁸ V této souvislosti zmiňuje **povinnost státu prosazovat užití odklonu, která se uplatní ve vztahu k dětem-pachatelům méně závažných protiprávních činů a dětem-prvopachatelům**, jelikož pouze takový

¹⁰⁶) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 23.

¹⁰⁷) Tamtéž.

¹⁰⁸) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 24.

postup plně odpovídá principům zakotveným v čl. 40 odst. 1 CRC. Z širokého uplatnění odklonů však nejsou vyloučeny ani děti-recidivisté či děti-pachatelé závažnějších protiprávních činů.¹⁰⁹

Jinými slovy, **odklony by měly být nedílnou součástí jakéhokoli systému soudnictví ve věcech mládeže¹¹⁰**, přičemž vnitrostátní právní řád by měl jednoznačně vymezit, ve kterých případech lze přistoupit k jejich aplikaci a za tímto účelem též přesně upravit pravomoci policejního orgánu, státního zastupitelství a dalších příslušných orgánů¹¹¹. Uplatnění odklonů musí být vždy podmíněno zachováním základních lidských práv a svobod dítěte, jakož i záruk spravedlivého procesu. Konkrétně lze tedy uplatnit odklon, pokud¹¹²:

- shromážděné důkazy dostatečně a přesvědčivě dokládají, že se dítě dopustilo protiprávního činu
- dítě svobodně a dobrovolně přiznalo svou odpovědnost
- dítě nebylo žádným způsobem zastrašováno ani na něj nebyl vyvíjen žádný nátlak, aby se přiznalo
- přiznání dítěte nebude v dalším případném řízení žádným způsobem použito proti němu

Uplatnění odklonu musí být dále podmíněno **písemným a informovaným souhlasem dítěte**, přičemž dítě musí být za tímto účelem zvláště poučeno odpovídajícím způsobem o povaze, obsahu a trvání užitého odklonu a o následcích jeho nevykonání. Dítě by za účelem posouzení přiměřenosti a vhodnosti odklonu mělo mít možnost žádat **právní nebo jinou přiměřenou pomoc**, jakož i **právo podrobit odklon přezkumu**.¹¹³

¹⁰⁹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 25.

¹¹⁰⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 26.

¹¹¹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 28.

¹¹²⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 27.

¹¹³⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 28. Pozn. U dětí mladších 16 let je v souladu s názorem Výboru pro práva dítěte vhodné vyžádat si též jejich souhlas.

Vykoná-li dítě opatření, jež mu bylo v rámci odklonu uloženo, musí být trestní řízení proti němu s konečnou platností skončeno, přičemž na jeho základě nesmí být dítě v případě dalšího protiprávního činu posouzeno jako recidivista.¹¹⁴

Opatření ukládaná dětem v návaznosti na vyslovení jejich odpovědnosti

Ve vztahu k opatřením, ukládaným dětem v klasickém soudním řízení, mají smluvní státy povinnost zajistit dostatek kvalifikovaných probačních úředníků, aby mohla být maximálně využita tato opatření¹¹⁵:

- dohled probačního úředníka
- podmíněné propuštění
- komunitní dohled nebo navštěvování denních center
- možnost brzkého propuštění z opatření zbavujícího dítě osobní svobody

Smluvní státy by se rovněž měly **vyvarovat užití takových opatření, která mohou vést ke stigmatizaci, sociální izolaci nebo negativní publicitě dítěte.**¹¹⁶

Opatření zbavující děti jejich osobní svobody

Je-li dítěti uloženo opatření, v jehož důsledku dochází ke zbavení jeho osobní svobody, vzniká mu řada specifických oprávnění, a to konkrétně:

- **právo dítěte být umístěno odděleně od dospělých**¹¹⁷

Výjimky z tohoto práva se mohou uplatnit pouze, pokud je umístění dítěte společně s dospělými v **jeho nejlepším zájmu**. V žádném případě nemůže být podobný

¹¹⁴⁾ Tamtéž.

¹¹⁵⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 28.

¹¹⁶⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 29.

¹¹⁷⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 85.

postup ze strany státu uplatněn z kapacitních důvodů či z důvodu neexistence odpovídajících zařízení. Stát má tedy povinnost vytvořit systém zařízení, ve kterých budou umístovány děti zbavené osobní svobody a které budou svým zaměřením, praktikami i personálem plně soustředěny na práci s dětmi.¹¹⁸ Děti, které dosáhnou 18. roku věku, nemusí být nutně přemístěny do zařízení pro dospělé, pokud je v jejich nejlepším zájmu ve speciálním zařízení pro děti setrvat a pokud jejich další pobyt současně neodporuje nejlepšímu zájmu ostatních umístěných dětí.¹¹⁹

- **právo dítěte udržovat kontakt se svou rodinou prostřednictvím návštěv a korespondence**

Z tohoto práva dítěte lze odvodit jeho právo být umístěno co nejbližší k místu bydliště jeho rodiny. Výjimečné okolnosti, odůvodňující omezení tohoto kontaktu, by měly být přesně vymezeny zákonem a neponechány na uvážení příslušných orgánů.¹²⁰

- **právo dítěte na vzdělání přiměřené jeho potřebám a schopnostem a směřující k jeho znovuzačlenění do společnosti**

Toto právo náleží každému dítěti, které je ve věku povinné školní docházky. Současně má **každé dítě** právo na svobodnou volbu přípravy k povolání.¹²¹

- **právo dítěte na lékařské ošetření a péči**

Každé dítě má právo na lékařskou prohlídku při přijetí do zařízení a na odpovídající lékařskou péči během pobytu.¹²²

- **právo dítěte zbaveného osobní svobody, aby vůči němu byla užitá jakákoli fyzická, mechanická či medikační omezení pouze, pokud by bezprostředně ohrožovalo sebe nebo své okolí**

¹¹⁸⁾ Tamtéž.

¹¹⁹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 86.

¹²⁰⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 87.

¹²¹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 89.

¹²²⁾ Tamtéž.

Užití citovaných omezení nesmí být nikdy použito jako trest či sankce vůči dítěti. Zaměstnanci zařízení by měly být v tomto směru náležitě proškolení a nést odpovídající odpovědnost pro případ porušení tohoto práva dítěte.¹²³

- **právo dítěte zbaveného osobní svobody, aby jakékoli kárné opatření respektovalo jeho důstojnost i základní cíle ústavní péče**

Smluvní státy navíc nesmí užívat jakákoli kárná opatření, která by byla v rozporu s čl. 37 CRC. To mimo jiné vylučuje opatření, spočívající v umístění dítěte na uzavřené oddělení či „samotku“.¹²⁴

Výkon jakéhokoli opatření, v jehož důsledku dochází ke zbavení či omezení osobní svobody dítěte, by se rovněž měl řídit těmito **základními principy**:

- **děti by měly být umísťovány do prostředí, které naplňuje rehabilitační cíl takového opatření**

V této souvislosti musí být věnována patřičná pozornost respektování soukromí dítěte, dostatku smyslových podnětů, možností styku s vrstevníky a možností účastnit se sportovních, kulturní a jiných volnočasových aktivit.¹²⁵

- **dítěti by měl být zajištěn co nejširší sociální kontakt s okolím**

Zaměstnanci by měli podporovat a usnadňovat kontakt dítěte s co nejširším okolím, včetně rodiny dítěte, jeho přátel, dalších osob a zástupců významných organizací, a pobyty dítěte doma u jeho rodiny.

- **dítě by mělo mít právo podávat žádosti a stížnosti k soudním či jiným nezávislým orgánům, aniž by kdokoli jakkoli zasahoval do jejich obsahu**

Dítě má současně právo být neprodleně vyrozuměno o vyřízení jeho podání. Smluvní státy mají v této souvislosti povinnost zajistit, aby děti zbavené osobní

¹²³⁾ Tamtéž.

¹²⁴⁾ Tamtéž.

¹²⁵⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 89.

svobody o orgánech, na něž se mohou obracet, věděly, a aby jim tyto byly snadno přístupné.

- **nezavislí a kvalifikovaní inspektoři by měli být oprávněni vykonávat pravidelné i neohlášené kontroly v zařízení**

Při výkonu těchto kontrol by se měli inspektoři zaměřit především **na důvěrné rozhovory s dětmi bez přítomnosti třetích osob.**¹²⁶

I.5.3 c) Stanovení dolní a horní věkové hranice v systému soudnictví ve věcech mládeže

Čl. 40 odst. 3 písm. a) CRC zavazuje smluvní státy stanovit nejnižší věkovou hranici, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo. Tato věková hranice znamená, že:

- děti, které spáchají protiprávní čin před jejím dosažením, nesmí být projednávány v trestním řízení; je-li to v zájmu těchto dětí, může stát vůči nim uplatnit zvláštních opatření, zajišťující jejich ochranu
- děti, které spáchají protiprávní čin ve věku, přesahujícím dolní hranici trestní odpovědnosti, avšak před dovršením 18. roku věku, mohou být subjektem trestního řízení; takové řízení a jeho výstup však musí být plně v souladu s principy CRC, jak byly konkretizovány Výborem pro práva dítěte.¹²⁷

Je nutno podotknout, že pojem „trestní řízení“ nelze jistě chápat formálně ve významu, který tento má ve vnitrostátním právu, naopak bude nutné interpretovat jej s přihlédnutím k účelu citovaného ustanovení, kterým je především ochrana dítěte a snaha zabránit, aby podezřelé dítě bylo ze strany orgánů činných v trestním řízení vystaveno klasickým úkonům trestního procesu. Domníváme se, že i řízení o činu jinak trestném spáchaném dítětem mladším 15 let materiálně naplňuje znaky „trestního řízení“, když i v něm provádějí orgány činné v trestním řízení úkony podle trestního

¹²⁶⁾ Tamtéž.

¹²⁷⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 31.

řádu (včetně podání vysvětlení dítěte jako osoby podezřelé) a když i toto řízení může vyústit v uložení opatření zbavující dítě jeho osobní svobody (ochranná výchova, ústavní ochranné léčení). (Více viz oddíl II.1.1.).

I.5.3 d) Záruky spravedlivého procesu

Záruky spravedlivého procesu plně odpovídají čl. 14 MPOPP (viz výše). V souladu s názorem Výboru pro práva dítěte se však při jejich uplatnění ve vztahu k dětem musí uplatnit **některé zvláštní aspekty**. V této souvislosti poukazuje Výbor pro práva dítěte **na nezbytnost soustavného systematického vzdělávání** policistů, státních zástupců, soudců, probačních úředníků a sociálních pracovníků, jakož i rodičů či jiných zákonných zástupců dítěte, **zaměřeného na otázky fyzického, duševního i emočního vývoje dítěte a specifické potřeby zvláště zranitelných skupin dětí.**¹²⁸

Ve vztahu k zaměření tohoto manuálu je vhodné zmínit především tyto záruky:

- **presumpce nevinny** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (i))

V souladu s tímto principem má dítě právo být považováno za nevinné, dokud není jeho odpovědnost prokázána bez důvodných pochybností. Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje, že dítě se může chovat podezřele i z toho důvodu, že řízení nerozumí, není dostatečně vyspělé, má strach či z jakékoli jiné příčiny. I z tohoto důvodu nesmí příslušné orgány předjímat jeho odpovědnost, dokud tato není **prokázána bez důvodných pochybností**.

- **právo dítěte na skutečnou účast v řízení** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (iv))

Skutečná účast dítěte v řízení znamená, že dítě je schopno:

- instruovat svého zákonného zástupce
- zpochybnit věrohodnost svědků
- popsat sled událostí
- učinit příslušná rozhodnutí ohledně důkazů, včetně svědeckých výpovědí a navrhovaných opatření¹²⁹

¹²⁸) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 40.

¹²⁹) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 46.

Skutečná účast dítěte v řízení je tak nutně podmíněna **schopností dítěte porozumět obvinění proti němu a jeho případným důsledkům, včetně uplatnitelných sankcí**. V mnoha případech bude navíc vyžadovat **přizpůsobení soudního jednání věku a vyspělosti dítěte**.¹³⁰

- **právo dítěte být okamžitě a přímo informován o obviněních proti němu vznikajících** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (ii))

V souladu s názorem Výboru pro práva dítěte znamená „okamžitě a přímo“ nejrychleji, jak je to možné, tedy v okamžiku, kdy příslušný orgán činný v trestním řízení učiní první procesní úkony proti dítěti. Dítě musí být informováno v jazyce, kterému rozumí, z čehož vyplývá pro orgány činné v trestním řízení **povinnost přizpůsobit právní jazyk jazyku, kterému dítě skutečně rozumí**.¹³¹

Povinnosti okamžitě a přímo informovat dítě o obviněních proti němu orgány činné v trestním řízení nedostojí, pokud tomuto dítěti předají či zašlou oficiální usnesení či jiný dokument. Podle Výboru pro práva dítěte bude v mnoha případech **ústní informace nevyhnutelná**, přičemž příslušné orgány se této své povinnosti nemohou zprostit tím, že ji přenesou na rodiče či jiné zákonné zástupce dítěte, ani osoby, které dítěti poskytují právní či jiné zastoupení. **Sdělení obvinění proti dítěti jeho rodičům by nemělo být vnímáno jako alternativa k přímému informování dítěte**.¹³²

- **právo dítěte na právní a jinou přiměřenou pomoc** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (ii))

CRC nevyžaduje, aby pomoc, poskytnutá dítěti při přípravě a uplatnění jeho obhajoby, byla nutně právní, jinými slovy, aby každé dítě podezřelé ze spáchání protiprávního činu bylo zastoupeno obhájcem/advokátem. Nicméně tato pomoc musí být vždy „přiměřená“. Takovou „přiměřenou“ pomoc mohou podle Výboru pro práva dítěte poskytnout i odborníci s právním minimem, avšak pouze za podmínky, že disponují dostatečnými znalostmi z oblasti řízení ve věcech mládeže a že jsou vyškoleni pro práci s delikventními dětmi¹³³. Právní a jiná přiměřená pomoc nesmí být

¹³⁰⁾ Tamtéž.

¹³¹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 47.

¹³²⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 48.

¹³³⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 49.

omezena pouze na jednání před soudem, ale musí být dítěti poskytnuta pro všechny stadia trestního řízení, počínaje výslechem dítěte policejním orgánem.¹³⁴

Nutno dodat, že Výbor pro práva dítěte zvláště ve vztahu k otázce poskytnutí právní pomoci dítěti vyzval smluvní státy, aby zvážily vytvoření **vyššího stupně ochrany**, než je ten minimální, vyplývající přímo z CRC.¹³⁵

- **právo dítěte na přijetí rozhodnutí bez průtahů** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (iii))

Z tohoto práva dítěte se odvíjí **povinnost smluvních států přijmout do svého právního řádu lhůty**, v nichž je třeba jednotlivá stadia řízení ukončit, přičemž tyto lhůty by měly být oproti lhůtám, které se uplatňují ve vztahu k dospělým, **významně kratší**. Stanovení lhůt však nesmí být na úkor zachování základních lidských práv a svobod dítěte ani procesních záruk.¹³⁶

- **právo dítěte na účast rodičů a jiných zákonných zástupců v řízení proti dítěti** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (iii))

Za účelem plného uplatnění práva dítěte na přijetí rozhodnutí v součinnosti s rodiči doporučuje Výbor pro práva dítěte smluvním státům uzákonit **co nejširší možnou účast rodičů či jiných zákonných zástupců** dítěte v řízení proti dítěti.¹³⁷ Účast rodičů či jiných zákonných zástupců v řízení proti dítěti nemůže být vykládána jako právo těchto osob dítě v řízení hájit či se nějakým způsobem podílet na přijetí konečného rozhodnutí. Role rodičů spočívá především v poskytnutí **psychické i emocionální podpory** dítěti, proti němuž se řízení vede.¹³⁸

Právo dítěte na účast rodičů či jiných zákonných zástupců není absolutní. Účast těchto osob tak může být vyloučena či omezena:

1. na základě žádosti dítěte

¹³⁴⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 52.

¹³⁵⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 40.

¹³⁶⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 52.

¹³⁷⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 54.

¹³⁸⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 53.

2. na základě žádosti osoby, která dítěti v řízení poskytuje právní nebo jinou přiměřenou pomoc
3. na základě rozhodnutí příslušných orgánů, pokud je takový postup v nejlepším zájmu dítěte.¹³⁹

V souvislosti se zajištěním práva dítěte na účast rodičů či jiných zákonných zástupců jsou příslušné orgány **povinny tyto osoby vyzoomět neprodleně po zajištění/zadržení dítěte.**¹⁴⁰

- **právo dítěte nebýt nucen k sebeobvinění** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (iii))

Právo dítěte nebýt nucen k sebeobvinění v sobě zahrnuje dvě složky:

a) **právo dítěte nebýt nucen vypovídat**

b) **právo dítěte nebýt nucen k přiznání odpovědnosti**¹⁴¹

Účelem tohoto práva je ochrana dítěte před jakýmkoli fyzickým či psychickým nátlakem, který by na něj během řízení mohl být příslušnými orgány vytvářen. Výbor pro práva dítěte zdůrazňuje potřebu vykládat pojem „donucení“ v nejšířím možném slova smyslu. Tento názor odůvodňuje tím, že dítě může s velkou pravděpodobností s ohledem na svůj věk, stupeň vyspělosti, délku trvání výslechu, nepochopení daného procesního úkonu, strach z možných následků, často i strach ze zbaení osobní svobody, učinit doznání, které nebude pravdivé. Současně může snadno podlehnout příslibu nejrůznějších „odměn“, spočívajících v možnosti jít domů okamžitě, jakmile se přizná, či uložení mírnějších sankcí.¹⁴²

Při výslechu může být toto právo dále konkretizováno na:

a) **právo dítěte na přístup k právní či jiné přiměřené pomoci a**

¹³⁹⁾ Tamtéž.

¹⁴⁰⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 54.

¹⁴¹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 57.

¹⁴²⁾ Tamtéž.

b) právo dítěte požadovat přítomnost svých rodičů u výslechu¹⁴³

Soudy se musí vždy při hodnocení věrohodnosti výpovědi dítěte zabývat těmito aspekty:

- věkem dítěte
- délkou výslechu, případně délkou vazby a
- otázkou, byl-li u výslechu dítěte přítomen jeho obhájce, rodiče případně jiný nezávislý zástupce dítěte¹⁴⁴

Smluvní státy by pak v souvislosti s tímto právem dítěte měly zajistit, že policisté budou dostatečně proškoleni, aby se vyvarovali užití takových výslechových technik a praktik, které vedou k vynucenému nebo nespolehlivému přiznání či výpovědi.¹⁴⁵

- **právo dítěte být přítomen u výslechu svědků a klást svědkům otázky** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (iv))

Toto právo dítěte se úzce váže **na zásadu rovnosti zbraní**. Aby bylo v řízení proti dítěti účinně zajištěno, je nezbytné, aby dítě bylo svým obhájce či jiným zástupcem poučeno o možnosti klást svědkům otázky, přičemž jeho názoru v této věci by měla být věnována patřičná pozornost přiměřená jeho věku a vyspělosti.¹⁴⁶

- **právo dítěte na odvolání** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (v))

Dítě musí mít právo odvolat se jak do výroku o odpovědnosti/vině, tak do výroku o uložení opatření. Právo dítěte na odvolání by současně nemělo být omezeno pouze na nejzávažnější protiprávní činy.¹⁴⁷

¹⁴³⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 58.

¹⁴⁴⁾ Tamtéž.

¹⁴⁵⁾ Tamtéž.

¹⁴⁶⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 59.

¹⁴⁷⁾ Tamtéž.

- **právo dítěte na bezplatnou pomoc tlumočnicka** (čl. 40 odst. 2 písm. b) (vi))

Právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka náleží dětem ve všech stádiích řízení, nikoli tedy pouze pro řízení před soudem. Přizvaný tlumočnick musí být navíc proškolen pro práci s dětmi.¹⁴⁸

V souvislosti s právem dítěte na bezplatnou pomoc tlumočnicka vyzval Výbor pro práva dítěte smluvní státy CRC, aby věnovaly zvláštní pozornost dětem s vadami řeči a dětem s postižením a těmto dětem zaručily odpovídající podporu zvlášť kvalifikovaných odborníků.¹⁴⁹

- **právo dítěte na ochranu soukromí ve všech stádiích řízení** (čl. 16 a čl. 40 odst. 2 písm. b) (vii))

V souladu s právem dítěte na ochranu soukromí ve všech stádiích řízení by i řízení před soudem mělo probíhat neveřejně.¹⁵⁰ O veřejném jednání by měl mít právo rozhodovat pouze soud, a to pouze v přesně zákonem stanovených případech, přičemž jeho rozhodnutí by mělo být písemné. **Dítě by pak mělo mít právo se proti takovému rozhodnutí odvolat.**¹⁵¹

1.5.3 e) Opatření ukládaná dětem v návaznosti na vyslovení jejich odpovědnosti

Jakékoli opatření, které je dítěti v návaznosti na jeho protiprávní čin ukládáno, musí být **přiměřené**:

- **závažnosti protiprávního činu a okolnostem, za nichž byl spáchán**
- **věku dítěte**

¹⁴⁸⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 62.

¹⁴⁹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 63.

¹⁵⁰⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 64.

¹⁵¹⁾ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 65.

- **nižší míře rozumové a mravní vyspělosti dítěte oproti dospělému pachateli**
- **poměrům a potřebám dítěte**
- **dlouhodobým potřebám společnosti¹⁵²**

I v případě závažnějších protiprávních činů při ukládání opatření musí **ochrana nejlepšího zájmu dítěte a právo dítěte na znovuzачlenění do společnosti** převážit nad kritériem závažnosti protiprávního činu, okolností za nichž byl tento čin spáchán, jakož i nad kritériem zájmu a potřeb společnosti.¹⁵³

I.6 pekingská pravidla, rijádská směrnice, havanská pravidla a vídeňská směrnice

Zabýváme-li se univerzálními lidskoprávními dokumenty, které upravují základní principy soudnictví ve věcech mládeže, nelze opomenout tři rezoluce Valného shromáždění OSN, které ve svém souhrnu vytváří ucelený soubor pravidel, byť právně nezávazných, vztahující se přímo k této oblasti. Konkrétně se jedná o:

- **minimální standardní pravidla OSN, týkající se výkonu soudnictví ve věcech mládeže („Pekingská pravidla“) z roku 1985¹⁵⁴**
- **směrnice OSN pro prevenci delikvence mladistvých (tzv. „Rijádská směrnice“) z roku 1990¹⁵⁵**

¹⁵²) Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 71.

¹⁵³) Tamtéž.

¹⁵⁴) *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985.* Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁵⁵) *Rezoluce Valného shromáždění OSN 45/112 ze dne 14. 12. 1990.* Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/juvenile.htm>>.

▪ **pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (tzv. „Havanská pravidla“) z roku 1990¹⁵⁶**

O plné uplatnění pravidel obsažených v těchto rezolucích se zasazuje i Výbor pro práva dítěte¹⁵⁷, když na ně pravidelně odkazuje při interpretaci ustanovení CRC¹⁵⁸.

Všechny citované dokumenty se v souladu s českým překladem vztahují na „mladistvé“, avšak tento pojem by neměl být chápán ve smyslu zákonné definice mladistvého podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSM“), a vylučovat tak z osobní působnosti těchto dokumentů děti mladší patnácti let. Anglický termín „*juvenile*“, užitý v autentickém znění těchto dokumentů, totiž neodpovídá českému pojmu „*mladistvý*“, nýbrž je tradičně užíván pro označení dětí, podezřelých a odpovědných za protiprávní činy. To ostatně dokládá i čl. 11 (a) Havanských pravidel, v souladu s nímž zahrnuje pojem „*juvenile*“ všechny děti mladší 18 let.¹⁵⁹

Současně je třeba zmínit též rezoluci Hospodářské a sociální rady OSN č. 1997/30, již tento orgán přijal, **Směrnici pro postup vůči dětem v systému trestní justice (tzv. „Vídeňská směrnice“)**.¹⁶⁰

I.6.1 Pekingská pravidla

Pekingská pravidla obsahují doporučení ve vztahu k systému soudnictví ve věcech mládeže v těchto 6 oblastech:

1. Obecné principy.
2. Vyšetřování (předsoudní stadium trestního řízení).

¹⁵⁶ Rezoluce Valného shromáždění OSN 45/113 ze dne 14. 12. 1990. Dostupné z: <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/res45_113.pdf>.

¹⁵⁷ Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 4.

¹⁵⁸ Viz např. Výbor pro práva dítěte. Obecné vyjádření č. 10, odst. 8, 17, 18, 32, 46, 66, 88.

¹⁵⁹ MATIAŠKO, M. *Soudnictví ve věcech mládeže – trestně-procesní aspekty* [rigorózní práce]. 2009. s. 39.

¹⁶⁰ Rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN 1997/30 ze dne 21. 7. 1997. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/system.htm>>.

3. Soudní stádium řízení a rozhodnutí.
4. Ambulantní opatření.
5. Ústavní opatření.
6. Výzkum, plánování, formulace politiky a evaluace.

I.6.1 a) Obecné principy

V rámci výkladu o obecných principech, jež by se v souladu s Pekingskými pravidly měly uplatnit v systému soudnictví ve věcech mládeže, je třeba nad rámec výše uvedeného znovu poukázat na to, proč se tato doporučující ustanovení vztahují stejnou měrou jak na mladistvé, tak i na děti mladší patnácti let.

V souladu s článkem 3. 1 se jednotlivá ustanovení Pekingských pravidel uplatní nejen ve vztahu k dětem, které naplní skutkovou podstatu některého trestného činu („*juvenile offenders*“), ale rovněž ve vztahu k dětem, které se dopustí tzv. statusových deliktů (např. záškoláctví, požívání alkoholu na veřejnosti, neposlušnost ve škole i v rodině apod.). Z toho lze usuzovat, že cílem Pekingských pravidel je stanovit doporučení pro jakékoli řízení, v němž se zjišťuje odpovědnost dítěte za společensky závadové chování, a případná opatření, která jsou jim v této souvislosti ukládána.

Článek 3. 2 Pekingských pravidel navíc obsahuje doporučení, aby se tato pravidla uplatnila též ve vztahu k opatrovnickým řízením a opatřením péče o nezletilé, kteří se ocitli v konfliktu se zákonem, což v souladu s komentářem k Pekingským pravidlům představuje žádoucí posun ke spravedlivější a lidštvější justici pro tyto děti.¹⁶¹

Cíle systému soudnictví ve věcech mládeže

V článku 5. 1 Pekingských pravidel jsou dále upraveny dva z nejdůležitějších cílů systémů soudnictví ve věcech mládeže, a to:

¹⁶¹) Komentář k čl. 3. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

1. **podpora blaha/pohody dítěte** („well-being of the juvenile“) a
2. **přiměřenost právní reakce**

Z principu či cíle směřovat k podpoře blaha/pohody dítěte vyplývá mimo jiné zásada, v souladu s níž by **se státy měly zdržet uplatňování sankcí, jejichž cílem je pouze potrestat delikventní dítě**. Princip přiměřenosti by pak měl být ve vztahu k dětem modifikován takovým způsobem, aby uplatněná právní reakce nezohledňovala pouze závažnost činu, jehož se dopustilo, ale **přihlížela též k jeho osobnosti, osobním i rodinným poměrům, snaze napravit škodu či nemajetkovou újmu, kterou svým činem způsobilo** apod.¹⁶² Oba principy se navíc musí **uplatnit současně**. Komentář k Pekingským pravidlům poukazuje na praxi v některých systémech soudnictví ve věcech mládeže, v rámci níž jde sociálně-právní reakce na delikventní chování dítěte nad rámec nutného, a to právě s odůvodněním zajištění jeho blaha. Komentář zdůrazňuje, že i zajištění blaha dítěte musí být činěno prostředky přiměřenými závažnosti skutku, jakož i osobnosti a poměrům dítěte.

Podle komentáře neznamená současné uplatnění obou výše jmenovaných principů nic jiného, než **požadavek spravedlivé reakce na delikventní chování dítěte**, což by mělo budoucí vývoj systémů soudnictví ve věcech mládeže vést k:

1. **vytvoření nových inovativních typů reakce na delikventní chování dítěte**
a
2. **vyvarování se jakéhokoli neopodstatněného rozšiřování sítě formální sociální kontroly nad dítětem**¹⁶³

Potřebná míra uvážení

Článek 6. 1 Pekingských pravidel stanoví, že **ve všech stádiích řízení proti dítěti podezřelému z delikventního chování by měl být dán příslušným orgánům dostatečný prostor pro uplatnění jejich uvážení**.

¹⁶²⁾ Komentář k čl. 5. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁶³⁾ Tamtéž.

V souladu s komentářem představuje potřeba umožnit příslušným orgánům jednat podle svého uvážení na všech významných úrovních systému soudnictví ve věcech mládeže tak, aby mohly svá rozhodnutí a svůj postup co nejvíce přizpůsobit konkrétním okolnostem případu, **významný aspekt spravedlivého a lidského systému soudnictví ve věcech mládeže.**¹⁶⁴

Záruka proti zneužití pravomoci uvážení by pak měla spočívat **v odpovědnosti osoby**, která má pravomoc v konkrétním případě v řízení rozhodovat, a **v jejich profesních kompetencích**. Pro stát by tak z tohoto doporučení vyplývala vedle povinnosti vytvořit v legislativě prostor pro uplatnění uvážení příslušných orgánů, též povinnost zakotvit systém odpovědnosti a profesního vzdělávání pracovníků těchto orgánů.¹⁶⁵

Procesní práva dětí

Článek 7. 1 Pekingských pravidel upravuje základní práva dětí, která by měla být respektována **ve všech stadiích řízení**, které je proti nim vedeno pro podezření ze spáchání protiprávního činu. Konkrétně se jedná o tato práva:

- právo dítěte být považováno za nevinné, dokud není bez důvodných pochybností prokázána jeho vina
- právo dítěte být informováno o obviněních, která jsou proti němu vznášena¹⁶⁶
- právo dítěte nevypovídat
- právo dítěte na právní zastoupení
- právo dítěte na přítomnost rodiče či opatrovníka
- právo dítěte klást otázky svědkům

¹⁶⁴) Komentář k čl. 6. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁶⁵) Tamtéž.

¹⁶⁶) Přičemž obvinění by v této souvislosti nemělo být chápáno tak, jak tento pojem používá český trestní řád, nýbrž spíše ve smyslu skutečností, z nichž je dítě podezřelé.

- právo dítěte podat opravný prostředek k vyšší instanci.

V souladu s komentářem představují tato práva základní prvky spravedlivého procesu¹⁶⁷.

Ochrana soukromého života dítěte

S poukazem na zvýšené riziko stigmatizace dítěte a prokazatelně škodlivé účinky dlouhodobého seznavání dítěte coby „delikventa“ či „zločince“¹⁶⁸ stanoví čl. 8. 1 Pekingských pravidel **právo podezřelých a odpovědných dětí na ochranu před nepatřičnou publicitou a procesem nálepkování**. V souladu s čl. 8. 2 Pekingských pravidel by neměla být zveřejněna žádná informace, která by mohla vést k identifikaci takového dítěte.

I.6.1 b) Předsoudní stadium řízení

V rámci kapitoly Pekingských pravidel, upravující doporučení pro předsoudní stadium řízení, budeme věnovat pozornost především dvěma okruhům, a to doporučením, která se vztahují k prvnímu kontaktu dítěte s policií či jinými příslušnými orgány, a doporučením, která se týkají širokého užití odklonů v řízení proti podezřelým dětem.

První kontakt s policií či jinými příslušnými orgány

V článku 10. 3 Pekingských pravidel je upraven princip zvláštního zacházení s dítětem, v souladu s nímž by měly příslušné orgány s dítětem zacházet vždy s:

- respektem k jeho postavení nezletilého
- snahou o podporu jeho pohody a
- snahou vyvarovat se způsobení jakékoli újmy tomuto dítěti

¹⁶⁷) Komentář k čl. 7. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁶⁸) Komentář k čl. 8. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

Komentář zdůrazňuje, že povinnost vyvarovat se způsobení jakékoli újmy po-dezřelému dítěti je formulovaná velmi obecně a měla by být vykládána co nejširším způsobem tak, aby s přihlédnutím ke skutečnosti, že účast v řízení může dítě traumatizovat sama o sobě, bylo s dítětem ze strany příslušných orgánů zacházeno se snahou o to, aby újma, která mu tímto vznikne, byla co nejmenší možná.¹⁶⁹ Komentář dále zdůrazňuje, že **citlivý a laskavý, ale současně i důsledný postup** příslušných orgánů, by se měl uplatnit **již při jejich prvním kontaktu s dítětem**, protože právě toto stadium řízení může mít největší vliv na formování postojů dítěte ke státu a společnosti, a podmiňovat účinnost případných později uložených opatření.¹⁷⁰

Odklony¹⁷¹

Komentář k Pekingským pravidlům zdůrazňuje rozdílné aspekty konkrétních případů. V souladu s názorem, který je v něm vysloven, bude v mnoha méně závažných případech, kde již byla přijata včasná opatření ze strany rodiny či školy, nejlepší právní reakcí na delikventní chování dítěte upuštění od jakéhokoli formálního řízení, tedy i řízení před sociálními pracovníky, a to od jeho úplného počátku.

V ostatních případech by pak policie, státní zastupitelství, soudy a případně i další orgány měly mít pravomoc odklonit řízení od tradičního formálního procesu spíše **ke komunitním opatřením**, a to v kterémkoli jeho stadiu, přičemž tato pravomoc by se nutně neměla omezovat pouze na méně závažné protiprávní činy. Uplatnění odklonu může být v mnoha případech vhodnou reakcí i na spáchání závažnějšího protiprávního činu, a to především pokud je dítě prvopachatelem, spáchalo protiprávní čin pod tlakem vrstevnické skupiny apod.

Důvodem zakotvení právní úpravy, umožňující široké využití odklonu, je především skutečnost, že konstatování odpovědnosti dítěte za protiprávní čin v řízení před soudem a následné uložení opatření může konkrétní dítě v závislosti na okolnostech případu nepřiměřeně stigmatizovat.

¹⁶⁹⁾ Komentář k čl. 10. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁷⁰⁾ Tamtéž.

¹⁷¹⁾ Tamtéž.

Článek 11. 4 Pekingských pravidel poté doporučuje státům vytvořit životaschopný systém alternativních komunitních opatření k tradičnímu formálnímu řízení. Tato opatření by pak měla zahrnovat i narovnání poškozených vztahů mezi dítětem a obětí jeho protiprávního činu a případně též dočasný odborný dohled a podporu.

I.6.1 c) Soudní stádium řízení a rozhodnutí

Procesní práva dítěte v soudním stadiu řízení

V souladu s článkem 14. 2 Pekingských pravidel by se i v řízení proti podezřelým dětem měly uplatnit **tradiční záruky, které se jinak obecně vztahují k dospělým v rámci požadavku zákonného procesu**. Tyto záruky se téměř zcela kryjí s procesními právy dítěte, jak byly vymezeny pro předsoudní stádium řízení v oddílu I.6.1 b).

Právní zástupce, rodiče a opatrovník dítěte

V souladu s článkem 15. 1 Pekingských pravidel by dítěti mělo být zajištěno právo na právní zastoupení během celého řízení, přičemž nemůže-li si dítě právního zástupce dovolit, mělo by mít právo na bezplatnou právní pomoc.¹⁷²

Rodiče a opatrovník dítěte by v souladu s čl. 15. 2 Pekingských pravidel měli mít právo účastnit se řízení proti podezřelému dítěti, a to především za účelem poskytnutí psychické a emocionální podpory tomuto dítěti. Jejich účast však může být v odůvodněných případech omezena či vyloučena.¹⁷³

Zprávy o poměrech dítěte

Článek 16. 1 Pekingských pravidel státům doporučuje vytvořit přiměřenou síť sociálních pracovníků, dostatečně způsobilých k tomu podat kvalifikovanou zprávu o sociálním a rodinném zázemí podezřelého dítěte.¹⁷⁴

¹⁷²⁾ Komentář k čl. 15. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁷³⁾ Tamtéž.

¹⁷⁴⁾ Komentář k čl. 16. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

Základní principy při přijímání opatření

Ukládání opatření dětem, které byly příslušným nezávislým orgánem shledány odpovědnými za protiprávní činy, by se mělo řídit těmito základními principy:

- opatření by mělo být přiměřené:
 - okolnostem a závažnosti případu
 - poměrům a potřebám dítěte
 - potřebám společnosti¹⁷⁵
- opatření by mělo respektovat základní práva dítěte, především právo na osobní rozvoj a vzdělání¹⁷⁶
- opatření omezující osobní svobodu dítěte by mělo být přijímáno pouze na základě důsledného uvážení a pouze v nezbytně nutné míře¹⁷⁷

Jinými slovy v souladu s tímto doporučením by státy měly přistoupit k **co nejširšímu využití stávajících alternativních opatření k ústavní péči a k přijetí nových alternativních opatření**.¹⁷⁸

- opatření zbavující dítě jeho osobní svobody by mělo být uloženo pouze pokud:
 - se dítě dopustilo:
 - vážného protiprávního činu zahrnujícího násilí proti další osobě
 - jiných závažných trestných činů

¹⁷⁵⁾ Pekingská pravidla, čl. 17.1 písm. a).

¹⁷⁶⁾ Komentář k čl. 16. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁷⁷⁾ Čl. 17.1 písm. b) Pekingských pravidel.

¹⁷⁸⁾ Komentář k čl. 17. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

- jiné opatření nelze považovat za přiměřené¹⁷⁹, jinými slovy pokud přiměřená ochrana společnosti nemůže být zajištěna jinak¹⁸⁰
- opatření, v jehož důsledku dochází k odnětí dítěte z jeho rodiny či přirozeného výchovného prostředí by mělo být užíváno pouze jako krajní opatření¹⁸¹, tedy pouze pokud je takové opatření s ohledem na okolnosti případu nevyhnutelné¹⁸²
- orgán, který o opatření rozhoduje, by měl mít pravomoc rozhodnout v kterémkoli okamžiku řízení, že se řízení zastavuje¹⁸³, přičemž v souladu s Komentářem představuje právě tato pravomoc jeden z markantních rozdílů mezi řízením proti podezřelým dětem a dospělým¹⁸⁴
- opatření, která jsou dítěti ukládána, by měla být co nejvíce založena na komunitní péči, státy by proto měly usilovat o vytvoření dostatečné nabídky opatření na komunitním základě¹⁸⁵
- umístění dítěte do ústavu by mělo být vždy užíváno pouze jako krajní opatření a pouze na nezbytně nutnou dobu

Rychlost řízení

V souladu s článkem 20. 1 Pekingských pravidel by řízení proti podezřelým dětem mělo být rychlé a prosto jakýchkoli neodůvodněných průtahů.

¹⁷⁹⁾ Čl. 17.1 písm. c) Pekingských pravidel.

¹⁸⁰⁾ Komentář k čl. 17. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁸¹⁾ Čl. 18. 2 Pekingských pravidel.

¹⁸²⁾ Komentář k čl. 18. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁸³⁾ Čl. 17.4 Pekingských pravidel.

¹⁸⁴⁾ Komentář k čl. 17. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁸⁵⁾ Komentář k čl. 18. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

Potřeba profesionálního přístupu a vzdělávání

V souladu s článkem 22. 1 Pekingských pravidel by všichni odborníci, kteří jednají s dětmi, které jsou podezřelé či byly shledány odpovědné za určitý protiprávní čin, měli mít alespoň minimální vzdělání v právu, sociologii, psychologii, kriminologii a behaviorálních vědách.¹⁸⁶

I.6.1 d) Ambulantní opatření

Zajištění výkonu opatření

Státy by měly zajistit, aby orgán, který dítěti uložil opatření či jiný nezávislý orgán zajistil výkon tohoto opatření. Za tímto účelem by měl mít současně pravomoc modifikovat toto opatření, je-li to nezbytné, avšak při plném zachování principů formulovaných v Pekingských pravidlech.¹⁸⁷

Poskytnutí nezbytné podpory

Za účelem zajištění pohody dítěte a v souladu s jeho nejlepším zájmem by dítěti měla být ve všech stadiích řízení poskytnuta podpora při zajištění bydlení, všeobecného a odborného vzdělávání, hledání zaměstnání, jakož i opatrování jiných záležitostí dítěte, to vše s cílem podpořit jeho **rehabilitaci**.

Mobilizace dobrovolníků a komunitních služeb

V souladu s článkem 25. 1 Pekingských pravidel by do práce s dětmi, které se dopustily protiprávního činu, měli být v co nejširší míře zapojeni dobrovolníci, občanská sdružení, místní organizace či jiné komunitní služby, to vše s cílem přispět k rehabilitaci tohoto dítěte. Komentář poukazuje na to, že při nejmenším v době přijetí Pekingských pravidel bylo **zapojení dobrovolníků** v této oblasti **nedostatečné**. Domníváme se, že Česká republika má v této oblasti i v současné době stále rezervy. Přitom v souladu s názorem vysloveným v Komentáři je to právě spolupráce s komunitou, do níž dítě pa-

¹⁸⁶) Komentář k čl. 22. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁸⁷) Komentář k čl. 23. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

tří, která příslušnému orgánu může významně pomoci při zajištění skutečné realizace jeho rozhodnutí.¹⁸⁸

I.6.1 e) Ústavní opatření

Výkon ústavních opatření by se v souladu s Pekingskými pravidly měl řídit těmito principy:

- zajistit dítěti péči¹⁸⁹, ochranu a nezbytnou podporu při všeobecném i odborném vzdělávání s cílem pomoci mu při osvojování sociálně konstruktivní a produktivní role ve společnosti¹⁹⁰
- v zájmu dítěte a s ohledem na zajištění jeho pohody by měli mít rodiče a opatrovníci dítěte v ústavní péči přístup k tomuto dítěti¹⁹¹
- podmíněné propuštění dítěte z ústavu by mělo být aplikovatelné a aplikováno v co nejširším rozsahu a v co nejkratší době¹⁹²
- dítěti, které je podmíněně propuštěno z ústavní péče by ze strany příslušného orgánu měla být zajištěna podpora a dohled; současně by mu měla být poskytnuta podpora rovněž ze strany jeho komunity¹⁹³
- státy by měly usilovat o vytvoření sítě „poloústavních“ zařízení určených pro děti, které opouští ústavní péči, a to za účelem podpory jejich reintegrace¹⁹⁴

¹⁸⁸) Komentář k čl. 25. Viz Komentář k čl. 17. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁸⁹) A to včetně péče lékařské, psychologické apod. Viz čl. 26. 1 Pekingských pravidel.

¹⁹⁰) Čl. 26. 1 Pekingských pravidel.

¹⁹¹) Viz čl. 26. 5 Pekingských pravidel.

¹⁹²) Čl. 28. 1 Pekingských pravidel.

¹⁹³) Čl. 28. 2 Pekingských pravidel.

¹⁹⁴) Těmito „poloústavními“ zařízeními jsou myšleny domy na půl cesty, výchovná zařízení, denní vzdělávací centra a podobná zařízení. Viz čl. 29. 1 Pekingských pravidel.

I.6.1 f) Výzkum, plánování, formulace politiky a evaluace

V souladu s doporučením uvedeným v čl. 30. 1 Pekingských pravidel by měla politika státu v oblasti delikvence mládeže vždy vycházet z dat získaných v rámci výzkumu této oblasti. S poukazem na překotný vývoj životního stylu mládeže Pekingská pravidla navíc doporučují státům, aby pravidelně výzkumným šetřením zjišťovat trendy, problémy a příčiny delikvence mládeže, jelikož s ohledem na rychlé a často drastické změny v životním stylu mládeže a ve formách a rozsahu delikvence mládeže se sociálně-právní reakce v této oblasti může stát snadno zastaralá a nepřiměřená.¹⁹⁵

Pekingská pravidla státům rovněž doporučují, aby **pravidelně přezkoumávaly a evaluovaly účinnost existujících programů a opatření a při přijímání politiky v oblasti delikvence mládeže přihlížely k širšímu kontextu celkového rozvoje.**¹⁹⁶

Při procesu plánování v rámci politiky státu v oblasti delikvence mládeže musí být kladen zvláštní důraz na vytvoření účinnějšího a spravedlivějšího systému poskytování nezbytných služeb.¹⁹⁷

I.6.2 Rijádská směrnice

Přes nesporný přínos Rijádské směrnice jí v této práci nebudeme věnovat větší pozornost, a to především s ohledem na skutečnost, že jakkoli v ní formulované principy mohou být stejně platné i pro oblast terciární prevence, na niž se soustředíme především, míří zejména na oblast prevence primární. Přesto považujeme za nutné zdůraznit tyto principy, formulované v Rijádské směrnici:

¹⁹⁵⁾ Komentář k čl. 30. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁹⁶⁾ Komentář k čl. 30. Viz *Rezoluce Valného shromáždění OSN 40/33 ze dne 29. 11. 1985*. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf>>.

¹⁹⁷⁾ Tamtéž.

- Děti a mladí lidé by měli hrát ve společnosti aktivní roli a být jí partnery; neměli by být vnímáni jako pouhé objekty socializace a kontroly.¹⁹⁸
- Děti by neměly být kriminalizovány za chování, které pro společnost není výrazně škodlivé, nepředstavuje nebezpečí pro budoucí vývoj tohoto dítěte a ani nikomu dalšímu nezpůsobuje újmu.¹⁹⁹
- Jakékoli opatření ve vztahu k delikventnímu dítěti by mělo primárně sledovat jeho zájem a být přijato rychle a ve spravedlivém procesu.²⁰⁰
- Náležitý zřetel by měl být věnován skutečnosti, že chování dítěte v rozporu se sociálními normami je často pouze součástí procesu dospívání a u většiny samo s věkem vymizí.²⁰¹
- Opatření formální sociální kontroly by měly být užívány pouze v krajním případě.²⁰²

I.6.3 Havanská pravidla

I Havanská pravidla přesahují svým rozsahem rámec tohoto manuálu, a proto jim nebude věnována detailnější pozornost. Za zmínku však stojí pravidlo upravené v článku 18. (a) Havanských pravidel, v souladu s nímž má být každému dítěti, jež je v předsoudním stadiu řízení zbaveno své osobní svobody, zajištěna právní pomoc, jakož i právo žádat právní zastoupení bezplatně, existuje-li taková možnost ve vnitrostátním právním řádu. Dítěti musí být umožněno hovořit se svým právníkem pravidelně, a to při zajištění důvěrnosti.

¹⁹⁸) Čl. 3 Rijádské směrnice.

¹⁹⁹) Čl. 5 Rijádské směrnice.

²⁰⁰) Čl. 5 písm. c) Rijádské směrnice.

²⁰¹) Čl. 5 odst. e) Rijádské směrnice.

²⁰²) Čl. 6 Rijádské směrnice.

I.6.4 Vídeňská směrnice

Ve Vídeňské směrnici navázala Hospodářská a sociální rada OSN na Úmluvu o právech dítěte, jakož i na principy a pravidla formulovaná v Pekingských pravidlech, Rijádské směrnici a Havanských pravidlech. Členské státy OSN pak vyzvala, aby zajistily plné uplatnění těchto mezinárodních dokumentů na svém území, a to především vytvořením systému soudnictví ve věcech mládeže orientovaného na dítě, který bude:

- garantovat zachování práv dětí
- předcházet porušení práv dětí
- podporovat smysl dětí pro důstojnost a jiné hodnoty
- plně respektovat věk dětí, stupeň jejich vyspělosti a jejich právo smysluplně se účastnit a přispívat k životu společnosti²⁰³

Vedle tohoto obecného cíle formuluje Vídeňská směrnice též cíle specifické, v rámci nichž Hospodářská a sociální rada OSN zdůrazňuje, že:

- členské státy by měly zajistit, aby každému dítěti bez ohledu na dolní hranici trestní odpovědnosti či zletilosti byla přiznána všechna jeho práva tak, jak vyplývají z mezinárodního práva, především z čl. 3, 37 a 40 CRC²⁰⁴
- členské státy by měly vytvořit srozumitelné a na děti orientované řízení ve věcech podezřelých dětí²⁰⁵
- členské státy by měly přijmout širokou škálu výchovných opatření, které by se mohly uplatnit jako alternativa k zadržení/zajištění dítěte, dále pak v předsoudním stadiu řízení, během soudního stadia řízení, jakož i ve vykonávacím řízení²⁰⁶

²⁰³⁾ Viz čl. 11. a) Vídeňské směrnice.

²⁰⁴⁾ Viz čl. 13. Vídeňské směrnice.

²⁰⁵⁾ Viz čl. 14. a) Vídeňské směrnice.

²⁰⁶⁾ Viz čl. 15. Vídeňské směrnice.

- členské státy by měly vytvořit mechanismy pro neformální řešení případu ve všech vhodných případech, především prostřednictvím mediace a restorativních praktik²⁰⁷
- členské státy by měly vytvořit takový systém soudnictví ve věcech mládeže, v němž bude rodina dítěte v co nejširší míře zapojena do výkonu opatření, které bylo dítěti uloženo, není-li to v rozporu s nejlepším zájmem dítěte²⁰⁸
- členské státy by prioritně měly vytvořit instituce a programy, které by dětem poskytovaly právní a jinou pomoc, v případě potřeby i bezplatně, a zajistit, aby děti měly přístup k této pomoci již od prvního okamžiku, kdy jsou zadrženy/zajištěny příslušným orgánem²⁰⁹
- členské státy by měly snížit umístování dětí do uzavřených institucí, přičemž takové opatření musí být vždy v souladu s čl. 37 (b) CRC²¹⁰
- členské státy by měly zajistit příbuzným dětí umístěných v ústavních zařízeních, jakož i jiným osobám, které mají na dítěti legitimní zájem, snadný přístup do těchto zařízení, pokud to není v rozporu s nejlepším zájmem dítěte²¹¹; členské státy by měly zajistit, že všechny osoby, které v systému soudnictví ve věcech mládeže přijdou do styku s dětmi, budou vzdělaní a proškolení v oblasti ochrany lidských práv, především pak v principech a ustanoveních CRC²¹²

²⁰⁷⁾ Tamtéž.

²⁰⁸⁾ Tamtéž.

²⁰⁹⁾ Viz čl. 16. Vídeňské směrnice.

²¹⁰⁾ Viz čl. 18. Vídeňské směrnice.

²¹¹⁾ Viz čl. 20. Vídeňské směrnice.

²¹²⁾ Viz čl. 24. Vídeňské směrnice.

II.

rada evropy
a ochrana dítěte

Významné právně závazné i doporučující mezinárodní dokumenty, které upravují práva dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže, byly přijaty též na půdě Rady Evropy. Nutno poznamenat, že na rozdíl od univerzální úrovně ochrany na půdě Rady Evropy nedošlo k přijetí právně závazné mezinárodní úmluvy, cílené specificky na děti s cílem komplexně upravit jejich základní práva svobody podobně jako v Úmluvě o právech dítěte.²¹³

Ochrana dítěte je tak právně závazným způsobem zakotvena především ve dvou mezinárodních úmluvách – Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 (dále viz „Evropská úmluva“), upravující občanská a politická práva, a Evropské sociální chartě z roku 1961, případně Revidované sociální chartě z roku 1996, upravující hospodářská, sociální a kulturní práva. Podobně jako v případě paktů tak tato právní úprava neodpovídá principu interdependence a neoddělitelnosti základních práv a svobod (viz výše kapitola I.2).

II.1 úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950

Význam Evropské úmluvy a jejích protokolů je v našich podmínkách v oblasti ochrany základních práv a svobod klíčový, a to především z důvodu existence Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) a mechanismu individuálních stížností, s nimiž se na něj mohou jednotlivci ze smluvních států obracet.

Ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže jsou významné především tyto články:

- čl. 3, upravující **zákaz mučení nebo podrobení nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu**
- čl. 5, zakotvující **právo každého na svobodu a osobní bezpečnost**

²¹³⁾ Evropská úmluva o výkonu práv dětí dopadá převážně na rodinněprávní problematiku, např. otázky soudnictví ve věcech mládeže však nechává stranou.

- čl. 6, zakotvující **právo každého na spravedlivý proces**
- čl. 7, upravující **zákaz retroaktivity trestního zákona**
- čl. 8, garantující **právo každého na soukromý a osobní život**
- čl. 13, zaručující **právo každého na účinný prostředek nápravy**
- čl. 14, upravující **zákaz diskriminace**, a to mimo jiné i na základě „jiného postavení“, tedy i **věku** osoby²¹⁴
- čl. 2 Protokolu č. 7, upravující **právo každého na odvolání v trestních věcech**
- čl. 3 Protokolu č. 7, zakotvující **právo každého na odškodnění v případě justičního omylu**
- čl. 4 Protokolu č. 7, zakotvující **právo každého nebýt souzen nebo potrestán dvakrát**
- čl. 1 Protokolu č. 12, upravující **všeobecný zákaz diskriminace**²¹⁵

S ohledem na zaměření této práce je pak na místě věnovat podrobnější pozornost zejména právu dítěte na svobodu a osobní bezpečnost podle čl. 5 Evropské úmluvy a právu dítěte na spravedlivý proces podle čl. 6 Evropské úmluvy. Za tímto účelem je nejprve nutno objasnit pojem „*trestní obvinění*“, respektive „*obvinění z trestného činu*“, se kterým oba citované články pracují.

II.1.1 „Trestní obvinění“ ve smyslu Evropské úmluvy

ESLP ve své judikatuře opakovaně zdůraznil, že „*trestní obvinění*“ ve smyslu čl. 6 Úmluvy je třeba vykládat **autonomně** (tj. nezávisle na vnitrostátních právních řádech

²¹⁴⁾Viz *Swizgebel proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 10. 6. 2010, stížnost č. 25762/07, odst. 85.

²¹⁵⁾Protokol č. 12 nebyl Českou republikou dosud ratifikován.

smluvních stran Úmluvy), a to především s důrazem na **materiální, nikoli formální** obsah tohoto pojmu.²¹⁶

Tento závěr ESLP zopakoval i přímo v souvislosti s problematikou odpovědnosti dětí ve věku pod dolní hranicí trestní odpovědnosti, které čelí podezření ze spáchání činu jinak trestného, a to v případě *Blokhin proti Rusku*²¹⁷. V citovaném rozsudku ESLP uznal právo smluvních států vyčlenit určité formy protiprávního jednání z kategorie trestných činů podle vnitrostátního práva, a to za účelem lepšího zajištění řádného výkonu spravedlnosti, či potřeb jednotlivce. Stát má právo vyloučit trestní odpovědnost u skupiny dětí pod určitou věkovou hranicí, a to s ohledem na úroveň jejich rozumových a duševních schopností. ESLP nicméně zdůraznil, že vnitrostátní kvalifikace řízení však nemůže být jediným kritériem aplikovatelnosti čl. 6 Evropské úmluvy v jeho trestněprávní části.²¹⁸

Za účelem kvalifikace podezření z určitého skutku jako „*trestního obvinění*“ ve smyslu čl. 6 Úmluvy poté ESLP vymezil **tři kritéria**, a to konkrétně:

a) vnitrostátní kvalifikaci skutku, tj. je-li skutková podstata, jíž skutek naplňuje součástí vnitrostátního trestního práva

b) vlastní povahu skutku

c) závažnost sankce, která při dovození odpovědnosti osoby může být v návaznosti na skutek uložena²¹⁹

V souladu s judikaturou ESLP nemusí být tato kritéria naplněna kumulativně²²⁰, jejich vzájemný vztah lze naopak označit za čistě **alternativní**²²¹. Pro aplikaci čl. 6 Evropské úmluvy tak postačí naplnění pouze jednoho z nich, avšak ani v případě, že na

²¹⁶) *Adolf proti Rakousku*, rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 1982, stížnost č. 8269/78, odst. 30.

²¹⁷) *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02.

²¹⁸) Tamtéž, odst. 141.

²¹⁹) Viz např. *Engel a další proti Nizozemí*, rozsudek ESLP ze dne 8. 6. 1976, stížnosti č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, odst. 82.

²²⁰) Tamtéž.

²²¹) *Ravnsborg proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 3. 1994, stížnost č. 14220/88, odst. 30.

základě žádného kritéria nelze učinit jednoznačný závěr, není aplikace „trestněprávní větve“ čl. 6 Evropské úmluvy a priori vyloučena. Závěr, že se v daném případě jedná o „trestní obvinění“, může být v takovém případě totiž dovozen na základě kumulativního působení druhého a třetího kritéria.²²²

ad a) První z výše uvedených kritérií má v algoritmu posouzení „trestního obvinění“ dvojjedinou úlohu. Jinými slovy, řadí-li vnitrostátní právo z hlediska systematiky určitou skutkovou podstatu do odvětví trestního práva, je tato skutečnost sama o sobě pro aplikaci „trestněprávní větve“ čl. 6 Evropské úmluvy **rozhodující**, jakkoli tímto může docházet k porušení jiných článků Evropské úmluvy.²²³

V již výše citovaném případě *Blokhin proti Rusku* měl ESLP příležitost posoudit, jestli podezření dítěte ve věku pod dolní hranicí trestní odpovědnosti ze spáchání činu jinak trestného, bude kvalifikováno jako „trestní obvinění“ ve smyslu čl. 6 Evropské úmluvy právě na základě tohoto kritéria. Jednoznačný závěr však nepřijal. Pouze konstatoval, že je nesporné, že protiprávní čin, z něhož byl stěžovatel podezřelý, naplňuje skutkovou podstatu trestného činu podle vnitrostátního práva. Na druhé straně však zohlednil i skutečnost, že proti stěžovateli nebylo v důsledku jeho věku zahájeno trestní řízení ve smyslu vnitrostátního práva. Nakonec svou argumentaci v tomto bodě uzavřel s tím, že není nezbytné se dále zabývat naplněním či nenaplněním tohoto kritéria, protože se v rámci posouzení zaměří především na třetí kritérium, tedy závažnost sankce.²²⁴

ad b) V rámci posouzení vlastní povahy skutku je nutné zabývat se též otázkou **účelu sankce**.²²⁵ Pokud tedy účelem sankce je pachatele zastrašit a potrestat a nikoli pouze nahradit škodu či nemajetkovou újmu, lze skutek kvalifikovat jako „trestný čin“ ve smyslu Evropské úmluvy²²⁶, přičemž v souladu s judikaturou ESLP skutečnost, že se nejedná o nijak závažný skutek, nehraje v tomto ohledu žádnou roli.²²⁷

²²²⁾ *Lauko proti Slovensku*, rozsudek ESLP ze dne 2. 9. 1998, stížnost č. 26138/95, odst. 57.

²²³⁾ VAN DIJK et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy, Oxford: Intersentia, 2006, s. 544. \

²²⁴⁾ *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02, odst. 142.

²²⁵⁾ VAN DIJK et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy, Oxford: Intersentia, 2006, s. 546.

²²⁶⁾ Tamtéž, s. 546.

²²⁷⁾ *Viz inter alia, Öztürk proti Německu*, rozsudek ESLP ze dne 21. 2. 1984, stížnost č. 8544/79, odst. 53: „[...] There is in fact nothing to suggest that the criminal offence referred to in the Convention necessarily implies

Kritérium vlastní povahy skutku současně **nutně nevyžaduje zavinění**. ESLP již v minulosti dospěl k závěru, kdy jako „trestný čin“ kvalifikoval uložení daňových doplatků na základě objektivních právních skutečností, a to právě na základě jejich účelu, který nespočíval v peněžní náhradě nákladů, které mohly být prodlením plátce způsobeny, ale donutit plátce respektovat příslušné normy a potrestat jej za jeho chování.²²⁸

ad c) Avšak ani čistě reparativní či kompenzační sankce nemusí nutně znamenat, že se nejedná o „trestný čin“ ve smyslu Evropské úmluvy.²²⁹ Povaha, kterou nelze zaměňovat s účelem, a závažnost sankce mohou v konkrétním případě odůvodňovat kvalifikaci skutku jako „trestného činu“ ve smyslu čl. 6 Evropské úmluvy.²³⁰

Při posuzování třetího kritéria je nutné se vždy zabývat **povahou, délkou trvání a způsobem výkonu přijatého opatření**.²³¹ Je jisté, že velmi často bude na místě kvalifikovat na základě tohoto kritéria jako „trestný čin“ skutek, v návaznosti na nějž může být osoba zbavena své osobní svobody.²³² Avšak ne každé opatření, představující zbavení osobní svobody, opravdu odůvodňuje kvalifikaci skutku jako „trestného činu“.²³³ Rozhodující je pak především jeho **dopad na dotčenou osobu**, který musí dosahovat určitého stupně závažnosti, a to především v důsledku **délky trvání opatření, přičemž rozhodující je maximálně možná délka trvání**, nikoli délka trvání uložená v konkrétním případě.²³⁴

Důležité je zdůraznit, že je-li důsledkem uložené sankce za protiprávní jednání **zbavení svobody dané osoby**, uplatní se **domněnka**, že řízení, v němž o této sankci bylo rozhodováno, je „trestním řízením“ ve smyslu čl. 6 Úmluvy. Tuto domněnku lze přitom vyvrátit jen zcela výjimečně, a to pouze v případě, že zbavení svobody dané

a certain degree of seriousness [...]”.

²²⁸⁾ Viz *Janosevic proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 2002, stížnost č. 34619/97, odst. 68.

²²⁹⁾ Tamtéž, s. 547.

²³⁰⁾ Tamtéž, s. 548.

²³¹⁾ VAN DIJK et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy, Oxford: Intersentia, 2006, s. 549.

²³²⁾ Tamtéž, s. 549.

²³³⁾ Tamtéž, s. 549, 550.

²³⁴⁾ Tamtéž, s. 550.

osoby by nemohlo být posouzeno jako znatelně škodlivé, právě s ohledem na jeho povahu, délku trvání i způsob jeho výkonu.²³⁵ Přitom je nutné se soustředit na realitu situace dané osoby a odhlédnout od zákonných proklamací a užitého jazyka.²³⁶

V již výše citovaném případě *Blokhin proti Rusku* ESLP navíc zdůraznil, že není rozhodné, že sankce byla přijata v jiném řízení, než v němž bylo rozhodováno o odpovědnosti stěžovatele za protiprávní jednání. Stěžovateli, který byl v důsledku svého věku absolutně trestně neodpovědný, bylo totiž opatření, konkrétně umístění v detenčním zařízení pro dočasný pobyt mládeže na dobu 30 dnů, uloženo až v opatrovnickém řízení. ESLP však přihlédl především k tomu, že uložení opatření bylo národními soudy odůvodněno právě spácháním činu jinak trestného a hlavním důkazním materiálem v řízení byly podklady získané policií během vyšetřování. I na základě těchto skutečností tedy ESLP shledal, že zde existovala velmi úzké pouto, a to jak legislativní, tak i faktické, mezi policejním vyšetřováním a opatrovnickým řízením a umístění stěžovatele do zmíněného zařízení bylo přímým důsledkem zjištění orgánů činných v trestním řízení, že jeho jednání naplnilo znaky skutkové podstaty trestného činu.²³⁷

II.1.2 Článek 3 ve vztahu k soudnictví ve věcech mládeže

Čl. 3 Evropské úmluvy byl před ESLP řešen z pohledu:

- a) hmotněprávních podmínek odpovědnosti dítěte za protiprávní čin
- b) řízení proti podezřelým dětem i
- c) sankcí, jež mohou být dětem za protiprávní čin uloženy.

²³⁵⁾ *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02, odst. 145.

²³⁶⁾ Tamtéž, odst. 146.

²³⁷⁾ Tamtéž, odst. 144.

Ad a) V případě *V. proti Spojenému království*²³⁸ a *T. proti Spojenému království*²³⁹ se ESLP zabýval otázkou, neporušuje-li anglická a velšská vnitrostátní právní úprava, v souladu s níž je trestně odpovědné i desetileté dítě, čl. 3 Evropské úmluvy. ESLP i s poukazem na absenci jasného společného standardu zemí Rady Evropy, týkajícího se dolní věkové hranice trestní odpovědnosti, dovodil, že **přičítání trestní odpovědnosti i takto malému dítěti samo o sobě nepředstavuje mučení ani nelidské či ponižující zacházení nebo trestání.**

Ad b) Rovněž ve věci *V. proti Spojenému království* a *T. proti Spojenému království* ESLP dále posuzoval, jestli skutečnost, že proti těmto dětem bylo vedeno klasické soudní jednání před soudem pro dospělé, nevedla k porušení čl. 3 Evropské úmluvy. Toto jednání bylo konáno veřejně, trvalo v souhrnu tři týdny a bylo doprovázeno velkým mediálním zájmem. Po jeho skončení byla jména odsouzených, tehdy jedenáctiletých dětí, dokonce zveřejněna tiskem.

ESLP nakonec dospěl k závěru, že čl. 3 Evropské úmluvy ze strany Spojeného království porušen nebyl. Přihlédl především k absenci úmyslu státu tyto děti ponižit či jim způsobit jakékoli utrpení. Současně zohlednil, že Spojené království naopak přijalo speciální opatření ve snaze zmírnit přísně formální průběh řízení před soudem, a to právě s přihlédnutím k velmi nízkému věku dotčených dětí. Dále vzal soud v úvahu, že podle znaleckého zkoumání bylo velmi pravděpodobné, že bez ohledu na to, probíhalo-li by řízení před soudem pro mládež či před Korunním soudem pro dospělé, by stěžovatelé stejně trpěli pocity viny, strachu a úzkosti, když už před samotným řízením u nich byla diagnostikována posttraumatická stresová porucha, které se projevovala mimo jiné poruchami spánku i příjmu potravy. ESLP konstatoval, že navzdory tomu, že řízení před soudem tyto problémy do jisté míry prohloubilo, nedosahuje celková újma takové intenzity, aby mohla zakládat odpovědnost státu podle čl. 3 Evropské úmluvy.²⁴⁰

Ad c) Ve věci *V. proti Spojenému království* a *T. proti Spojenému království* se ESLP dotkl i otázky vztahu sankce ukládané dětem, které byly shledány odpovědné za

²³⁸⁾ *V. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1994, stížnost č. 24888/94.

²³⁹⁾ *T. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1994, stížnost č. 24724/94.

²⁴⁰⁾ *V. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1994, stížnost č. 24888/94, odst. 79, 80.; *T. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1994, stížnost č. 24724/94, odst. 77, 78.

protiprávní čin, a čl. 3 Evropské úmluvy. Úplně stejnou otázkou se však zabýval ještě dříve, a to ve věci *Hussain proti Spojenému království*.²⁴¹

Sporná otázka se týkala opatření, které bylo možné ve Spojeném království uložit právě protiprávně jednajícím dětem, a v jehož důsledku docházelo ke zbavení dítěte jeho osobní svobody na „tak dlouho, jak si její Veličenstvo bude přát“ (v originálním znění „*during Her Majesty’s pleasure*“). V rozsudku ve věci *Hussain proti Spojenému království* ESLP konstatoval, že neomezené trvání zbavení osobní svobody odsouzeného dítěte, které může v konkrétním případě trvat po celý jeho další život, může být odůvodněno pouze veřejným zájmem na ochraně společnosti před tímto dítětem, přičemž v tomto ohledu je třeba se vždy **zabývat osobností dotčeného dítěte a jeho duševním stavem**. To však vyžaduje **přihlédnout též k vývoji** osobnosti a postojů daného dítěte, přičemž pokud stát zohlednění vývoje dítěte neumožňuje a s dítětem nakládá tak, že bylo zbaveno své osobní svobody již navždy, není a priori vyloučena jeho odpovědnost podle čl. 3 Evropské úmluvy.²⁴²

II.1.3 Právo dítěte na osobní svobodu podle Evropské úmluvy

V souladu s čl. 5 odst. 1 Evropské úmluvy nesmí být nikdo zbaven osobní svobody kromě případů taxativně vyjmenovaných v tomto odstavci, pokud se tak stane zákonně a v souladu s řízením stanoveným zákonem. ESLP ve své judikatuře opakovaně zdůraznil, že zákonnost zbavení osobní svobody velmi úzce souvisí s **principem právní jistoty**, a proto vyžaduje, aby vnitrostátní normy, týkající se této oblasti, byly formulovány natolik přesně, aby dotčená osoba mohla rozumně předvídat, případně za poskytnutí přiměřené rady, důsledky svého chování pro svou osobní svobodu.²⁴³ Ve věci *Korneykova proti Ukrajině* ESLP za zákonné nepovažoval zbavení osobní svobody čtrnáctileté dívky podezřelé z krádeže mobilního telefonu a účasti na pokusu loupeže, když z nařízení tohoto opatření jasně nevyplývalo, na základě jakých vnitrostátních

²⁴¹ *Hussain proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 21. 2. 1996, stížnost č. 21928/93.

²⁴² Tamtéž, odst. 53.

²⁴³ Viz např. *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05, odst. 33.

norem bylo přijato, a navíc bylo odůvodněno formalisticky a standardizovaně, bez přihlídnutí ke konkrétním okolnostem případu.²⁴⁴

Pro účely této práce jsou ve vztahu k opatřením, v jejichž důsledku dochází ke zbavení osobní svobody dítěte, relevantní především tyto důvody podle čl. 5 Evropské úmluvy:

a) zákonné uvěznění po **odsouzení** příslušným soudem;

c) zákonné zatčení nebo jiné zbavení osobní svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné **podezření ze spáchání trestného činu**, nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné **zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání**;

d) jiné zbavení osobní svobody **nezletilého** na základě zákonného rozhodnutí pro účely **výchovného dohledu** nebo jeho zákonné zbavení osobní svobody pro účely jeho **předvedení před příslušný orgán**.

Ve vztahu k systému soudnictví ve věcech mládeže je významné především formulovat vztah důvodu zbavení/omezení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. d) k důvodům uvedeným v čl. 5 odst. 1 písm. a) a c).

II.1.3 a) Vztah čl. 5 odst. 1 písm. a) a písm. d) Evropské úmluvy

Ve věci *A. a další proti Bulharsku* se ESLP zabýval nejprve otázkou aplikace čl. 5 odst. 1 písm. a) Evropské úmluvy a teprve až když dospěl k závěru, že v tomto případě nejde o „odsouzení“, řešil jej z pohledu čl. 5 odst. 1 písm. d)²⁴⁵. Z toho by bylo možné dovozovat, že **čl. 5 odst. 1 písm. a) je lex specialis k písm. d)** a namísto něj se tak uplatní ve všech případech, kdy bude dítě „odsouzeno“ příslušným soudem.²⁴⁶

²⁴⁴⁾ Tamtéž, odst. 34.

²⁴⁵⁾ Viz *A. a další proti Bulharsku*, rozsudek ESLP z 29. 11. 2011, stížnost č. 51776/08, odst. 65 a 66.

²⁴⁶⁾ Z rozsudku ESLP ve věci *X. proti Spojenému království* vyplývá, že důvod zbavení osobní svobody podle písm. a) *a priori* nevylučuje souběžnou aplikaci některého z dalších důvodů podle čl. 5 odst. 1, pokud jejich neslučitelnost nevyplývá z povahy věci. V případě důvodu uvedeného pod písm. d) však souběžné aplikaci s jakýmkoli jiným důvodem bude bránit především jeho znění, které hovoří o „jiném zbavení

Odsouzení lze pak chápat ve smyslu shledání viny/subjektivní odpovědnosti příslušným soudem.²⁴⁷

V nedávném rozhodnutí ve věci *Blokhin proti Rusku* však ESLP při posuzování důvodů zbavení osobní svobody dítěte postupoval opačně. Případ se týkal chlapce ve věku pod dolní hranici trestní odpovědnosti, který byl v návaznosti na spáchání činu jinak trestného umístěn na 30 dnů do detenčního zařízení pro dočasný pobyt mládeže. Toto rozhodnutí bylo přijato v civilním řízení. ESLP nejdříve zkoumal, zda v tomto případě spadá důvod zbavení osobní svobody pod čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy a teprve až když dospěl k negativnímu závěru, přistoupil k přezkoumání důvodnosti zbavení osobní svobody postupně podle čl. 5 odst. 1 písm. c), b) a a) Evropské úmluvy.²⁴⁸

ESLP tedy v otázce vztahu důvodu zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. a) a písm. d) Evropské úmluvy tedy nepostupuje zcela konzistentně, avšak pro závěr, že důvod podle písm. a) je ve vztahu k důvodu podle písm. d) *lex specialis* svědčí i skutečnost, že důvod zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy je uvozen jako „jiné zbavení osobní svobody“.

V případě *A. a další proti Bulharsku* ESLP dále řešil otázku umístování dětí, které se ve smyslu vnitrostátního práva dopustily nikoli trestného činu či činu jinak trestného, nýbrž tzv. protispolečenského chování, spočívajícího např. v záškoláctví, útěcích z domova či provozování prostituce²⁴⁹, do uzavřených ústavů s velmi restriktivním režimem.²⁵⁰ V tomto případě dospěl ESLP k závěru, že umístované děti nebyly „odsouzeny“ ve smyslu čl. 5 odst. 1 písm. a) Evropské úmluvy, protože vnitrostátní soud se spíše než jejich odpovědností za určitý čin, zabýval jejich chováním a způsobem života za účelem přijetí výchovných opatření přiměřených jejich věku.²⁵¹

osobní svobody“, z čehož lze usuzovat na subsidiární aplikaci tohoto důvodu. Více viz *X. proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 5. 11. 1981, stížnost č. 7215/75, odst. 39.

²⁴⁷⁾ Tamtéž.

²⁴⁸⁾ *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02, odst. 124-126.

²⁴⁹⁾ Slovy Výboru pro práva dítěte se fakticky jedná o statusové delikty.

²⁵⁰⁾ Více viz *A. a další proti Bulharsku*, rozsudek ESLP z 29. 11. 2011, stížnost č. 51776/08.

²⁵¹⁾ Viz tamtéž, odst. 65.

V již výše citovaném případě *Blokhin proti Rusku* poté ESLP vyloučil aplikovatelnost čl. 5 odst. 1 písm. a) Evropské úmluvy s poukazem na obecný požadavek souladu s řízením stanoveným zákonem podle čl. 5 odst. 1 Evropské úmluvy, jakož i specifický požadavek zákonnosti uvěznění podle čl. 5 odst. 1 písm. a) Evropské úmluvy. V souladu s názorem ESLP totiž tyto požadavky odkazují především na národní právo daného státu. Stěžovatel však v důsledku svého věku nebyl nikdy odsouzen za trestný čin v souladu s ruským vnitrostátním právem. Zbavení osobní svobody stěžovatele tak nebylo možné odůvodňovat s poukazem na čl. 5 odst. 1 písm. a) Evropské úmluvy.

Důležitost rozlišení, je-li dítě zbaveno osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. a) nebo písm. d) Evropské úmluvy spočívá především v rozdílném významu pojmu „zákonnosti“ takového zásahu. Čl. 5 odst. 1 písm. a) Evropské úmluvy totiž vyžaduje, aby „odsouzení“, na jehož základě je osoba zbavena své osobní svobody, bylo výsledkem spravedlivého procesu, **naplňujícího požadavky „trestněprávní větve“ čl. 6 Evropské úmluvy** (více viz oddíl II.1.4).

II.1.3 b) Vztah čl. 5 odst. 1 písm. c) a písm. d) Evropské úmluvy

Pro opatření, v jejichž důsledku dochází ke zbavení osobní svobody dítěte v průběhu řízení pro protiprávní čin, je pak významné vymezit vzájemný vztah mezi důvody takového zásahu, vymezenými podle čl. 5 odst. 1 písm. c) a písm. d) Evropské úmluvy.

Společná je oběma těmto důvodům skutečnost, že v jejich případě **nemusí být v první fázi do rozhodování** o zbavení osoby její osobní svobody **nutně vtažen soud**.²⁵² To bude pravidlem především ve vztahu důvodu zbavení osobní svobody podle písm. c) citovaného článku. Evropská úmluva na tuto skutečnost reaguje v čl. 5 odst. 3, jenž zakotvuje **právo každého**, kdo je zatčen nebo jinak zbaven osobní svobody v souladu s ustanovením čl. 5 odst. 1 písm. c), **být ihned předveden před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci**, a má **právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo propuštěn během řízení**.

²⁵² K závěru, že o zbavení osobní svobody dítěte podle čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy viz VAN DIJK et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy, Oxford: Intersentia, 2006, s. 475: „The text speaks of ‘lawful order’, so that it does not appear to be required that the order emanates from a judicial organ“.

Tedy nejen s ohledem na to, co bylo výše uvedeno k autonomnímu obsahu pojmu „trestného činu“ ve smyslu Evropské úmluvy, ale i s ohledem na právo každého podle čl. 5 odst. 3 Evropské úmluvy a jemu odpovídající povinnost příslušných orgánů, je nutné uzavřít, že **čl. 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy je lex specialis k písm. d)**. Opačný závěr by děti zbavené osobní svobody na základě podezření ze spáchání protiprávního činu zbavoval významné procesní záruky, kterou představuje právě čl. 5 odst. 3 Evropské úmluvy.²⁵³ Avšak i zde je nutné poukázat na rozsudek ve věci *Blokhin proti Rusku*, v němž se ESLP nejdříve zabýval odůvodněností zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy a až poté přistoupil k přezkoumání důvodů podle čl. 5 odst. 1 písm. c), b) a a) Evropské úmluvy (viz oddíl II.1.3 a)).

Ke stejnému závěru dospěl i kolektiv autorů komentáře k Evropské úmluvě pod vedením Van Dijka, když konstatovali, že čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy může dopadat na situace, které nepokrývá čl. 5 odst. 1 písm. c), přičemž jako příklad uvádí zbavení osobní svobody dítěte za účelem prevence jeho protiprávního chování.²⁵⁴ Sami autoři nicméně poznamenávají, že však není úplně jasné, jaká zvláštní příčina by odůvodňovala postavení osoby před soud, kdyby se tato žádného protiprávního činu nedopustila.²⁵⁵

Podobně ESLP se ve věci *Ichin a další proti Ukrajině*²⁵⁶ nejprve zabýval otázkou, jsou-li dány důvody zbavení osobní svobody trestně neodpovědných stěžovatelů na základě podezření z protiprávního činu podle čl. 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy. Teprve až když v tomto bodě dospěl k negativnímu závěru, nikoli však s ohledem na věk stěžovatelů a skutečnost, že se z hlediska ukrajinského vnitrostátního práva nemohli formálně dopustit trestného činu, nýbrž s poukazem na skutečnost, že příslušné orgány dále vedly řízení proti neznámým pachatelům a se stěžovateli formálně jednaly

²⁵³) REPÍK, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: NAKLADATELSTVÍ ORAC, s. r. o., 2002, s. 243-244. Citováno podle MATIAŠKO, M. *Kriminalita dětí v judikatuře Európskeho súdu pre ľudské práva: Otázka sankcií*. Zborník príspevkov z konferencie Mílniky práva v stredoeurópskom priestore Častá-Papiernička. Bratislava, 2009.

²⁵⁴) Viz VAN DIJK et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy, Oxford: Intersentia, 2006, s. 476.

²⁵⁵) Tamtéž, s. 476. Autoři se vyjadřují k čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy především v části: „zákonné zbavení osobní svobody pro účely jeho předvedení před soud“.

²⁵⁶) *Ichin a další proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 21. 12. 2010, stížnosti č. 28189/04 a 28192/04.

jako se svědky, zabýval se otázkou, spadá-li důvod zbavení osobní svobody stěžovatelů v tomto případě alespoň pod čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy.

II.1.3 c) Článek 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy

Čl. 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy byl ESLP aplikován v případě delikventních dětí ve věci *Korneykova proti Ukrajině*.²⁵⁷

V citovaném rozhodnutí ESLP vysloveně uvedl, že pro to, aby zbavení osobní svobody vyhovovalo čl. 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy, nestačí, že k němu došlo v souladu s vnitrostátním právem a z důvodu podezření z „trestného činu“. Opatření, zbavující osobu její osobní svobody totiž musí být nezbytné v konkrétním případě. Proto v sobě čl. 5 odst. 1 písm. c) Evropské úmluvy obsahuje požadavek přiměřenosti, v souladu s nímž musí být každé zbavení osobní svobody pro podezření z „trestného činu“ podloženo **náležitě odůvodněným rozhodnutím**, v němž budou zvažovány argumenty jak pro uplatnění takového opatření, tak proti jeho užití, vždy podepřené náležitými důkazy.²⁵⁸ Jedním z těchto argumentů musí být právě **i věk dotčené osoby**, přičemž je-li touto osobou dítě, ke zbavení jeho osobní svobody by mělo být přístupováno pouze **v krajních případech a na nezbytně nutnou dobu**.²⁵⁹

ESLP shledal pochybení vnitrostátních orgánů, když důvod zbavení osobní svobody opíraly pouze o nepříznivou zprávu o charakteru stěžovatelky, vypracovanou její internátní školou, ale již dostatečným způsobem nepřihlédly ke skutečnosti, že nikdo nenamítal, že by se stěžovatelka dopustila nějakého protiprávního činu v době mezi spácháním protiprávního činu, z nějž je podezřelá, a okamžikem, kdy byla zbavena osobní svobody²⁶⁰, že na seznam hledaných osob byla příslušnými orgány umístěna zcela svévolně, když měla stálé bydliště u své matky, ve kterém se zdržovala, že se vyšetřování chýlilo ke svému závěru a proces shromažďování důkazů už nemohl být ze strany stěžovatelky ztěžován a že zde nebyly žádné důkazy o tom, že by se stěžovatelka pokoušela překazit vyšetřování nebo uprchnout předtím, než byla zatčena. Jako další

²⁵⁷⁾ *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05.

²⁵⁸⁾ *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05, odst. 43.

²⁵⁹⁾ Tamtéž, odst. 44.

²⁶⁰⁾ Toto období činilo zhruba 4 měsíce. Více viz *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05, odst. 47.

vážné pochybení označil ESLP skutečnost, že se vnitrostátní soudy nijak nezabývaly důsledky, jaké může mít zbavení osobní svobody stěžovatelky na její zdraví, a to s ohledem na tuberkulózu a psychické problémy, jimiž trpěla.²⁶¹

II.1.3 d) Článek 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy

S ohledem na výše uvedené se pro účely tohoto manuálu zaměřeného na děti podezřelé ze spáchání protiprávního činu může jevit jako nadbytečné zabývat se též důvodem zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy. ESLP však ve vztahu k tomuto důvodu zbavení osobní svobody judikoval významné závěry, které lze se stejnou relevancí vztáhnout právě i na tyto děti.

ESLP ve vztahu k důvodu zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy důsledně trvá na **výchovném působení takového opatření**, přičemž zdůrazňuje, že Evropskou úmluvou zmiňovaný „výchovný dohled“ nesmí být vnímán rigidně ve smyslu školního vyučování, ale naopak musí zahrnout mnoho aspektů rodičovských práv, v těchto případech vykonávaných příslušnými orgány a zařízeními, a to za účelem zajištění prospěchu a ochrany dítěte.²⁶² Podle názoru ESLP pokrývá čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy i taková zbavení osobní svobody dítěte, která výchovný dohled nad ním dočasně nezajišťují, avšak slouží jako přechodné opatření směřující k umístění do zařízení s výchovným dohledem.²⁶³ Ve věci *Ichin a další proti Ukrajině* shledal, že na zařízení, do něž byli stěžovatelé umístěni v souvislosti s podezřením ze spáchání protiprávního činu a které sloužilo především k dočasné izolaci různých skupin nezletilých, včetně těch, kteří se dopustili trestného činu, jehož řád dostatečně jasně neupravoval, jaké výchovné aktivity by v něm měly být realizovány, v němž všechna preventivní a výchovná opatření, která byla realizována, souvisela se sběrem dat za účelem vyšetřování případné účasti nezletilých v dalších kriminálních činnostech, důvod podle čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy nedopadá.²⁶⁴ Stejný závěr ESLP zopakoval i v rozsudku ve věci *Blokhin proti Rusku*.²⁶⁵

²⁶¹ *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05, odst. 47.

²⁶² Viz *Ichin a další proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 21. 12. 2010, stížnosti č. 28189/04 a 28192/04, odst. 39.

²⁶³ Viz *Bouamar proti Belgii*, rozsudek ESLP z 29. 2. 1988, stížnost č. 9106/80, odst. 50.

²⁶⁴ Viz *Ichin a další proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 21. 12. 2010, stížnosti č. 28189/04 a 28192/04, odst. 39.

²⁶⁵ Viz *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02, odst. 113.

Poměrně široký okruh rozhodnutí ESLP, která se vztahují k čl. 5 odst. 1 písm. d) Evropské úmluvy, se týká **pozitivní povinnosti státu**, která mu z tohoto ustanovení vyplývá. Ve věci *Bouamar proti Belgii* dospěl ESLP k závěru, že pokud se Belgie v rámci výkonu své politiky v oblasti kriminality mládeže rozhodla přijmout do svého vnitrostátního právního řádu systém výchovného dohledu, stíhá ji **povinnost vytvořit v praxi odpovídající instituce** pro jeho výkon.²⁶⁶ Stejný závěr zopakoval též v rozsudku ve věci *D. G. proti Irsku*.²⁶⁷

Nutno dodat, že oba dva citované rozsudky ESLP se týkají otázky **opatření, která nebyla uplatňována v návaznosti na podezření/spáchání protiprávního činu**, ale spíše v rámci péče státu o ohroženou mládež.²⁶⁸ Přesto podle našeho názoru neexistuje důvod, proč by stejná povinnost neměla stíhat stát i v případě zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 1 písm. a) nebo písm. c) Evropské úmluvy ve vztahu k dětem podezřelým z protiprávního činu, pokud stát do svého vnitrostátního právního řádu přijme zvláštní systém výchovných opatření, ukládaných právě těmto dětem.

II.1.3 e) Článek 5 odst. 4 Evropské úmluvy

Čl. 5 odst. 4 Evropské úmluvy zaručuje každému, kdo je zbaven osobní svobody zatčením nebo jiným způsobem, právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení osobní svobody nezákonné.

ESLP se v několika svých rozsudcích, které se týkaly delikventních dětí, dotkl náležitostí řízení podle čl. 5 odst. 4 Evropské úmluvy, který v otázkách přezkumu zákonnosti zbavení osobní svobody představuje lex specialis k čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy.²⁶⁹

Ve věci *Hussain proti Spojenému království* vymezil základní náležitosti řízení podle čl. 5 odst. 4 Evropské úmluvy, v případě, že v řízení má být posuzována jeho osobnost a stupeň vyspělosti, a to konkrétně:

²⁶⁶⁾ Viz *Bouamar proti Belgii*, rozsudek ESLP z 29. 2. 1988, stížnost č. 9106/80, odst. 52.

²⁶⁷⁾ Viz *D. G. proti Irsku*, rozsudek ESLP z 16. 5. 2002, stížnost č. 39474/98, odst. 79.

²⁶⁸⁾ V případě *Bouamar proti Belgii* se jednalo o čistě preventivní opatření, v případě *D. G. proti Irsku* pak o opatření uplatnění vůči chlapci, který vykonal nepodmíněný trest odnětí svobody.

²⁶⁹⁾ *Kuptsov a Kuptsova proti Rusku*, rozsudek ze dne 3. 3. 2011, stížnost č. 6110/03, odst. 95.

- ústní jednání
- kontradiktornost,
- právní zastoupení dítěte a
- právo dítěte navrhnout svědky a předvolaným svědkům klást otázky²⁷⁰

Ve věci *Korneykova proti Ukrajině* pak ESLP vyzdvihl **nezbytnou účast osoby při přezkumu zákonnosti zbavení osobní svobody** podle čl. 5 odst. 4 Evropské úmluvy, je-li toto opatření odůvodňováno především povahou dotčené osoby.²⁷¹

II.1.4 Právo dítěte na spravedlivý proces podle Evropské úmluvy

Čl. 6 Evropské úmluvy obecně zakotvuje tato práva osob, podezřelých/obviněných ze spáchání „*trestného činu*“:

- právo každého, aby jeho záležitost byla **spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě** projednána **nezávislým a nestranným soudem** zřízeným zákonem (čl. 6 odst. 1)
- právo každého **být považován za nevinného**, dokud jeho vina nebyla **zákonným způsobem** prokázána (čl. 6 odst. 2)
- právo každého být **neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění** proti němu (čl. 6 odst. 3 písm. a))
- právo každého mít **čas a možnosti k přípravě své obhajoby** (čl. 6 odst. 3 písm. b))

²⁷⁰⁾ *Hussain proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 21. 2. 1996, stížnost č. 21928/93, odst. 60.

²⁷¹⁾ *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05, odst. 72.

- právo každého obhajovat **se osobně nebo za pomoci obhájce** podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují (čl. 6 odst. 3 písm. c))
- právo každého **vyslychat nebo dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch** za stejných podmínek, jako svědků proti sobě (čl. 6 odst. 3 písm. d))
- právo každého mít **bezplatnou pomoc tlumočnicka**, pokud nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví (čl. 6 odst. 3 písm. e))

Na rozdíl od čl. 14 MPOPP neupravuje čl. 6 Evropské úmluvy výslovně žádná specifika práva na spravedlivý proces ve vztahu k dětem. Ta však vyplývají z judikatury ESLP, především z rozsudků ve věci *Adamkiewicz proti Polsku*²⁷², *Panovits proti Kypru*²⁷³ a nejnověji též z rozsudku ve věci *Blokhin proti Rusku*²⁷⁴, který se týká přímo dětí ve věku pod dolní věkovou hranicí trestní odpovědnosti.

V rozsudku ve věci *Panovits proti Kypru* ESLP konstatoval, že je-li osobou čelící „trestnímu obvinění“ dítě, má právo na to, aby s ním bylo nakládáno v souladu s jeho **věkem a stupněm jeho rozumové a emocionální vyspělosti**. Současně jsou příslušné orgány povinny **přijmout opatření podporující schopnost dítěte celému řízení porozumět a skutečně se jej účastnit**.²⁷⁵ Povinnost příslušných orgánů zacházet s podezřelým/obviněným dítětem **s ohledem na jeho zvláštní zranitelnost** a s cílem **vyvarovat se v co největší možné míře zastrašení dítěte**, se uplatní během celého řízení již od jeho úplného počátku, zejména pak **během výslechu dítěte**.²⁷⁶ Tyto závěry zopakoval ESLP i přímo ve vztahu k dětem ve věku pod dolní hranicí trestní odpovědnosti právě v případě *Blokhin proti Rusku*.²⁷⁷

²⁷²⁾ Viz *Adamkiewicz proti Polsku*, rozsudek ESLP z 2. 3. 2010, stížnost č. 54729/00.

²⁷³⁾ Viz *Panovits proti Kypru*, rozsudek ESLP z 11. 12. 2008, stížnost č. 4268/04.

²⁷⁴⁾ Viz *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02.

²⁷⁵⁾ Viz *Panovits proti Kypru*, rozsudek ESLP z 11. 12. 2008, stížnost č. 4268/04, odst. 67.

²⁷⁶⁾ Tamtéž.

²⁷⁷⁾ Viz *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02, odst. 157.

Podezřelý/obviněný dítě musí mít **během celého řízení široký přehled** o povaze vyšetřování, o tom, co je pro něj v řízení v sázce, a to včetně potenciálních sankcí, jakož i **o svém právu na obhajobu a o právu nevypovídat**.²⁷⁸ Podezřelý/obviněný dítě tedy musí pochopit základní význam poučení, které je mu příslušným orgánem sděleno při zajištění/zadržení, případně na počátku výslechu. Za tímto účelem bude příslušný orgán v určitých případech **přizvat k úkonu právníka, tlumočníka, sociálního pracovníka či důvěrníka dítěte**.²⁷⁹ Dítě současně musí být způsobilé zavazovat pokyny svého právního zástupce/obhájce, sdělovat mu skutečnosti na svou obhajobu a přiměřeně vypovídat ve svůj prospěch.²⁸⁰

Právě význam práva podezřelého/obviněného dítěte na přítomnost advokáta u jeho výslechu v předsoudním stadiu trestního řízení byl ESLP zdůrazněn hned v několika rozhodnutích. V rozsudku ve věci *Salduz proti Turecku* ESLP konstatoval, že právo na přístup k advokátovi by mělo být zásadně zajištěno každému podezřelému již od jeho prvního výslechu před příslušnými orgány, přičemž toto právo může být omezeno pouze ze závažných důvodů.²⁸¹ Použití sebe-uvědomující výpovědi podezřelého/obviněného, učiněné před policií bez zajištění přístupu k právní pomoci, jako základ pro odsouzení podezřelého/obviněného, zpravidla významným způsobem porušuje jeho právo na obhajobu.²⁸² Je-li v postavení osoby podezřelý/obviněný nezletilý, nabývá zajištění jeho práva na přístup k právní pomoci **zásadního významu**.²⁸³

V případě *Blokhin proti Rusku* ESLP zdůraznil, že stěžovateli měla být při výslechu na policejní stanici zajištěna právní pomoc, a to především jako protiváha zastrašující atmosféry způsobilé podrýt vůli stěžovatele a donutit jej k přiznání.²⁸⁴ ESLP přitom zohlednil to, že stěžovateli bylo v předmětné době 12 let, a od chvíle, co byl předveden

²⁷⁸) Viz *Panovits proti Kypru*, rozsudek ESLP z 11. 12. 2008, stížnost č. 4268/04, odst. 67, a *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/02, odst. 157.. Viz též *S. C. proti Spojenému Království*, rozsudek ESLP ze dne 15. 6. 2004, stížnost č. 60958/00, odst. 29.

²⁷⁹) Viz *Panovits proti Kypru*, rozsudek ESLP z 11. 12. 2008, stížnost č. 4268/04, odst. 67.

²⁸⁰) Viz *V. proti Spojenému království*, rozsudek z 16. 12. 1999, stížnost č. 24888/94, odst. 89 a 90.; *T. proti Spojenému království*, rozsudek z 16. 12. 1999, stížnost č. 24724/94, odst. 87 a 88.

²⁸¹) Viz *Salduz proti Turecku*, rozsudek velkého senátu ESLP z 27. 11. 2008, stížnost č. 36391/02, odst. 55. Viz též *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, odst. 160.

²⁸²) Viz *Salduz proti Turecku*, rozsudek velkého senátu ESLP z 27. 11. 2008, stížnost č. 36391/02, odst. 55.

²⁸³) Tamtéž, odst. 60.

²⁸⁴) Viz *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, odst. 166.

na policejní stanici, neměl příležitost kontaktovat ani svou rodinu ani si opatřit právní pomoc. Podle ESLP zde tedy nebylo pochyb, že všechny tyto okolnosti vytvářely psychologický nátlak na stěžovatele, způsobilý zlomit případné rozhodnutí stěžovatele nevypovídat.²⁸⁵

Nezajištění právní pomoci stěžovateli v případě *Blokhin proti Rusku* bylo přitom žalovaným státem odůvodňováno především poukazem na skutečnost, že se z hlediska vnitrostátního práva nejednalo o výslech, nýbrž o podání vysvětlení, a že stěžovatel nemohl být v důsledku svého činu činěn trestně odpovědným. K tomu však ESLP uvedl, že systematické omezování práva na přístup k právní pomoci, založené přímo právními normami, samo o sobě zakládá rozpor s čl. 6 Evropské úmluvy.²⁸⁶

Příslušné orgány nedostojí svým povinnostem, které pro ně vyplývají z práva vyslychaného dítěte na přístup k právní pomoci pouze tím, že jej o tomto jeho právu poučí. Právo na právní pomoc u výslechu před vyšetřujícími orgány není absolutní a oprávněná osoba se jej může vzdát. V souladu s Evropskou úmluvou je však účinný pouze takový akt vzdání se práva, který:

- není v rozporu se žádným **důležitým veřejným zájmem**
- je **vyjádřen jednoznačně**
- vyhovuje **minimálním zárukám**, přiměřeným významu práva, jehož se oprávněná osoba vzdává²⁸⁷

Dítě se pak vzhledem k své zvláštní zranitelnosti může účinně vzdát některého z práv, zaručených v čl. 6 Evropské úmluvy, pouze pokud příslušné orgány dostatečně prokáží, že bylo způsobilé **rozumně posoudit důsledky takového svého jednání**.²⁸⁸ Ve věci *Adamkiewicz proti Polsku* dospěl ESLP k závěru, že v případě patnáctiletého chlapce, který neměl žádnou předchozí zkušenost s vyšetřujícími orgány a který byl navíc izolován od své rodiny, nelze v žádném případě presumovat jeho vědomost o právu

²⁸⁵⁾ Tamtéž.

²⁸⁶⁾ Tamtéž, odst. 167.

²⁸⁷⁾ Tamtéž, odst. 59.

²⁸⁸⁾ Viz *Panovits proti Kypru*, rozsudek ESLP z 11. 12. 2008, stížnost č. 4268/04, odst. 68.

žadat přítomnost právního zástupce/obhájce u jeho výslechu, jakož i schopnost posoudit důsledky provedení výslechu bez přítomnosti právního zástupce/obhájce.²⁸⁹ ESLP tak v tomto rozhodnutí vymezil některá z kritérií, jimiž se příslušné orgány musí zabývat, posuzují-li způsobilost podezřelého/obviněného dítěte vzdát se některého z práv zaručených v čl. 6 Evropské úmluvy, jimiž jsou:

- věk
- předchozí zkušenost s vyšetřujícími orgány a trestním řízením
- možnost kontaktu s osobami, jímž dítě důvěřuje

V rozsudku ve věci *Blokhin proti Rusku* se ESLP vedle právem na právní pomoc ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. c) Evropské úmluvy zabýval též zásadou kontradiktornosti řízení a právem vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě podle čl. 6 odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy. ESLP zdůraznil, že z práva zakotveného v tomto článku vyplývá zásada, že předtím, než může být obviněný odsouzen, musí být zásadně veškeré důkazy provedeny za jeho přítomnosti na veřejném soudním jednání. Výjimky z této zásady jsou sice možné, ale nesmí být v rozporu s právem na obhajobu, ze kterého vyplývá pravidlo, že obviněnému musí být dána náležitá příležitost, aby zpochybnil svědka a kladl mu otázky, a to buď přímo v okamžiku, kdy svědek podává svou výpověď, nebo v pozdějším stadiu řízení.²⁹⁰ Právu zakotvenému v čl. 6 odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy tedy odporuje, pokud je odsouzení založeno buď výlučně, anebo z převážné části, na výpovědích svědků, které obviněný neměl příležitost vyslechnout, nebo nechat vyslechnout.²⁹¹ Je proto nepřipustné, aby dítě ve věku pod dolní hranicí trestní odpovědnosti bylo shledáno odpovědné za čin jinak trestný v opatrovnickém řízení na základě přiznání učiněného na policejní stanici bez přítomnosti advokáta a výpovědi dvou svědků vyslechnutých v rozporu se zásadou kontradiktornosti.²⁹²

²⁸⁹⁾ Viz *Adamkiewicz proti Polsku*, rozsudek ESLP z 2. 3. 2010, stížnost č. 54729/00, odst. 89.

²⁹⁰⁾ Viz *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ESLP ze dne 14. 11. 2013, odst. 161.

²⁹¹⁾ Tamtéž, odst. 162.

²⁹²⁾ Tamtéž, odst. 171 – 174.

II.2 evropská sociální charta z roku 1961 a revidovaná sociální charta z roku 1996

Evropská sociální charta (dále jen „ESC“) z roku 1961 a Revidovaná Evropská sociální charta (dále jen „RESC“) z roku 1996 představují základní právní úpravu hospodářských, sociálních a kulturních práv na úrovni Rady Evropy. Česká republika zatím ratifikovala pouze ESC. RESC sice již v roce 2000 podepsala, tato mezinárodní smlouva však stále na svou ratifikaci čeká.²⁹³

Význam obou citovaných mezinárodních smluv v oblasti soudnictví ve věcech mládeže spočívá především v zakotvení **práva dítěte na přiměřenou sociální ochranu** v čl. 17 ESC i RESC. Jednou z oblastí, jíž se toto právo týká, jsou právě i **práva delikventních dětí**, což ostatně dokládá i vymezení okruhů pro podání zpráv ze strany států o naplňování tohoto ustanovení.²⁹⁴

Konkrétně tedy z čl. 17 ESC, jakož i RESC, vyplývají tato práva dětí a povinnosti smluvních států:

- povinnost smluvního státu nestanovit příliš nízkou dolní věkovou hranici
- právo dítěte podezřelého z protiprávního činu na **řízení přizpůsobené jeho věku**
- právo dítěte, aby vazba byla užívána pouze jako výjimečně, v případě podezření ze spáchání závažných protiprávních činů, na nezbytně nutnou dobu a byla vykonávána odděleně od dospělých
- právo dítěte, aby nepodmíněný trest odnětí svobody byl ukládán pouze výjimečně a na krátkou dobu a aby o délce jeho trvání rozhodoval soud; dítě, jemuž byl uložen

²⁹³⁾ Viz Revidovaná sociální charta. Status k aktuálnímu dni. Dostupný z: <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=163&CM=8&DF=&CL=ENG>>.

²⁹⁴⁾ Viz *Form for the reports to be submitted in pursuance of the 1961 European Social Charter and the 1988 Additional Protocol adopted by the Committee of Ministers on 26 March 2008*. Dostupný z: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ReportForms/FormESC2008_en.pdf>.

nepodmíněný trest odnětí svobody, má současně právo být umístěno odděleně od dospělých²⁹⁵

II.3 evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1987

Význam Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání je svým způsobem specifický. Na rozdíl od výše uvedených lidskoprávních úmluv tato neobsahuje hmotněprávní úpravu základních práv a svobod, naopak se v preambuli v tomto směru výslovně odkazuje na čl. 3 Evropské úmluvy.²⁹⁶ Obsahem a hlavním přínosem této úmluvy je zřízení **Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání** (dále jen „CPT“) s právem pravidelných a mimořádných návštěv smluvních států, jakož i s právem vydávání zpráv o skutečnostech zjištěných během těchto návštěv a s nimi související doporučení.²⁹⁷

Pro účely tohoto manuálu je významná především otázka **záruk proti špatnému zacházení s osobami na policejní stanici**, mezi něž patří:

- a) právo každého vyrozumět o své situaci blízkého příbuzného nebo jinou třetí osobu podle vlastního výběru
- b) právo každého na přístup k právní pomoci, včetně bezplatné právní pomoci

²⁹⁵ Viz Sekretariát Evropské sociální charty. *Children's Rights under the European Social Charter*. Dostupný z: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/CSE%20-%20FactsheetChildren_E.pdf>.

²⁹⁶ „Členské státy Rady Evropy, které podepsaly tuto úmluvu, [...] berouce na vědomí, že mechanismus stanovený v této úmluvě působí ve vztahu k osobám považujícím se za poškozené v důsledku porušení čl. 3 [...]“.

²⁹⁷ Viz čl. 10 Evropské úmluvy o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání.

c) právo každého na přístup k lékařské péči

d) právo každého být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, výslovně poučen o všech svých právech, včetně těch uvedených ad a)–c)²⁹⁸

CPT rovněž zdůraznil, že záruky proti špatnému zacházení s osobami na policejní stanici se uplatní již od samého počátku procesního úkonu, přičemž se neomezují pouze na osoby zajištěné/zadržené, ale se stejnou platností se vztahují **i na osoby, které se na policejní stanici dostaví za účelem podání vysvětlení.**²⁹⁹

II.4 doporučení výboru ministrů

Významným pramenem evropského soft-law v oblasti ochrany základních práv a svobod jsou dokumenty, přijaté Výborem ministrů Rady Evropy, kterým je věnována pozornost právě v této části práce. Vlastní oddíl je pak zaměřen na Pokyny o justici vstřícné k dětem, a to s ohledem na skutečnost, že komplexním způsobem upravují procesní práva dětí ve všech řízeních, která se jich mohou určitým způsobem dotýkat.

II.4.1 a) Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách

Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách byla prvním doporučujícím dokumentem Výboru ministrů, který se vztahoval na oblast soudnictví ve věcech mládeže. S ohledem na zaměření této práce je nutné podotknout, že český překlad, v souladu s nímž se toto doporučení týká „mladistvých“, není přesný. V názvu rezoluce se totiž opět hovoří o „*juveniles*“, což nelze automaticky překládat jako „mladiství“. Stejně tak rezoluce ve svém textu užívá též pojmy děti („*children*“) a mladí lidé („*young people*“), které ze své působnosti a priori trestně neodpovědné děti nevyklučují.

²⁹⁸) CPT. Zpráva vlády České republiky o návštěvě Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání vykonané od 21. do 30. dubna 2002, CPT/Inf (2004) 4, odst. 18. Dostupné z: <<http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2004-04-inf-eng.pdf>>.

²⁹⁹) Tamtéž, odst. 18.

Citovaná rezoluce se soustředí především na oblast sociální politiky a v jejím rámci pak konkrétně na oblast trestní politiky, přičemž formuluje doporučení především ve vztahu k prevenci delikvence mládeže. Z tohoto důvodu není její obsah pro účely tohoto manuálu až tolik významný. Přesto je jako vhodné jeví poukázat na některá doporučení, které ve svém textu formuluje, konkrétně na:

- doporučení zajistit ochranu základních práv dětí prostřednictvím jejich **účasti na každém opatření**, které je vůči nim uplatněno³⁰⁰
- doporučení upustit od užívání velkých ústavních zařízení, v nichž je umístěné dítě izolováno, a nahradit je menšími zařízeními, podporovanými místní komunitou³⁰¹
- doporučení koordinovat činnost všech orgánů, pracujících s dětmi (sociální a výchovné služby, policie, soudy apod.)³⁰²

II.4.1 b) Doporučení R (87) 20, o společenské reakci na kriminalitu mládeže

V doporučení č. R (87) 20 navázal Výbor ministrů Rady Evropy na předchozí doporučení č. R (78) 20. V preambuli především zdůraznil své přesvědčení, že **nezletilým mají být zaručena přinejmenším stejná procesní práva jako dospělým**. Současně zdůraznil, že každý systém soudnictví ve věcech mládeže by měl jako svůj hlavní cíl sledovat **výchovu a sociální integraci všech dětí**. Za tímto účelem je žádoucí, aby přijatá opatření byla vykonávána **v přirozeném prostředí dítěte a za součinnosti s místní komunitou**.³⁰³

Vlastní text doporučení je členěn do těchto pěti oblastí:

1. prevence
2. odklony – mediace

³⁰⁰ Pism. a) Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách.

³⁰¹ Pism. d) Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách.

³⁰² Pism. i) Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách.

³⁰³ Viz preambule doporučení č. R 87 (20), o společenské reakci na kriminalitu mládeže.

3. řízení proti nezletilému
4. opatření
5. výzkum

Pro účely tohoto manuálu je třeba vyzdvihnout především tyto oblasti:

Ad 2. Odklony – mediace

Smluvním státům je v článku 2. doporučeno, aby na svém území **podporovaly rozvoj odklonů a mediačního řízení**, o nichž by byl oprávněn rozhodnout jak státní zástupce, tak i policie (ve státech, v nichž policie disponuje pravomocí zahájit a vést trestní stíhání) a které by mohly vést k zastavení trestního řízení tak, aby nezletilý nebyl nucen strpět celé trestní řízení a jeho důsledky.

Ad 3. Řízení proti nezletilému

Pro účely tohoto manuálu je v této části významný především čl. 8., v souladu s nímž je smluvním státům doporučeno, aby posílili právní pozici nezletilých **během celého řízení, včetně jeho předsoudního stadia**, tím, že mu přiznají mimo jiné tato práva:

- právo dítěte být považován za nevinného, dokud není prokázána jeho vina bez důvodných pochybností
- právo dítěte na pomoc obhájce/právního zástupce, a to v případě potřeby, i přímo ustanoveného a placeného státem
- právo dítěte na přítomnost rodičů nebo jiných zákonných zástupců dítěte, kteří by měli být o řízení informováni již od jeho úplného počátku
- právo dítěte žádat předvolání svědků a klást vyslychaným osobám otázky
- právo dítěte žádat revizní znalecký posudek nebo provedení jiného vyšetřovacího úkonu

- právo dítěte být slyšeno, a to v případě potřeby i ve vztahu k opatřením, která mu mohou být v řízení uložena
- právo dítěte na odvolání
- právo dítěte žádat přezkum opatření, které mu bylo uloženo
- právo dítěte na ochranu jeho soukromého života

Ad 4. Opatření

Ve vztahu k opatřením, která mohou být dítěti v návaznosti na jeho protiprávní čin uložena, Výbor ministrů znovu klade důraz především na to, aby tato byla, pokud možno, vykonávána v přirozeném prostředí dítěte, respektovala právo dítěte na výchovu a vzdělání a podporovala jeho osobní rozvoj.³⁰⁴ Současně vyzdvihl význam přesného stanovení doby trvání uloženého opatření.³⁰⁵

Je-li v konkrétním případě nezbytné přistoupit k uložení ústavního opatření, doporučuje Výbor ministrů smluvním státům podpořit vznik malých výchovných zařízení, začleněných do sociálního i kulturního prostředí dítěte a podporujících kontakt dítěte s jeho rodinou.³⁰⁶ Současně podtrhuje význam diversifikace jednotlivých zařízení tak, aby vždy odpovídaly věku, potížím i zázemí dítěte.

V souladu s čl. 14 pak Výbor ministrů doporučuje smluvním státům **rozšiřovat škálu alternativních opatření**, která lze dítěti uložit, a to především s důrazem na taková opatření, která dosahují sociální integrace dítěte prostřednictvím **výchovy, odborného vzdělávání, stejně jako prostřednictvím volnočasových a jiných aktivit**, to vše s cílem postupného upuštění od zbavování delikventních dětí jejich osobní svobody.

II.4.1 c) Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé

³⁰⁴⁾ Čl. 11. Doporučení R 87 (20), o společenské reakci na kriminalitu mládeže.

³⁰⁵⁾ Čl. 12. Doporučení R 87 (20), o společenské reakci na kriminalitu mládeže.

³⁰⁶⁾ Čl. 13. Doporučení R 87 (20), o společenské reakci na kriminalitu mládeže.

Doporučení Rec (2003) 20 vymezilo základní směr, jakým by se moderní soudnictví ve věcech mládeže mělo dále ubírat. Z hlediska osobní působnosti je třeba poukázat, že samo doporučení v čl. I stanoví, že se může uplatnit též ve vztahu k trestně neodpovědným dětem. Z hlediska věcné působnosti pak z čl. I doporučení vyplývá, že toto se vedle trestné činnosti mládeže může v některých zemích vztahovat i na projevy antisociálního a jiného delikventního chování, které je projednáváno ve správním nebo civilním řízení. Výklad vylučující z působnosti citovaného doporučení český systém soudnictví ve věcech dětí mladších 15 let by tak s ohledem na povahu skutků, které jsou v něm řešeny, byl zcela nepřiměřený.

Čl. II 1. formuluje základní cíle systému soudnictví ve věcech mládeže, jimiž jsou:

- i. **prevence delikvence mládeže**
- ii. **(re)socializace a (re)integrace delikventních dětí**
- iii. **naplnění potřeb a zájmů oběti**

Čl. II. 4. poté zdůrazňuje, že ve vztahu k **dětem, které ještě nedosáhly dolní věkové hranice trestní odpovědnosti**, je třeba nalézt **přiměřenější a účinnější opatření**, působící preventivně ve smyslu primární, sekundární i terciární prevence.

Čl. III je obecně nazván „Nové odpovědi“, přičemž především zde jsou formulovány zásady moderního směřování systému soudnictví ve věcech mládeže. Zde jsou uvedeny ty nejdůležitější:

- Smluvní státy by měly pokračovat v **rozšiřování vhodných alternativ** k formálnímu trestnímu, případně jinému³⁰⁷ řízení³⁰⁸.
- Smluvní státy by měly přijmout širší spektrum inovativních a účinnějších (ale současně stále přiměřených) komunitních sankcí a opatření, postihující vážné, násilné

³⁰⁷⁾ Viz čl. I Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

³⁰⁸⁾ Viz čl. III 7. Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

nebo opakující se protiprávní chování určitého dítěte. Na výkonu těchto sankcí by se měla podílet i rodina dítěte, případně jeho poručník či opatrovník, pokud takový postup není v rozporu se zájmem dítěte. Navíc by tato opatření měla ve všech vhodných případech přinést oběti protiprávního činu dítěte mediaci, obnovení narušených vztahů a žádoucí reparaci.³⁰⁹

- Smluvní státy by měly posilovat pocit odpovědnosti rodičů, poručníka či opatrovníka dítěte na jeho protiprávním chování. Měli by se také účastnit soudního jednání, pokud takový postup nelze považovat za kontraproduktivní. Je-li to možné, měla by jim být nabídnuta pomoc a podpora ze strany příslušných orgánů. Příslušné orgány by také měly mít pravomoci nařídít rodičům, poručníkovi či opatrovníkovi dítěte povinnost využít poradenských služeb nebo navštěvovat vzdělávací kurzy pro rodiče, povinnost zajistit, že dítě řádně plní školní docházku a pomoci oficiálním agenturám při výkonu komunitních sankcí a opatření, uložených dítěti.³¹⁰
- Smluvní státy by měly vytvořit nástroje pro posouzení, jakým způsobem povaha, intenzita a doba trvání opatření souvisí a ovlivňuje riziko recidivy a jaký mají tyto charakteristiky opatření vliv na potřeby určitého dítěte, a to vždy s přihlédnutím k principu proporcionality.³¹¹
- Smluvní státy by měly stanovit **krátké lhůty**, v nichž musí být jednotlivá stadia řízení ukončena, aby tak snížily riziko průtahů a zajistily co nejrychlejší odpověď na protiprávní čin dítěte, to vše však **při zachování všech záruk zákonného procesu**.³¹²
- Při výslechu dítěte policií by měli být zásadně **přítomni rodiče dítěte, případně jeho poručník či opatrovník nebo jiná vhodná dospělá osoba**. Dětem by měl být zajištěn **přístup k právní pomoci** a lékařské péči.³¹³

³⁰⁹⁾ Viz čl. III. 8. Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

³¹⁰⁾ Viz čl. III. 10. Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

³¹¹⁾ Viz čl. III. 13. Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

³¹²⁾ Viz čl. III. 14. Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

³¹³⁾ Viz čl. III. 15. Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé.

Čl. IV. 21. citovaného doporučení se týká opatření přijatých jako odpověď na protiprávní čin delikventních dětí. V souladu s tímto ustanovením by opatření mělo být plánováno, koordinováno a jeho výkon zajištěn na místní úrovni prostřednictvím spolupráce klíčových orgánů veřejné moci, konkrétně policie, probačních úředníků, orgánů sociálně-právní ochrany dětí, soudů, orgánů zabývajících se výchovou, zdravím, zaměstnaností a bydlením, jakož i dobrovolnými a soukromými organizacemi.

II.4.1 d) Doporučení Rec (2005) 5 ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních

Doporučení Rec (2005) 5 ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních se vztahuje na všechny děti bez ohledu na důvod, pro něž byly do institucionálního zařízení umístěny. Jeho zaměření však již do jisté míry překračuje rámec této práce, a proto mu nebude věnována detailnější pozornost. Nutné je však vyzdvihnout několik principů, které toto doporučení formuluje, a to konkrétně:

- **princip subsidiarity** umístění dítěte do institucionálního zařízení a z něj vyplývající **požadavek pravidelného přezkumu** důvodnosti umístění dítěte v tomto zařízení
- **zákaz diskriminace**
- preference **malých ubytovacích jednotek rodinného typu**
- **důsledné uplatnění participačních práv dítěte** v otázkách týkajících se péče o něj, jakož i v otázkách chodu a fungování institucionálního zařízení
- **co největší podpora rodině a úzká spolupráce s rodinou**, neodporuje-li nejlepšímu zájmu dítěte
- **co nejširší kontakt dítěte s jeho rodinou a okolním světem**
- umístění dítěte do institucionálního zařízení pouze na základě **víceoborového hodnocení** potřeb dítěte
- **víceoborová spolupráce** personálu institucionálního zařízení při péči o dítě

II.4.1 e) Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením

V názvu citovaného doporučení se hovoří o „*mladistvých pachatelích*“. Opět se však jedná o ne zcela správný překlad anglického termínu „*juvenile offender*“, který je definovaný v čl. 21.1. doporučení jako **každá osoba mladší 18 let**, která je podezřelá ze spáchání „*trestného činu*“, nebo která spáchala „*trestný čin*“ („*offence*“). Pojem „*trestného činu*“ však nelze interpretovat v intencích českého vnitrostátního práva, naopak doporučení v čl. 21.3. upravuje vlastní definici, v souladu s níž je „*trestný čin*“ třeba chápat ve smyslu jakéhokoli konání či opomenutí, v jehož důsledku dochází k porušení norem trestního práva, přičemž není rozhodné, zda o něm rozhoduje trestní soud nebo jiný soudní či administrativní orgán. Z této definice lze tedy dovodit, že i čin jinak trestný bude „*trestným činem ve smyslu doporučení*“, a proto i děti mladší 15 let podezřelé nebo odpovědné ze spáchání činu jinak trestného budou spadat do osobní působnosti citovaného doporučení.

I Doporučení CM/Rec (2008) 11 se vztahuje především k otázce výkonu sankcí a opatření, a proto do jisté míry přesahuje rámec tohoto manuálu. Je však důležité poukázat především na skutečnost, že upravuje **stejná pravidla jak pro sankce, tak i pro opatření**, která jsou delikventním dětem ukládána, a do jisté míry tak smazává základní rozlišování mezi sankcemi „*trestní*“ povahy a výchovnými opatřeními.

K procesu ukládání sankcí i opatření pak čl. 13. doporučení stanoví, že v jakémkoli systému soudnictví ve věcech mládeže by měla být zajištěna **skutečná účast dítěte** v řízení, v němž jsou sankce a opatření ukládána. **Dítě by přitom nemělo mít méně práv, než má dospělý v klasickém trestním řízení.**³¹⁴

Vlastní ukládání sankcí a opatření by se pak mělo řídit těmito principy:

- **určitá doba trvání** sankce nebo opatření³¹⁵

³¹⁴⁾ Čl. 13. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³¹⁵⁾ Čl. 3. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

- sankce nebo opatření jen **na nezbytně nutnou dobu**³¹⁶
- **princip proporcionality a princip individualizace**³¹⁷
- **princip minimalizace zásahu**³¹⁸
- **podpora mediace a dalších restorativních opatření ve všech stádiích řízení**³¹⁹
- **úzká spolupráce s rodiči při ukládání a výkonu sankcí nebo opatření, neodporuje-li to zájmu dítěte**³²⁰
- multidisciplinární přístup a úzká spolupráce příslušných orgánů s využitím širších občanských iniciativ zaměřených na podporu a péči o děti za účelem zajištění komplexní a dlouhodobé péče o delikventní děti (**princip začlenění komunity a dlouhodobé péče**)³²¹

Za účelem začlenění výše uvedených principů do vnitrostátního právního řádu by měl stát:

- **přijmout širokou škálu komunitních sankcí a opatření**, reflektující různá stadia vývoje dítěte, o nichž by orgány činné v trestním řízení mohly rozhodnout ve všech stádiích řízení proti dítěti³²² a

³¹⁶⁾ Tamtéž.

³¹⁷⁾ Čl. 5. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³¹⁸⁾ Čl. 9. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³¹⁹⁾ Čl. 12. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³²⁰⁾ Čl. 14. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³²¹⁾ Čl. 15. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³²²⁾ Čl. 23.1. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

- upřednostňovat **výchovné sankce a opatření**, jakož i **opatření restorativní**.³²³

II.4.2 Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem („child-friendly justice“)

17. listopadu 2010 přijal Výbor ministrů Rady Evropy Pokyny, v nichž představil **koncept justice vstřícné k dětem** („child-friendly justice“), který se v současné době v Evropě velmi dynamicky rozvíjí a který byl převzat i Evropskou unií³²⁴. Koncept justice přátelské dětem se vztahuje na **všechny osoby mladší 18 let**³²⁵, přičemž jeho hlavní cílem je zajistit dítěti při jakémkoli kontaktu se soudními i mimosoudními řízeními, že s ním bude zacházeno **s respektem a že jeho práva budou zajištěna na nejvyšší dosažitelné úrovni**.³²⁶ Přátelský dětem je především takový justiční systém, který je **pro děti přístupný, přiměřený jejich věku, rychlý, postupující s řádnou péčí, přizpůsoben a zaměřen na potřeby a práva dítěte, respektující práva dítěte, a to včetně práva na spravedlivý proces, práva účastnit se řízení a práva porozumět řízení, práva na osobní a soukromý život a chránící integritu a důstojnost dítěte**.³²⁷

Základními principy justice přátelské dětem jsou:³²⁸

1. Účast dítěte na řízení, zahrnující mimo jiné:³²⁹

- právo dítěte být poučeno o svých právech
- právo dítěte, aby mu byl zajištěn odpovídající přístup ke spravedlnosti

³²³) Čl. 23.2. Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením.

³²⁴) Více viz <http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/friendly-justice/index_en.htm>.

³²⁵) Viz bod II. a) Pokynů.

³²⁶) Viz bod II. c) Pokynů.

³²⁷) Viz bod II. c) Pokynů.

³²⁸) Viz bod III. Pokynů.

³²⁹) Viz bod III. A. 1. Pokynů.

- právo dítěte, aby byl jeho názor zjištěn a zohledněn ve všech řízeních, jejichž je účastníkem, nebo jež se mohou dotýkat jeho zájmů
2. **Nejlepší zájem dítěte** a z něj vyplývající povinnost příslušných orgánů brát patřičný zřetel na **všechny zájmy**, které jsou v konkrétním případě v sázce, včetně **psychické a fyzické pohody dítěte a jeho právních, sociálních a ekonomických zájmů**.³³⁰ Takové komplexní posouzení pak vyžaduje **multi-disciplinární přístup příslušných orgánů**.³³¹
3. **Důstojnost dítěte**. V souladu s tímto principem by smluvní státy měly jednat s dětmi s náležitou péčí, ohleduplností, spravedlností a respektem, a to během celého řízení. Zvláštní pozornost by pak měly věnovat jejich osobním poměrům, pohodě a zvláštním potřebám a jednat s nimi s ohledem na jejich fyzickou i psychickou integritu. Takové jednání ze strany státu a jeho orgánů by pak mělo být zaručeno všem dětem bez ohledu na důvod, pro něž se ocitly v soudním nebo jiném řízení.³³²
4. **Ochrana dítěte před diskriminací**, přičemž Pokyny výslovně zmiňují jako zakázané diskriminační kritérium **i věk**.³³³ Stát by měl zaručit zvláštní ochranu a pomoc pro zvlášt zranitelné děti.³³⁴
5. **Zákonnost řízení**. Pokyny zdůrazňují, že základní záruky zákonného procesu, jimiž jsou:
- princip zákonnosti
 - princip přiměřenosti
 - **presumpce nevinny**

³³⁰⁾ Viz bod III. B. 2. c) Pokynů.

³³¹⁾ Viz bod III. B. 4. Pokynů.

³³²⁾ Viz bod III. C. 1. Pokynů.

³³³⁾ Viz bod III. D. 1. Pokynů.

³³⁴⁾ Viz bod III. D. 2. Pokynů.

- **právo na spravedlivý proces**
- **právo na právní pomoc**
- právo na přístup k soudu
- právo na odvolání

by měly být zaručeny všem dětem ve stejném rozsahu jako dospělým a v žádném případě by neměly být ve vztahu k dětem zmírňovány či dětem odírány s poukazem, že je to v jejich nejlepším zájmu.³³⁵

Vedle základních principů justice přátelské dětem formulují Pokyny i základní prvky takové justice, jež člení na těchto 6 oblastí:

1. Poučení a pomoc/podpora.
2. Ochrana soukromého a rodinného života.
3. Bezpečí (zvláštní ochranná opatření).
4. Vzdělávání odborníků.
5. Multidisciplinarita.
6. Opatření zbavující děti osobní svobody.

Mnoho pravidel či doporučení, obsažených v jednotlivých oblastech, se kryje se závěry Výboru pro práva dítěte, formulovanými v obecném vyjádření č. 10 a popsány v kapitole I.5. Na tomto místě se tedy budeme věnovat pouze těm doporučením Pokynů, která mají s ohledem na zaměření této práce mimořádný význam.

³³⁵⁾ Viz bod III. E. 2. Pokynů.

Ad 1. Pokyny demonstrativně vypočítávají okruhy práv dítěte a dalších informací o řízení/opatření, o nichž by mělo být dítě neprodleně při prvním kontaktu s justicí či s příslušným orgánem jako je např. policie poučeno.³³⁶

Toto poučení musí být dítěti poskytnuto ve formě přiměřené jeho věku a vyspělosti v jazyce, jemuž dítě rozumí.³³⁷

Současně by poučení rodičů či jiných zákonných zástupců nemělo být vnímáno jako alternativa k poučení dítěte, naopak příslušné orgány by měly poučit jak samo dítě, tak jeho rodiče či jiné zákonné zástupce.³³⁸

Ad 2. V rámci ochrany soukromého a rodinného života dítěte Pokyny zdůrazňují, že by neměly být dostupné ani zveřejněné žádné informace či osobní údaje dítěte, které by umožňovaly být nepřímo seznat jeho totožnost.³³⁹ V souladu s Pokyny by smluvní státy měly ve vztahu k médiím předcházet potenciálním porušením tohoto práva dítěte buď zákonnými opatřeními, nebo monitorováním stavovských pravidel, jimiž se média řídí.³⁴⁰

Všechny výslechy dítěte, ať už probíhají v souvislosti se soudním řízením, mimosoudním řízením, nebo jiným opatřením, by měly být zachyceny pomocí audiovizuálního zařízení.³⁴¹

Ad 3. V rámci zajištění bezpečí dítěte by dítě mělo být při jakémkoli soudním či mimosoudním řízení či jiném opatření vždy být chráněno před zastrašováním.³⁴²

Ad 4. O závazku státu vzdělávat odborníky z řad soudců, státních zástupců, policistů, sociálních pracovníků, bylo mnoho uvedeno již výše v souvislosti v souvislosti

³³⁶⁾ Bod IV. A. 1. 1. Pokynů.

³³⁷⁾ Bod IV. A. 1. 2. Pokynů.

³³⁸⁾ Bod IV. A. 1. 3. Pokynů.

³³⁹⁾ Bod IV. A. 2. 6. Pokynů.

³⁴⁰⁾ Bod IV. A. 2. 7. Pokynů.

³⁴¹⁾ Bod IV. A. 2. 9. Pokynů.

³⁴²⁾ Bod IV. A. 3. 11. Pokynů.

s Úmluvou o právech dítěte. Na tomto místě je třeba uvést, že Pokyny kladou důraz na **mezioborovost tohoto vzdělávání**.³⁴³

Ad 5. Za účelem komplexního posouzení právní, psychické, sociální, emoční, fyzické i kognitivní situace dítěte by všichni odborníci měli společně **vzájemně spolupracovat** při respektování ochrany soukromého a rodinného života.³⁴⁴ Současně by měl být všem odborníkům k dispozici **společný hodnotící rámec**, který by rozhodujícím orgánům usnadnil posouzení nejlepšího zájmu dítěte v konkrétním případě.³⁴⁵

Ad 6. V rámci úpravy opatření zbavujících děti jejich osobní svobody Pokyny znovu zdůrazňují význam zachování co nejširšího kontaktu dítěte s jeho rodinou a přáteli prostřednictvím návštěv a korespondence, přičemž jakákoli omezení tohoto kontaktu mohou být přijata pouze, vyžaduje-li to veřejný zájem a současně i zájem dítěte. Taková omezení by nikdy neměla být uplatňována v rámci potrestání dítěte.³⁴⁶

Pokyny dále člení jednotlivá doporučení podle jednotlivých stadií řízení. Konkrétně se jedná o tato stádia:

1. Justice vstřícná k dětem před zahájením soudního řízení

V rámci doporučení pro předsoudní stadium řízení Pokyny zdůrazňují **co nejširší využití mediace, odklonů od standardního řízení a alternativních řešení sporů**, a to aniž by bylo jakkoli dotčeno právo dítěte na přístup k soudu.³⁴⁷

Za tímto účelem by děti měly být velmi důkladně poučeny o povaze a důsledcích jednotlivých alternativ, přičemž při posouzení jejich přiměřenosti a vhodnosti by dětem měl být vždy zaručen **přístup k právní a jiné pomoci**.³⁴⁸

³⁴³⁾ Bod IV. A. 4. 14. Pokynů.

³⁴⁴⁾ Bod IV. A. 5. 16. Pokynů.

³⁴⁵⁾ Bod IV. A. 5. 17. Pokynů.

³⁴⁶⁾ Bod IV. A. 6. 21. Pokynů.

³⁴⁷⁾ Bod IV. B. 24. Pokynů.

³⁴⁸⁾ Bod IV. B. 25. Pokynů.

▪ Děti a policie

V rámci samostatného oddílu vyčleňují Pokyny doporučení, týkající se vztahu dětí a policie.

Pokyny v prvé řadě zdůrazňují povinnost policie jednat s dítětem vždy se zvláštním ohledem na jeho **zranitelnost, věk, stupeň vyspělosti a jakékoli zvláštní potřeby určitého dítěte**, vyplývající z jeho fyzického či mentálního postižení či z jeho problémů v komunikaci.³⁴⁹

Je-li dítě policií zadrženo/zajištěno pro podezření ze spáchání protiprávního činu, musí být ze strany policie neprodleně a způsobem a jazykem přizpůsobeném jeho věku a schopnosti chápání informováno o důvodech svého předvedení³⁵⁰ na policejní stanici. Takovému dítěti by měl být zajištěn přístup k právní pomoci, jakož i ke svým rodičům či jiným osobám, jimž dítě důvěřuje.³⁵¹

Vyjma mimořádných případů by rodiče dítěte, které bylo předvedeno na policejní stanici, měli být o této skutečnosti policií vyrozuměni, měly by jim být ze strany policie poskytnuty podrobné informace o důvodu takového postupu a měli by být policií vyzváni, aby se na policejní stanici za dítětem dostavili.³⁵²

Dítě, které bylo předvedeno, by policií nemělo být vyslýcháno o okolnostech podezření ze spáchání protiprávního činu ani by od něj policie neměla žádat podpis jakéhokoli prohlášení, a to až do okamžiku příchodu právníka, nebo jednoho z rodičů dítěte, nebo jakékoli jiné osoby, jíž dítě důvěřuje,

³⁴⁹⁾ Bod IV. C. 27. Pokynů.

³⁵⁰⁾ Pozn. Pokyny v anglickém znění používají pojem „custody“, který je do českého jazyka tradičně překládán jako „vazba“. Domníváme se však, že takový překlad by byl s ohledem na povahu institutu vazby podle trestního řádu nepřiměřeně zužující. V souladu s naším názorem se citovaná doporučení Pokynů vztahují především na situace, kdy je dítě z důvodu podezření z protiprávního činu nuceno pobývat na policejní stanici. Proto s ohledem na účel citovaných doporučení překládáme pojem „custody“ nikoli jako „vazba“, nýbrž jako „předvedení“.

³⁵¹⁾ Bod IV. C. 28. Pokynů.

³⁵²⁾ Bod IV. C. 29. Pokynů.

pokud žádný z rodičů není dostupný. Rodič dítěte nebo osoba, jíž dítě důvěřuje, může být vyloučena z účasti u výslechu dítěte pouze, pokud ji příslušné orgány podezřívají, že se na protiprávní činnosti dítěte účastnila, nebo pokud se chovala takovým způsobem, který bylo lze shledat jako obstrukční.³⁵³

2. Justice vstřícná k dětem během soudního řízení

Kapitola Pokynů, týkající se justice přátelské dětem během soudního řízení, je dále rozčleněna do těchto 6 oblastí:

1. Přístup k soudu a k soudnímu procesu.
2. Obhájce a právní zástupce.
3. Právo dítěte být slyšeno a vyjadřovat své názory.
4. Zamezení neodůvodněným průtahům.
5. Organizace řízení, prostředí a jazyk přátelský dětem.
6. Důkazy/výpovědi poskytnuté dítětem.

S ohledem na skutečnost, že mnohá doporučení zazněla již výše v souvislosti s jinými mezinárodněprávními dokumenty, budeme se v této části věnovat pouze těm aspektům řízení proti podezřelým dětem, které dosud zmíněny nebyly.

Ad 2. Obhájce a právní zástupce

Pokyny obsahují v části IV. D. 2. mnohá doporučení, týkající se vzájemného vztahu dítěte a jeho obhájce/právního zástupce.

Obhájce/právní zástupce musí dítě považovat za **plnohodnotného klienta s vlastními právy**, a proto by měl při zastupování dítěte **respektovat jeho názor**³⁵⁴, přičemž by měl dítě předem **náležitě poučit o možných důsledcích** takového postupu.³⁵⁵

³⁵³⁾ Bod IV. C. 30. Pokynů.

³⁵⁴⁾ Bod IV. D. 40. Pokynů.

³⁵⁵⁾ Bod IV. D. 41. Pokynů.

Aby obhájce/právní zástupce uměl s dítětem komunikovat způsobem přiměřeným úrovni chápání a porozumění dítěte, měl by procházet soustavným a podrobným výcvikem. Současně by měl být zvláště vzděláván v oblasti práv dítěte.³⁵⁶

Ad 5. Organizace řízení, prostředí a jazyk přátelský dětem

V této oblasti je třeba zmínit především bod 62. Pokynů, v souladu s nímž je smluvním státům doporučováno, aby v co největší možné míře vytvářely na soudech vyslyšající místnosti pro děti, stejně jako místnosti přizpůsobené dětem, v nichž by děti trávily čas při čekání na jednání.

Ad 6. Důkazy/výpovědi poskytnuté dítětem

Pokyny poměrně podrobně zpracovávají doporučení vztahující se k výsledku dítěte, a to obecně i specificky ve vztahu k dětem v postavení oběti (poškozeného) či svědka. My se zaměříme především na ta doporučení, která jsou relevantní pro výslech dítěte v postavení podezřelého ze spáchání protiprávního činu.

V souladu s čl. 64. by výslech dítěte měl být v co nejširší míře prováděn proškolenými specialisty na tuto oblast, přičemž by měl být kladen důraz především na to, aby výslech probíhal v pro dítě co nejpříznivějším prostředí a v podmínkách, které lze s přihlédnutím k věku dítěte, jeho vyspělosti, schopnosti chápání a jakýmkoli jeho komunikačním obtížím označit za vhodné.

Výslech dítěte by měl být opakován co nejméně a jeho délka by měla být přizpůsobena věku dítěte a jeho schopnosti koncentrace.³⁵⁷ Pokud je opakování výslechu nevyhnutelné, měl by být proveden stejnou vyslyšající osobou jako výslech první.³⁵⁸

³⁵⁶⁾ Bod IV. D. 39. Pokynů.

³⁵⁷⁾ Bod IV. D. 67. Pokynů.

³⁵⁸⁾ Bod IV. D. 66. Pokynů.

Protokoly o výslechu dítěte/úřední záznamy o podání vysvětlení dítětem by měly být přizpůsobeny různým stadiím vývoje dítěte tak, aby podpořily věrohodnost výpovědi/vysvětlení dítěte. Proto by v nich neměly být obsaženy žádné návodné otázky.³⁵⁹

3. Justice vstřícná k dětem po skončení soudního řízení

Z doporučení vztahujících se k otázkám justice přátelské dětem po skončení soudního řízení jsou pro účely tohoto manuálu významná především dvě, a to:

- Doporučení podle bodu 79. Pokynů, které původně s největší pravděpodobností směřovalo k řízením v oblasti rodinného práva, avšak které lze podle našeho názoru se stejnou mírou relevance vztáhnout též na řízení, v němž se projednává otázka odpovědnosti dítěte za protiprávní čin. V souladu s tímto doporučením by po každém rozhodnutí, které bylo přijaté ve velmi konfliktním řízení, měla být dítěti a jeho rodině nabídnuta pomoc a podpora specializovaných služeb, a to v ideálním případě bezplatně.
- Doporučení podle bodu 82. Pokynů, které se již přímo vztahuje k dětem, jež byly shledány odpovědné ze spáchání protiprávního činu. Toto doporučení zdůrazňuje, že opatření a sankce, které jsou těmto dětem ukládány, by měly vždy působit konstruktivně a respektovat princip individualizace a proporcionality tak, aby odpovídaly věku dítěte, sledovaly jeho fyzické i duševní blaho, vývoj, jakož i okolnosti případu. Při uplatnění jakéhokoli opatření nebo sankce by mělo být zajištěno právo dítěte na vzdělání, jeho odborné vzdělávání, zaměstnání, rehabilitace a reintegrace.

4. Podpora dalších kroků přátelských dětem

V rámci kapitoly věnované otázkám dalších potenciálních opatření, které by měly smluvní státy přijmout, aby podpořily přátelský přístup k dětem ze strany justice, jsou pro účely této práce významná především tato:

³⁵⁹⁾ Bod IV. D. 71. Pokynů.

- doporučení smluvním státním, aby podporovaly výzkum všech aspektů justice přátelské dětem, především pak metod vedení výslechu k dětem citlivým způsobem, rozšiřovaly povědomí o těchto metodách, jakož i školily příslušné odborníky v jejich používání³⁶⁰
- doporučení smluvním státním, aby zvážily vytvoření systému specializovaných soudců a právníků pro děti a následné zřízení soudů, které budou moci v zájmu dítěte a jeho rodiny přijímat jak právní, tak i sociální opatření³⁶¹
- doporučení smluvním státním, aby poskytly všem odborníkům, kteří přicházejí do styku s řízeními, která se týkají dětí, přiměřenou podporu a výcvik, jakož i praktické vedení, za účelem zajištění práv dětí, především pak zjišťování jejich nejlepšího zájmu.³⁶²

³⁶⁰⁾ Bod V. a. Pokynů.

³⁶¹⁾ Bod V. f. Pokynů.

³⁶²⁾ Bod V. i. Pokynů.

Organizace spojených národů

- Ženevská deklarace práv dítěte (1924)
- Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
- Deklarace práv dítěte (1959)
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)
- Úmluva o právech dítěte (1989)

- Minimální standardní pravidla OSN, týkající se výkonu soudnictví ve věcech mládeže („*Pekingská pravidla*“, 1985)
- Směrnice OSN pro prevenci delikvence mladistvých (tzv. „*Rijádská směrnice*“, 1990) z roku 1990
- Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (tzv. „*Havanská pravidla*“, 1990)
- Směrnici pro postup vůči dětem v systému trestní justice (tzv. „*Videňská směrnice*“, 1997).

Rada Evropy

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950)
- Evropská sociální charta (1961) a Revidovaná sociální charta (1996)
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987)

- Rezoluce (78) 62, o delikvenci mladistvých a sociálních změnách
- Doporučení R 87 (20), o společenské reakci na kriminalitu mládeže
- Doporučení Rec (2003) 20, o nových způsobech zvládnání delikvence mládeže a o úloze justice pro mladistvé
- Doporučení Rec (2005) 5 ohledně práv dětí žijících v institucionálních zařízeních
- Doporučení CM/Rec (2008) 11, o Evropských pravidlech pro mladistvé pachatele podrobené sankcím a opatřením

- Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, přijaté dne 17. 11. 2010.

Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva (chronologicky)

K pojmu „trestní obvinění“

- *Engel a další proti Nizozemí*, rozsudek ESLP ze dne 8. 6. 1976, stížnosti č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72
- *Adolf proti Rakousku*, rozsudek ESLP ze dne 26. 3. 1982, stížnost č. 8269/78
- *Ravnsborg proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 3. 1994, stížnost č. 14220/88
- *Lauko proti Slovensku*, rozsudek ESLP ze dne 2. 9. 1998, stížnost č. 26138/95
- *Janosevic proti Švédsku*, rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 2002, stížnost č. 34619/97

K právům dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže

- *Bouamar proti Belgii*, rozsudek ze dne 29. 2. 1988, stížnost č. 9106/80
- *Hussain proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 21. 2. 1996, stížnost č. 21928/93
- *T. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1994, stížnost č. 24724/94
- *V. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1994, stížnost č. 24888/94
- *D. G. proti Irsku*, rozsudek ze dne 16. 5. 2002, stížnost č. 39474/98
- *S. C. proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 15. 6. 2004, stížnost č. 60958/00
- *Salduz proti Turecku*, rozsudek velkého senátu ze dne 27. 11. 2008, stížnost č. 36391/02
- *Panovits proti Kypru*, rozsudek ze dne 11. 12. 2008, stížnost č. 4268/04
- *Adamkiewicz proti Polsku*, rozsudek ze dne 2. 3. 2010, stížnost č. 54729/00
- *Ichin a další proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 21. 12. 2010, stížnosti č. 28189/04 a 28192/04
- *A. a další proti Bulharsku*, rozsudek ze dne 29. 11. 2011, stížnost č. 51776/08
- *Korneykova proti Ukrajině*, rozsudek ze dne 19. 1. 2012, stížnost č. 39884/05
- *Blokhin proti Rusku*, rozsudek ze dne 14. 11. 2013, stížnost č. 47152/06

K věku jako zakázanému diskriminačnímu kritériu

- *Swizgebel proti Švýcarsku*, rozsudek ESLP ze dne 10. 6. 2010, stížnost č. 25762/07

Úplný přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, týkajících se práv dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže je dostupný z: <http://llp.cz/prava-deti/ferove-detstvi/detsti-delikventi-mimo-ochranu-trestnepravnich-standardu/>.

literatura

- BAILEY, P. *The Creation of the Universal Declaration of Human Rights*. Dostupný z: <<http://www.universalrights.net/main/creation.htm>>.
- BEYER, M. *Immaturity, Culpability and Competency in Juveniles: A Study of 17 Cases*. *Criminal Justice Magazine*, 2000, roč. 15, č. 2.
- JÍLEK, D. *Práva dítěte v kontextu*. In JÍLEK, D. et al. *Studie o právech dítěte*. Brno: Česko-britská o. p. s., 2011.
- MATIAŠKO, M. *Soudnictví ve věcech mládeže – trestněprocesní aspekty* [rigorózní práce]. 2009.
- MUSIL, J. et al. *Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha. C. H. Beck, 2007.
- REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: NAKLADATELSTVÍ ORAC, s. r. o., 2002.
- VAN DIJK et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4. vydání. Antverpy, Oxford: Intersentia, 2006.
- VERHELLEN, E. *Convention on the Rights of the Child. Backround, motivation, strategies. main themes*. 4. vydání. Antverpy: Garant, 2006.

obecná vyjádření výborů osn

Výbor pro práva dítěte

- Obecné vyjádření č. 5 ze dne 3. 10. 2003 – General Measures of Implementation of the Convention on the Rights of the Child. Dostupné z: <<http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CRC/GC/2003/5>>
- Obecné vyjádření č. 10 ze dne 25. 4. 2007 – Children's rights in juvenile justice. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf>>.
- Obecné vyjádření č. 12 ze dne 20. 7. 2009 – The Right of the child to be heard. Dostupné z: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>>.

Výbor pro lidská práva

- Obecné vyjádření č. 17 ze dne 7. 4. 1989 – Rights of the Child (Art. 24). Dostupné z: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/cc0f1f8c391478b7c12563ed004b35e3?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/cc0f1f8c391478b7c12563ed004b35e3?Opendocument)>.
- Obecné vyjádření č. 18 ze dne 10. 11. 1989 – Non-discrimination. Dostupné z: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/3888b0541f8501c9c12563ed004b8d0e?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/3888b0541f8501c9c12563ed004b8d0e?Opendocument)>.
- Obecné vyjádření č. 32 ze dne 23. 8. 2007 – Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial. Dostupné z: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/437/71/PDF/G0743771.pdf?OpenElement>>.

Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva

- Obecné vyjádření č. 3 ze dne 14. 12. 1990 – The nature of States parties obligations (Art. 2, par. 1). Dostupné z: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/94bdbaf59b43a424c12563ed0052b664?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/94bdbaf59b43a424c12563ed0052b664?Opendocument)>.

- Obecné vyjádření č. 9 ze dne 3. 12. 1998 – The Domestic application of the Covenant. Dostupné z: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/148/36/PDF/G9814836.pdf?OpenElement>>.

další dokumenty

- CPT. Zpráva vládě České republiky o návštěvě Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání vykonané od 21. do 30. dubna 2002, CPT/Inf (2004) 4, odst. 18. Dostupné z: <<http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2004-04-inf-eng.pdf>>.
- *Form for the reports to be submitted in pursuance of the 1961 European Social Charter and the 1988 Additional Protocol adopted by the Committee of Ministers on 26 March 2008.* Dostupný z: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ReportForms/FormESC2008_en.pdf>.
- Sekretariát Evropské sociální charty. *Children´s Rights under the European Social Charter.* Dostupný z: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/CSE%20-%20FactsheetChildren_E.pdf>.
- UNICEF. *Convention on the Rights of the Child.* Frequently asked questions. Dostupný z: <http://www.unicef.org/crc/index_30229.html>.
- UNICEF. *The Evolution of International Standards on Child Rights.* Dostupný z: <<http://www.unicef.org/rightsite/sowc/pdfs/panels/The%20evolution%20of%20international%20standards%20on%20child%20rights.pdf>>.

ochrana práv dětí v konfliktu se zákonem v mezinárodněprávních dokumentech

anna hofscheiderová

Cílem této analýzy je poskytnout ucelený přehled závazných i doporučujících mezinárodních dokumentů, upravujících problematiku práv dětí v konfliktu se zákonem, které byly přijaty na půdě OSN a Rady Evropy, včetně judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Analýza si dále klade za cíl demonstrovat, že tyto dokumenty, navzdory svému často nepřesnému překladu, se v českém kontextu nevztahují pouze na mladistvé, ale jsou stejně relevantní též ve vztahu k dětem mladším 15 let, které čelí podezření ze spáchání činu jinak trestného. Analýza je určena především právníkům, ale věříme, že může být zajímavá i pro odborníky jiného profesního zaměření, především pro kurátory mládeže a probační úředníky, pro které se může stát užitečným podkladem a pomocníkem na cestě k zajištění vyšší ochrany práv dětí v konfliktu se zákonem.

LIGA LIDSKÝCH PRÁV

blíže spravedlnosti!

Liga lidských práv je nezisková organizace, která hájí spravedlivé a důstojné podmínky pro život v České republice. Naši právníci každý den usnadňují lidem orientaci v džungli paragrafů. Vyhráváme soudní spory na straně slabších a dokazujeme, že právo může sloužit dobrým věcem. Dlouhodobě prosazujeme systémové změny, které pomáhají zlepšit práci zdravotníků, učitelů i policistů.

Kontakt: Liga lidských práv — Burešova 6, 602 00 Brno
tel. : (+420) 545 210 446, fax: (+420) 545 240 012, e-mail: brno@llp.cz

www.llp.cz | www.ferovanemocnice.cz | www.ferovaskola.cz | www.ferovamedia.cz
www.ferovapolicie.cz | www.ferovajustice.cz | www.lidiligy.cz